

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Projevy rizikového chování adolescentů a možnosti prevence

Expressions of adolescent risk behavior and possibilities of its prevention

Ivana Kalíšková

Vedoucí práce: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: N PG-SPG (7504T223, 7504T277)

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Projevy rizikového chování adolescentů a možnosti prevence* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 7. července 2019

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé diplomové práce PaedDr. Evě Marádové, CSc. za odbornou pomoc, trpělivost, cenné rady a lidský přístup při její tvorbě a zároveň učitelům a žákům středních škol za čas věnovaný vyplňování dotazníků a poskytování rozhovorů.

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce se zabývá rizikovým chováním adolescentů a možnostmi jeho předcházení formou prevence. Cílem práce je identifikace a zjištění nejčastějších forem rizikového chování, které se vyskytují ve věkové kohortě 18–19 let, tedy na prahu dospělosti, mezi středoškoláky (z úhlu jejich pohledu). Práce se rovněž zabývá tím, jaké možnosti předcházení tomuto chování nabízí oblast preventivní práce (z úhlu pohledu metodiků prevence). Diplomová práce ve formě mnohonásobné případové studie využívá jak výzkumné metody kvantitativní, kterými jsou strukturované dotazníky pro žáky vybraných středních škol ze shodné urbánní oblasti, tak i kvalitativní, jež zastupují polostrukturované rozhovory s metodiky prevence. Teoretická část práce vycházející z relativně obsáhlé dostupné literatury charakterizuje vývojové období adolescence, socializaci dítěte, předkládá souhrn obvyklých druhů rizikového chování adolescentů a popisuje systém prevence. Empirická část pak představuje vlastní výzkumné šetření, formuluje výzkumné otázky, charakterizuje výzkumný vzorek a představuje školy respondentů, dále prezentuje výsledky statistického zpracování sebraných dat a reakce metodiků prevence. Výsledky výzkumného šetření korelují s analytickou zprávou České školní inspekce o nejrozšířenějších druzích rizikového chování žáků základních a středních škol, jimiž jsou především záškoláctví, skryté záškoláctví a nadměrná spotřeba alkoholu a tabáku. Jako vhodný nástroj primární prevence pak práce nabízí volnočasovou aktivitu v podobě celoročního kurzu dramaterapie a arteterapie.

KLÍČOVÁ SLOVA

adolescence, akreditace kurzu, arteterapie a dramaterapie, preventivní programy, rizikové chování

ABSTRACT

This diploma thesis deals with risk behaviour of adolescents and possibilities of its prevention by means of prevention. The aim of the thesis is to identify and map the most common forms of risk behaviour, which occurs in the age cohort of 18–19 years, i.e. at the threshold of adulthood, among high school students (from their point of view). The thesis also deals with the possibilities of prevention of this behaviour provided within the area of preventive work (from the perspective of prevention methodologists). Using the form of multiple case studies, the thesis uses both quantitative research methods, which comprise structured questionnaires for pupils of selected secondary schools from the same urban area, as well as qualitative, which represent semi-structured interviews with prevention methodologists. The theoretical part of the thesis, based on relatively extensive literature available, characterizes the developmental period of adolescence, socialization of the child, presents a summary of the usual types of risk behaviour of adolescents and describes the system of prevention. The empirical part presents the research itself, formulates research questions, characterizes the research sample and presents the respondents' schools, then presents the results of statistical processing of collected data and the response of prevention methodologists. The results of the research correlate with the analytical report of the Czech School Inspectorate on the most widespread types of risk behaviours of primary and secondary school students, such as truancy, hidden truancy and excessive consumption of alcohol and tobacco. As a suitable primary prevention tool therefore, the thesis offers leisure time activities in the form of a year-long drama therapy and art therapy course.

KEYWORDS

accreditation course, adolescence, art therapy and dramatherapy, preventive programs, risk behaviour

Obsah

Úvod	7
1 Vývoj člověka a charakteristiky období dospívání.....	8
1.1 Vývoj člověka a vymezení období dospívání v psychologických teoriích.....	8
1.2 Adaptační způsoby adolescence	10
1.3 Charakteristiky adolescence	11
1.4 Soudobé členění.....	11
2 Socializace v dospívání.....	14
2.1 Vlivy působící na vznik rizikového chování dospívajících.....	15
3 Rizikové chování adolescentů – definice, druhy a charakteristiky.....	20
3.1 Terminologie rizikového chování adolescentů	21
3.2 Druhy a charakteristiky rizikového chování.....	22
3.3 Výživa a zdravý životní styl	22
3.4 Sebepoškozování a suicidiální tendence.....	23
3.5 Úzkostné stavy.....	26
3.6 Sexuální chování.....	27
3.7 Zneužívání léčiv, nikotinismus a alkoholismus.....	28
3.8 Netolismus a hazardní hry	29
3.9 Adrenalinové sporty.....	29
3.10 Rizikové chování v dopravě	30
3.11 Vztah ke studiu a škole	30
3.12 Šikana a kyberšikana	31
3.13 Party.....	34
3.14 Etnická, rasová, náboženská a kulturní nesnášenlivost	35
3.15 Alternativní komunity a náboženské skupiny.....	35
3.16 Přestupky proti majetku a majetková trestná činnost	36
3.17 Shrnutí charakteristik rizikového chování	37
4 Preventivní programy jako účinný nástroj přecházení rizikovému chování.....	38
4.1 Základní dělení prevence	38
4.2 Primární prevence	39

4.3	Sekundární prevence.....	40
4.4	Terciární neboli léčebná prevence	40
4.5	Organizátoři školské prevence.....	40
4.6	Arteterapie a dramaterapie jako způsob primární prevence	42
4.7	Shrnutí teoretické části	43
5	Metodologie výzkumného šetření.....	44
5.1	Záměr a cíle výzkumu	44
5.2	Formulace výzkumných otázek	44
5.3	Realizace výzkumu.....	45
5.4	Vymezení výzkumného vzorku	45
5.5	Charakteristiky středních škol, na nichž probíhalo výzkumné šetření	46
5.6	Kritéria etičnosti výzkumného šetření	47
5.7	Dotazníkové šetření	47
5.8	Sběr a zpracování výzkumných dat	49
5.9	Polostrukturované rozhovory.....	50
6	Rizikové chování žáků středních škol	51
6.1	Prezentace výsledků dotazníkového šetření	51
6.2	Dílčí shrnutí dotazníkového šetření	84
6.3	Prezentace výsledků polostrukturovaných rozhovorů.....	86
6.4	Dílčí shrnutí polostrukturovaných rozhovorů.....	93
7	Arteterapie a dramaterapie jako nástroj prevence – návrh na akreditaci kurzu.....	96
7.1	Variabilita témat kurzu	98
7.2	Dílčí shrnutí připraveného volnočasového kurzu	101
	Závěr.....	102
	Seznam použitých informačních zdrojů	105

Úvod

Poslední dobou sledujeme znepokojivý nárůst rizikového chování dětí a adolescentů, které společnost klasifikuje jako nežádoucí, nepřiměřené, škodlivé až patologické. Chování, které překračuje široký společenský úzus, je obvyklé v každé době a v každé kultuře. Určující zůstává míra, struktura a četnost toho, co společnost hodnotí jako přijatelné a udržitelné. Sociální normy společnosti se mění jejím vlastním vývojem, jsou relativní a mají multifaktoriální charakter. Mezi mladými lidmi lze sledovat vzrůstající nízkou emoční i sociálně hodnotovou orientaci, která výrazně ovlivňuje jejich postoje a celkovou kvalitu prožívání života, a to i v závislosti na jejich bezprostředním okolí, protože život ve společnosti má globální charakter. Krize morálky, jak někteří odborníci nazývají tento fenomén, s sebou nese neukotvenost mladých lidí v životě, jejich lehkou ovlivnitelnost mediálními vzory a snadné budování závislostí. Nízká úroveň kázně vede k nízké odpovědnosti za život, směřování a postoji ke zdraví a v důsledku znamená neschopnost uvědomit si následky rizikových aktivit. Dospělost lze chápat jako krok k přijetí zodpovědnosti, svobodnému rozhodování na pozadí finanční a emoční nezávislosti.

Předkládaná diplomová práce v tématu *Projevy rizikového chování adolescentů a možnosti prevence* charakterizuje v teoretické části vývojové období adolescence, vnější a vnitřní faktory vedoucí ke vzniku rizikového chování, nabízí strukturální přehled základních druhů tohoto chování u adolescentů a roviny souvisejících preventivních programů v českém systému, zmiňuje legislativu spojenou s tematikou a čerpá z odborných publikací a periodik. Cílem práce bylo zjistit a popsat, jaké druhy rizikového chování žáků středních škol se objevují ve věkové kohortě 18–19 let, tedy na prahu dospělosti, jak fungují preventivní nástroje a jak hodnotí vývoj rizikového chování a probíhající prevenci metodici prevence.

Empirická část společensko-vědního výzkumu v designu mnohonásobné případové studie realizuje výzkumné šetření rizikového chování u adolescentů na třech různých typech středních škol. Použitými výzkumnými metodami bylo anonymní dotazníkové šetření mezi středoškoláky a jeho statistické vyhodnocení, dále polostrukturované rozhovory s metodiky prevence uskutečněné v závislosti na proběhlé dotazníkové šetření. Výstupem práce je nabízená zpracovaná varianta volnočasové aktivity, zážitkového kurzu k akreditaci, jenž může sloužit jako preventivní nástroj rizikového chování u středoškoláků.

1 Vývoj člověka a charakteristiky období dospívání

Vývojová psychologie je jednou z klíčových psychologických disciplín, která se zabývá vývojem člověka od početí do smrti. Vývoj jedince je charakterizován střetem autonomního zrání a vlivem sociálního prostředí člověka. Toto prostředí nejvýrazněji reprezentuje cílená výchova rodinná a institucionální (předškolní, školní, mimoškolní – zájmová). Ač jsou ve vývoji člověka přirozeně přítomny všechny složky jeho osobnosti a identity (člověk je bio-psycho-sociální fenomén), s rozvojem společnosti je biologická složka stále více upozadována a do popředí vystupuje složka sociální.¹

Vývoj neprobíhá u jednotlivců kontinuálně a identicky, ale má různá stádia, průběh, dynamiku, výkyvy, je zcela individuální. V různých stádiích vývoje člověka nadto dochází ke střídání období, která jsou charakteristická zvýšenou citlivostí a citovostí, s obdobími racionálnějšími, emočně stabilními.²

1.1 Vývoj člověka a vymezení období dospívání v psychologických teoriích

Mladí lidé v moderních rozvinutých společnostech často testují svým chováním vnější i vnitřní hranice norem společností, ve kterých žijí, jež nejsou zcela striktně vymezené a rychle se mění vlivem dynamického vývoje především ekonomické sféry. Problematikou psychického vývoje jedince, pozadí a příčin tohoto chování (jimiž jsou dle soudobého vědeckého poznání pravděpodobně kauzální atribuce, jako předpokládané příčiny) se zabývají teorie vědní disciplíny vývojové psychologie.³

Teorie Sigmunda Freuda

Tato modelová teorie patří mezi první velké teorie akcentuje rané zážitky z dětství jedince, které vnímá jako podvědomé spouštěče a základy osobnostních charakteristik člověka. Freud věřil, že lidské chování je obrazem nevědomých motivací vyvěrajících z pudové složky osobnosti formované zážitky z nejčasnějších stádií vývoje člověka. Vývoj osobnosti dle něj souvisí úzce s pudy, resp. s rozkolem mezi výchovou a biologickou stránkou osobnosti,

---

¹ TRPIŠOVSKÁ, D. a M. VACÍNOVÁ. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-30-3

² JEDLIČKA, R. et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

³ HRČKA, M. *Sociální deviace. Základy sociologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-68-0.

prochází pěti stádii – orálním, análním, falickým, latentním a genitálním.⁴ Právě vnitřní konflikt mezi puzením a sociální kontrolou je hlavní hybnou silou vývoje osobnosti. Vzájemné působení tří složek osobnosti, které nazval *Id*, *Ego* a *Superego* vedoucí spolu neustálý vnitřní socializační konflikt, je uzavřeným systémem celé osobnosti. *Id* je uloženo v nevědomí, je iracionální, pudové a ovlivňuje uspokojování potřeb. *Ego* je uloženo ve všech složkách – nevědomí, předvědomí i vědomí, jeho úkolem je zpracování požadavků, které klade *Id*. Ve zralé formě zvládá a rozumí následkům svého chování. *Superego* tvoří všechny složky a je nastavením vnitřní morálky jedince, vrcholí v období dospívání a rané dospělosti.⁵ Při jeho defektním vývoji dochází k absenci vnitřní morálky, což úzce souvisí s rozvojem rizikového chování a vývojem antisociální osobnosti.⁶

Teorie Richarda Jessora – Syndrom problémového chování

Teorii problémového chování profesor Jessor opírá o Mertonovu *Koncepci anomie* a Rotterovu *Teorii sociálního učení*. Základem teorie je předpoklad, že veškeré chování člověka je obrazem jeho interakce s prostředím. Problémové chování je společností definováno, chápáno jako společensky nežádoucí, překračující společenské hodnoty a normy pro daný věk. To způsobuje vyšší tlak společnosti na kontrolu, vyvolává obecný nesouhlas a požadavek uvěznění. Teorie se zaměřila na tři primární klíčové oblasti v životě mladého dospělého – na rodinu, přátele a práci a opírá se o složku biologickou, psychologickou a sociální. Další verzí byla teorie navýšena o prosociální chování a zdraví podporující a zdraví kompromitující chování. Teorie je komplexní a měří náchylnost adolescentů ke konzumaci alkoholu, problémovému pití, pití za volantem, kouření, užívání marihuany, drog, riskantní řízení a předčasný sex. Využita byla v široké škále výzkumných studií, především v USA a v Číně. Další rozšíření teorie v roce 1991 přineslo zařazení prvků zaměřených k rizikovým a ochranným faktorům. Prokázáno bylo, že vysoká míra

---

⁴ JEDLIČKA, R. et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

⁵ *Id, ego a superego*. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <https://sigmund-freud.webnode.cz/teorie/id-ego-superego/>

⁶ HRČKA, M. *Sociální deviace. Základy sociologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-68-0.

psychosociální ochrany v rodině, škole, mezi vrstevníky a sousedy, především formou cílených programů, snižuje dopady rizik na adolescentní mládež.⁷

1.2 Adaptační způsoby adolescence

Nejvýraznějším a nejvýznamnějším obdobím vývoje jedince je adolescence. Období s překotným sociálním, emočním a somatickým vývojem, období, kdy fyzická stránka předchází psychický vývoj. V rané fázi dochází především k růstu a fyzickým proměnám organismu, na něž navazují změny psychické. Současně toto období charakterizuje zvýšený výskyt závadného, rizikového chování, které v adolescenci spočívá v hledání zkušeností, testování osobních a společenských hranic. Zdravé dospívání vede k integraci do dospělé společnosti, adaptaci na její požadavky, k naplnění cílů, tužeb a emoční stabilizaci.⁸ Jedinec v závěru tohoto období má být schopen kriticky reflektovat vlastní chování, akceptovat názory ostatních z různých zorných úhlů, získat vlastní identitu a přijmout odpovědnost za své sociální role.⁹

S vývojem vlastní identity přijímá adolescent řadu adaptačních mechanismů, jež navenek vytváří vztah (koreluje) s dospělou populací, často napodobuje její chování včetně řady rizik plynoucích z kouření, požívání alkoholu, a tím budování časných závislostí. Odklon od sepejetí s nukleární rodinou mu umožňuje dosahovat vlastní autonomie především identifikací s vrstevnickou skupinou a přijetím jejích norem, často i rizikových. V těchto skupinách může docházet k experimentování, navazování raných sexuálních vztahů a překračování fyzických i duševních limitů. Silné puzení po nových a nových zážitcích svádí k podcenění vlastní sebekontroly a v důsledku vede k velkému počtu nebezpečných situací, které mnozí adolescenti řeší únikem do závislosti na omamných látkách. Netestují jen sebe, ale i reakce bezprostředního okolí, což je krok k opozici proti vžitým a nastaveným pravidlům rodiny a společnosti.

---

⁷ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

⁸ JEDLIČKA, R. et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

⁹ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

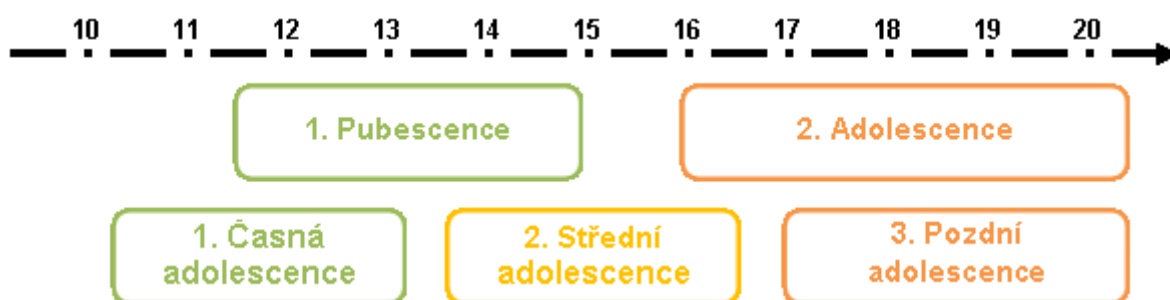
1.3 Charakteristiky adolescence

Období dospívání je různými odborníky charakterizováno rozdílně, definice se rozcházejí jak v jeho časovém vymezení, ve strukturálním členění, tak i v názvosloví. Synonymem ke slovu adolescent je dospívající, mladistvý, postpubescent, teenager, středoškolák či mládež.

Jako významné vývojové období bylo sledováno již od starověkého Řecka, ale termín *adolescence* v moderním smyslu období vývoje člověka se objevuje až v 15. století (jeho původním významem je *dospět* či *vyrůst*). Období humanismu mu věnuje první psané publikace např. v díle J. A. Komenského nalezneme členění vývojových období, v díle J. J. Rousseua *Emil čili o výchově* je vymezována adolescence na období 15–20 let.¹⁰

1.4 Soudobé členění

Soudobá psychologická literatura období charakterizuje následovně:

Obrázek 1: Tradiční a moderní dělení období adolescence
(Zdroj: Langmeier a Macek in NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et all., str. 27)¹¹

V odborné literatuře autorů věnujících se studiu vývojových období člověka nalzáme členění následující: Farková vymezuje období dospívání mezi roky 15–20 (22) let a označuje jej názvem „sekulární akcelerace“,¹² Vacínová vymezuje období adolescence na 15–20 (21)

¹⁰ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et all. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

¹¹ Tamtéž.

¹² FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, s.r.o., 2006. ISBN 80-86723-22-4

let¹³ a Kabíček období datuje mezi roky 10–19 let,¹⁴ Vágnerová toto období nazývá přechodem mezi dětstvím a dospělostí a zasazuje jej do rozmezí 10–20 let věku.¹⁵

Tělesný vývoj úzce souvisí s faktory biologickými, genetickými i sociálními. Ideální stav představuje jejich rovnováhu. Fyzická zralost s sebou ale nepřináší dospělé chování. Tělesný vývoj je téměř dokončen, zastavuje se růst a stabilizuje se svalová hmota, v závěru etapy nabývá tělo parametrů dospělých. Dívky dospívají dříve, časně se u nich objevují druhotné pohlavní znaky, růst, zesílení kosterního a svalového tonusu. Chlapci v tomto období ještě rostou, což je pro většinu důležitým aspektem, protože výška přímo souvisí s pocitem zrovnoprávnění s dospělými muži. Dle Kabíčka mají tyto změny určující charakter. V pozdní adolescenci, cca v 19 letech, již více než 95 % mladistvých dokončí svůj fyzický vývoj. U chlapců přetrvává zájem o tělesnou aktivitu. Dívky se zajímají spíše o estetickou stránku těla. Zevnějšek je pro dospívající výrazným motivujícím i stresujícím prvkem a stává se důvodem pro vznik poruch příjmu potravy či sebepoškozování.¹⁶

Psychický vývoj provází velké neurobiologické změny ve funkci mezokortikolymbického systému, který odpovídá za kontrolu emocí, motivaci, impulzivitu a hierarchii odměn. Právě zde dochází k nerovnováze mezi sebekontrolou, rozhodováním a rizikovým chováním, jež vede k rychlejšímu vzniku závislostí než u dospělých. Adolescenti vlivem zvýšené produkce neurotransmiterů kvalitněji a rychleji zpracovávají informace. Vysoká hladina dopaminu vede mladistvé k chuti zkoušet nové a riskovat ve svém chování. Psychické zrání je spojeno s „já“, a to ve všech rovinách sebepojetí. To bývá spojováno s přeceňováním vlastních filozofujících myšlenek a odvozováno od kvality interakcí ve vrstevnické skupině. Vlastní identita „já“ se pojí k vnímání své osoby druhými. Proměnou prochází i sebeakceptace jednotlivce, jež je rámcem porozumění, pochopení a hodnocení vlastního chování a jednání. Vlastní zdravá sebedůvěra je základním předpokladem kvalitního psychického vývoje člověka od dětství k dospělosti¹⁷ a rovněž východiskem k rozvoji dalších významných

---

¹³ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D. a M. FARKOVÁ. *Psychologie*. 2. rozšířené vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2

¹⁴ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie, dětství a dospívání*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2846-2

¹⁶ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

¹⁷ HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6

psychologických procesů – vůle, motivace, emocionalita i kognice, jež jsou určujícími podklady pro rozvoj osobnosti, chápání sociálních vazeb a postojů a k dodržování pravidel soužití. V tomto období sledujeme změny na poli myšlenkových operací. Výrazně se mění uvažování, logická stavba, přibývají hypotetická řešení a abstrakce. Adolescent dokáže zobecňovat, hledat neotřelá řešení problému, využívat moderní technologie, utvářet závěry a kvalitně formulovat a komunikovat své myšlenky. S těmito změnami souvisí i změny náhledu na osobní prožívání času, hlavně plánování budoucnosti, zlepšování odhadu vlastních možností a stanovování adekvátních cílů.¹⁸

Emoční vývoj s sebou přináší prudké změny projevující se anhedonií, depresemi, neodůvodněným strachem či zmatkem v duši. Obranou před emočně vypjatými situacemi bývá únik do denního snění či do fantazie. Emocionalita v tomto vývojovém období přináší rozvoj citlivosti, pochopení, vztahovosti, lásky a narůstání zodpovědnosti. Zvýšená emocionalita přináší i výkyvy nálad, depresivní stavy, nepozornost, vysokou míru úzkosti a nejistoty a stává se zátěží nejen pro dospívajícího, ale i pro jeho nejbližší okolí. Jeho emoční prožívání je úzce spjato s vrstevnickou skupinou, buď formální nebo neformální, která mu saturuje pocit sounáležitosti, podpory a zázemí. Tyto skupiny si vybírá podle svých zájmů, aktivit a dosažitelnosti.

Socializační proces zrání (více viz kapitola 2) přináší nové zkušenosti, které lze využít v praktickém životě. Sebe prezentace i sebeakceptace má přímou spojitost se sociální akceptací. V sociálních vztazích vidí Vacínová zvyšující se podíl sebecený, práci na sobě v podobě seberegulace a sebeřízení. Dochází ke komplexní proměně prožívání, adolescenti ukončují přípravu na povolání či pokračují v terciárním vzdělávání. Ekonomická nezávislost jim přináší nová práva a sociální role – partner, přítel, zaměstnanec, kolega. Dospívající již akceptuje své sociální role, orientuje se v nich a sám sebe kriticky hodnotí z různých perspektiv.¹⁹ Hledá odpovědi na otázky: *Kam směřuji, co jsem si zvolil či vybral, čeho chci dosáhnout?* Pokud je studentem vysoké školy, většinou mu ekonomická situace neumožňuje se zcela osamostatnit, není rovnocenný a zatím nemá status dospělého.

---

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie, dětství a dospívání*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2846-2

¹⁹ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D. a M. FARKOVÁ. *Psychologie*. 2. rozšířené vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2

2 Socializace v dospívání

Chování, jednání i prožívání jednotlivce je úzce spjata se socializačními činiteli, kteří jej v období vývoje ovlivňují, obklopují. Patří mezi ně rodina a významní jednotlivci, partnerské vztahy, instituce – škola, vrstevnické skupiny i masmédiá. Nejvýznamnější jsou právě mikroskupiny, které formují postoje, názory a činy mladistvého a pomáhají mu vystavět vlastní sebeobraz. *Zrcadlovým já* se nazývá ztotožnění s těmito referenčními skupinami, které si mladistvý vybral, patří do jejich jádra či by v budoucnu patřit chtěl. Pokud spoluprožívání ve vrstevnické skupině vykazuje hraniční či rizikové chování, což je tak charakteristické pro *Mileniály*, nazývané také *Děti Y* nebo *Generace nového tisíciletí*, narozené na přelomu 20. a 21. století, jenž nyní v roce 2018/2019 vstupují do dospělosti, pak zaznívá apel k nápravě.²⁰ Tak jako generace před nimi jsou prototypizováni a nálepkováni společnostmi poznámkami typu „mamánci, flákači, lenoši“. To, že *Generace Y* je ale opravdu jiná, dokládají průzkumy univerzit prezentované v odborných periodikách. Americký psycholog Jeffrey J. Arnett z University of Maryland ve svém článku *Adolescent Storm and Stress, Reconsidered (Období bouře a stresu)* vyvozuje, že urbanizací a globalizací se zvyšuje individualismus, jenž vede ke zvyšování hranic socializace, ke konfliktům s rodiči, prudkým výkyvům nálad a rizikovosti chování hlavně v období pozdní adolescence. Tvrdí, že individualismus mladistvých vytváří jiné zájmy a hodnoty. Důsledkem je odkládání povinností, zodpovědnosti, střídání zaměstnání, dlouhé hledání identity, sebestřednost, přecitlivělost, střídání sexuálních partnerů a zakotvení na vývojovém stádiu mezi adolescencí a dospělostí, přes touhu po nezávislosti.²¹ Socializací rozumíme zespolečenštění, přijetí závazných společenských norem, pochopení práv i povinností a jejich akceptaci.²² Významně ji ovlivňují i genetické faktory, dědičnost, typologie osobnosti, vnitřní nastavení adolescenta. Tyto aspekty mohou být zastoupeny na škále od normality až po duševní poruchu. Vlivy genetiky na chování jedince jsou vědecky prokázány a mohou predikovat sníženou sebekontrolu.²³

---

²⁰ DAŇKOVÁ, Z. Pomalé cesty do dospělosti. *Psychologie dnes*. 2017, č. 4, roč. 23. ISSN 1212-9607

²¹ ARNETT, J. J. Adolescent Storm and Stress, Reconsidered. *American Psychologist*, 1999. Vol. 54, no. 5.

²² HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6

²³ MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8

2.1 Vlivy působící na vznik rizikového chování dospívajících

Nejčastějšími vlivy působícími na vznik rizikového chování u dospívajících jsou:

2.1.1 Rodinná socializace

V ní dochází k prvním interakcím dítěte s jednotlivci i se skupinou. Rodina reflektuje bio-psycho-sociální vývojové zvláštnosti svého dítěte, umí se jim přizpůsobit a pracovat s nimi. Láskyplné přijetí vede k přirozené socializaci, naučí dítě respektovat pravidla, zvnitřňovat sociální normy a připravovat se na život v dospělé společnosti. Výchovné modely jsou závislé na zkušenostech, zvyklostech, velikosti, úplnosti a též na hodnotovém žebříčku rodin. Nastolit zodpovědnost za sebe i druhé je jedním z kroků, jak zabránit vzniku rizikového chování v dospívání. Rizikové chování adolescentů vychází právě z výchovných modelů rodin. Vykazuje-li styl rodinné výchovy agresivní, zraňující či lhostejný postoj, lze hovořit o syndromu CAN (*Child Abuse and Neglect*), který významně zasahuje integritu a sebepojetí mladého člověka.²⁴ To úzce souvisí s jeho následnou společenskou angažovaností a osobním prožíváním pocitu štěstí.²⁵ Mezi nevhodné výchovné styly se řadí i autoritářské, podrobné a zanedbávající rodiny s nízkou či žádnou komunikací, emočním chladem a rozdílnou sourozeneckou výchovou.²⁶ Důležitost vztahů já – ty, já – my, zažívá dítě i ve vztazích se sourozenci. Vzájemné konkurenční konflikty a nalézání východisek ovlivňují vznik prosociálního chování.²⁷ Jedni rodiče se dovolávají absolutní poslušnosti a druzí jen plní rozličná dětská přání a vyhýbají se konfliktům, což vede k frustracím a agresivitě.²⁸ Jako vhodný se jeví přístup rodičů s pevnými pravidly, právy a povinnostmi na pozadí vzájemné lásky, bezpečí a péče.²⁹ Pro dospívajícího se stává rodina méně atraktivní, tráví s ní málo času a vzájemné vztahy se stávají formálnější, bez projevů něžnosti. V tomto období je ovlivnitelnost názorového spektra rodinou již minimální, ještě

---

²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ: VANÍČKOVÁ, E. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. VII. odborný seminář*. 1. vyd. Praha: Cevap, 2006. ISBN 80-86963-02-0

²⁵ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3

²⁶ KOLEKTIV AUTORŮ: VANÍČKOVÁ, E. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. VII. odborný seminář*. 1. vyd. Praha: Cevap, 2006. ISBN 80-86963-02-0

²⁷ HRABAL, V. st. a V. HRABAL ml. *Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0319-5

²⁸ KOLEKTIV AUTORŮ: VANÍČKOVÁ, E. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. VII. odborný seminář*. 1. vyd. Praha: Cevap, 2006. ISBN 80-86963-02-0

²⁹ JEDLIČKA, R. et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

jsou mladistvými akceptovány otázky budoucí profesionalizace, ale otázky výběru partnera či zájmové skupiny již nikoli. Rodinám se doporučuje při vážných rozhovorech s adolescenty být v neutrální, důvěrné a přátelské rovině, bez sklouznutí k výhrůzkám.³⁰ Cílem rodinné výchovy je dosažení socializace, která prezentuje porozumění a zvnitřnění vzorcům chování, pravidel, sociálních vazeb, vlastní kultury a nastolení jejich vědomého dodržování bez funkce trestu. Působení rodiny je dlouhodobé, cílené a komplexní, a to na úrovni výchovné, vzdělávací, socializační, zabezpečovací i emoční. Rodina jako primární socializační skupina je nenahraditelná a nezastupitelná.³¹ Funguje jako nejbližší pomocná stanice v případě nezdarů, ohrožení či nejistoty, ale zároveň je terčem vysoké míry konfrontace, kritiky, revolty, nesnášenlivosti, odmítání a odporu. Názorové spektrum bývá provázeno výbuchy hněvu, prudkými hádkami a dokazováním dospělosti, jež se zrcadlí v postojích adolescenta ke společnosti. Tento generační rozpor je všudypřítomný, neboť rodiče, eventuálně prarodiče vyrůstali v jiné společnosti, uznávali jiné hodnoty, měli jinou profesní a startovací dráhu, a tedy vykazují jiné zkušenosti. Rodina má nelehký úkol dokončit socializaci dítěte tak, aby došlo k postupné emancipaci od rodiny a zachování fungujících vztahů na bázi partnerství. Na mladistvé je vyvíjen tlak na školní výkon při přípravě na budoucí povolání či na následné studium. Jedním z cenných aspektů výchovy, jež rodina předává, je potřeba získání ukončeného vzdělání. Právě rodina má nejvýznamnější podíl na výběru profesionalizace dítěte.

Bohužel statistiky neúprosně hovoří až o 50 % rozvodovosti.³² Rodiny se zmenšují, vznikají jiné modely. Počty dětí vyrůstajících pouze s jedním rodičem (převážně s matkou) narůstají, což má za následek výrazné omezení mužského modelu chování. Rozvod je pro dítě novou, velmi náročnou situací, spojenou s přijetím nové sociální role. Omezení či úplné přerušování styku s druhým rodičem i prarodiči bývá frustrující a je též možným indikátorem vzniku rizikového chování či depresí. Rodinu může zasáhnout řada dalších fenoménů jakou je ztráta rodiče nemocí, úrazem, propadnutí alkoholizmu, drogám. Socioekonomický status rodin

---

³⁰ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

³¹ HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6

³² ČSÚ – ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snatky-a-rozvodny-1950-2016#>.

významně narušuje ztráta zaměstnání živitele. Domov, jako nejdůležitější kotevní místo, spojený s otcem a matkou, je porušen.³³

2.1.2 Partnerské vztahy

Vztahy mezi chlapci a dívkami nemají v tomto období trvalý charakter, podpořeny bývají především fyzickou atraktivitou protějšku a jeho oblíbeností. První vztahy mezi pohlavími jsou podrobovány zájmu vrstevnických skupin, které svými kritickými postoji výrazně ovlivňují názory a postoje jednotlivce na partnera a stávají se určujícími. Bývá obvyklé, že první vztahy mezi pohlavími vznikají v těchto skupinách, školních třídách, zájmových a sportovních klubech. Vzájemné vztahy slouží k většímu poznávání a možnosti naučit se o druhém pohlaví více, též nebýt „já“, ale být „my“. Dívky na počátku adolescence prožívají romantické očekávání spojené s pohlavím, hoši většinou tato očekávání mívají až na konci vývojového období. První sexuální zkušenosti přicházejí právě v tomto období a jsou zásadním přelomem v životě dospívajících. Mladí většinou jednájí instinktivně, nedisponují vědomostmi, jak se chovat při sexuálním aktu a vzniklé frustrace mohou nadlouho ovlivnit jejich partnerské vztahy. Rozčarování z nechtěného těhotenství a možné poškození zdraví vede k jednoznačné podpoře včasné sexuální výchovy a výchovy k rodičovství již od raného dětství.³⁴ Sexualita je dána stupněm zrání, tlakem okolí a též nabídkou. Adolescentní jedinci s viditelným handicapem jsou plni vnitřních rozporů, hůře navazují sociální vztahy, bývají samotářští. Stává se, že někteří dospívající neidentifikují zcela svou sexuální orientaci, a tak nejsou homosexuální styky výjimečné. Potvrzení homosexuality je ovšem výrazným zásahem do integrity dospívajících, mající za následek deprese, dobrovolnou izolaci jedince, obavu z prozrazení a stigmatizace, pokusy o *suicidium* i uskutečněná sebevražda z těchto pohnutek jsou bohužel smutnou skutečností.

2.1.3 Instituce – škola

Školy disponují v kurikulárních dokumentech (RVP, ŠVP) oblastmi klíčových kompetencí, jež fungují jako socializační činitelé. V oblasti výchovy jde o kompetence sociální a personální, občanské a komunikativní. Právě komunikace, verbální a nonverbální,

---

³³ JEDLIČKA, R. et al. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

³⁴ VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D. a M. FARKOVÁ. Psychologie. 2. rozšířené vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2

je klíčovým činitelem vztahu učitel – žák a bez ní nelze výchovu a vzdělávání operacionalizovat. Komunikace učitel – žák stanoví obsah, cíl a formu vzájemné interakce jako nástroje moci, kázně a prevence rizikového chování.³⁵ Nízká úroveň kázně vede k nízké odpovědnosti za své životy, směřování a postoje ke zdraví, což v důsledku znamená neschopnost mladistvých docenit a uvědomit si následky nabízených rizikových aktivit. Ve školních řádech jsou výchovné požadavky formulovány jako práva a povinnosti žáků při edukativním procesu. Zahrnuje především funkci výchovnou a vzdělávací, u SŠ a SOU také kvalifikační, dále integrační, ochrannou a nápravnou.³⁶ Škola v oblasti integrace klade na žáka povinnost přijetí nových sociálních rolí (žáka, spolužáka, spoluhráče aj.). Helus hovoří v této souvislosti o *prahovém zážitku vstupu do školy*.³⁷ Adaptace bývá pro některé žáky náročná a přináší nutnost interakce, spolupráce a konformity. Tyto role mají většinou neosobní vztah k jedinci, ale poskytují model fungování společnosti jako celku. Řada středoškolských učitelů již nebuduje společné vztahy na úzce přátelském základě jako tomu je v ZŠ, ale spíše na profesionální bázi. Vliv školy na dítě je globální, formuje jej, utváří a vybavuje vědomostmi, dovednostmi přiměřenými jeho vývojovému stádiu. Žáka podrobuje hodnocení, což lze klasifikovat jako zátěž, stres. Je to škola, třída, kde děti vytvářejí skupiny, podskupiny, v nichž dochází k rizikovému chování např. vandalismu, drobným krádežím, záškoláctví, nekázní, projevům agresivity, šikaně a kyberšikaně. Ve školách vládnu i tzv. skrytá kurikula, nepsaná a často i neuvědomovaná, jež přirozeným způsobem posunují socializaci žáků hlavně v oblasti morální a etické, působí přímo a silněji.³⁸

2.1.4 Vrstevnické skupiny v procesu socializace

Nejdůležitější místo v socializačním procesu má jednoznačně vrstevnická skupina, se kterou adolescent prožívá intimní chvílky, plánuje akce, ztotožňuje se s jejími normami, zde získává emoční náboj a podporu. Role, které ztvárňuje, jsou potvrzením jeho pevného zakotvení a vedou k rychlejší psychoadaptaci. Tyto skupiny si vybírá podle svých zájmů, aktivit a dosažitelnosti. První přátelské skupiny si vytváří již při vstupu do mateřské školy.

---

³⁵ GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9

³⁶ HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN

³⁷ HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6

³⁸ GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9

Důležitosti nabývají vrstevnické skupiny v období emoční nestability v pubertě a adolescenci i z důvodů odklonu, postupné separace od nukleární rodiny. Subkultura mládeže, jak se od 60. let nazývají vrstevnické skupiny, bývá uzavřena dospělým. Vyznačuje se pravidly, postuláty a hierarchií hodnot, kterou mladiství ochotně přijímají především z důvodů stejného stupně sociálního vývoje. Tato identifikace zaručuje pocit sounáležitosti, ochrany, bezpečí a přijetí. Skupiny si adolescent vybírá podle zájmů, aktivit a dosažitelnosti. Komunikace *face to face* mu dává okamžitou zpětnou vazbu, pestrou paletu reakcí členů, vzájemnou závislost a pocit, že někam patří a je přijímán. Podporou skupiny dochází k větší odvaze, mnohdy ztrácí pocit vlastní zodpovědnosti, přijímá normy skupiny, což může vést ke skupinové agresi, šikaně či vandalismu. Skupina určuje vzory chování v jídle, módě, oblékání i zájmech. Rodina obvykle spolu nahlíží na vrstevnické skupiny s obavami z možného delikventního trávení volného času, z možných rizik vzniku závislostí či nechtěného těhotenství u dívek.³⁹

2.1.5 Masmédia

Masmédia se stávají nástrojem hromadného šíření systému hodnot společnosti. Tyto bývají prezentovány celebritymi, politiky či umělci a většinou se neopírají o odbornou veřejnost. Dennodenní ovlivňování médií s sebou nese neschopnost tvořit vlastní kritický názor a nutnost přijmout ideu davu. Adolescenti výrazně zaostávají v četbě, navštěvování kultury i sportování. Média jim interpretují svět, názory, postoje jejich komunikačním jazykem, což má za následek kognitivní pasivitu, snadnou ovlivnitelnost, manipulovatelnost a izolaci.⁴⁰ Výzkumy trávení volného času potvrzují, že čas strávený před obrazovkou je u adolescentů cca 100 minut denně. Sledováním zobrazovaného násilí, sexu, agresivity vůči vybraným skupinám, získávají podvědomě závadné modely chování a způsoby řešení kritických situací. Odborníci hovoří o tzv. pondělním syndromu, jenž vyjadřuje hrubší, agresivnější chování mládeže po víkendovém vlivu televize.⁴¹

---

³⁹ JEDLIČKA, R. et al. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5

⁴⁰ KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3474-3

⁴¹ MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8

3 Rizikové chování adolescentů – definice, druhy a charakteristiky

Děti a mladiství jsou denně konfrontováni množstvím skutečností, které hodnotíme jako patologické, rizikové, morálně zavrženíhodné, zdraví ohrožující, problematické, bohužel i kriminální. Rizikové chování lze stručně charakterizovat jako takové, jež ve svých důsledcích vede k újmě psychické, fyzické, sociální a ohrožuje jedince nebo skupinu. Stává se předstupněm patologie, delikvence a deviace. Jako rizikové je označováno i takové chování, které není protizákonné, např. pití alkoholu mladistvými, jež v dospělosti rizikovitost ztrácí.⁴² Jak uvádí Carr-Gregg, mladiství jsou konfrontováni zároveň pěti odlišnými světy, jež mohou působit jako rizikové i jako ochranné zároveň. Jsou jimi právě rodina, škola, vrstevnická skupina, internet a nejdůležitější složkou je vlastní vnitřní svět. Vzájemná interakce a modifikace těchto složek rozhoduje, zda chování adolescenta bude vykazovat rizikové faktory.⁴³

Sociální patologie zahrnuje delikventní, společensky nepřijatelné, nebezpečné až sankcionované chování, které se pojí s trestnou činností např. krádežemi, loupežemi, vraždami, protisociálním jednáním, terorismem a téměř vždy je v této věkové kohortě páčáno partou. Nejčastější trestnou činností je násilí a opilství, neoprávněné užití vozidla, prostituce, dealerství drog, gamblerství, internetová kriminalita.⁴⁴ Statistiky ukazují, že alespoň jeden trestný čin spáchá v životě až 38 % dětí a mladistvých, zkušenost s policií má pak okolo 10 % adolescentů, do některého z rizikových forem chování se v adolescenci zapojuje až 50 % mladistvých. Prevalence delikventních činů se výrazně liší dle pohlaví. Násilně motivované činy jsou doménou chlapců, trestné činy majetkové jsou procentuálně zastoupeny přibližně stejně u obou pohlaví.⁴⁵ Rizikové chování je souslovím nadřazeným a jde o soubor chování asociálního, antisociálního a disociálního. Tyto projevy chování ohrožují výchovu, zdraví a socializaci jedince a mohou způsobit nevratné změny v jeho

---

⁴² BENDL, S., HANUŠOVÁ, J. a M. LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním. Cesta institucionální pomoci*. 1. vyd. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-703-3

⁴³ CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 35–37. ISBN 978-80-262-0062-8

⁴⁴ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

⁴⁵ MORA VCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J., et al. *Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti*. 1. vyd. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3

životě. Metodický dokument *Národní strategie primární prevence pro období 2013–18* stanovuje základní rizikové skupiny, na které cílí programy primární prevence.⁴⁶

3.1 Terminologie rizikového chování adolescentů

Rizikovému chování se věnují vědní obory např. pedagogika, speciální pedagogika, sociologie, sociální pedagogika, kriminologie, psychologie, viktimologie, medicína, právo a každý z těchto oborů ze svých úhlů pohledu používá svou terminologii, proto je velmi nejednotná. Společným jmenovatelem se stává obsah – nevhodné, závadové, patologické, návykové, maladaptivní, nenormální a jiné chování, jež je dle obecných společenských norem hodnoceno jako nepřijatelné. Období dospívání se projevuje nárůstem některých projevů rizikového chování, ale většina adolescentů je schopná pod vlivem rodiny, školy a včasné intervence toto náročné období překonat. Problematickými zůstávají psychiatrické diagnózy, jako poruchy příjmu potravy, deprese, schizofrenie, jež vyžadují cílenou léčbu, jinak může být zdravý i život adolescenta ohrožen. Teoretická východiska poukazují na vznik rizikového chování v součinnosti s biologickými předpoklady, změnami hormonálních funkcí, genetikou, dědičností, sociálně psychologickými spouštěči, temperamentem a osobnostními předpoklady jedince. Sociologický aspekt vzniku rizikového chování představuje především závadové rodinné prostředí, vliv delikventních vzorů z vrstevnických skupin či nedokončená socializace. Celý soubor pak nese označení *Syndrom problémového chování*, se zkratkou SPCH, jenž zahrnuje záškoláctví, prokrastinaci, zneužívání nelegálních látek, prostituci, agresivitu (i skrytou), negativní postoje k etnikům, odmítání morálních hodnot apod.⁴⁷

3.1.1 Dospívající v ohrožení

Jako ohrožené hodnotíme ty, kteří vykazují selhávání v oblasti psychické, sociální a cíleně nerespektují normy společnosti. Jde o mladistvé, jež inklinují k návykovým látkám, mají vztah k extrémistickým skupinám, jsou agresivní a neovládají své emoce, vedou rizikový sexuální život, mají sklon k sebepoškozování, pokusili se o *suicidium*, neplní své závazky, mají vysokou absenci. Do těchto kategorií zařazujeme i mladistvé z vyloučených lokalit,

⁴⁶ NSPPRC – Národní strategie primární prevence u rizikového chování u dětí a mládeže 2013-2018. MŠMT [online]. [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

⁴⁷ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

ze sociálně znevýhodněných oblastí, z neúplných rodin, po propuštění z výkonu trestu, dětského domova či výchovného ústavu. V západním světě se setkáváme ve zvýšené míře s rizikovým chováním adolescentů, na něj poukazuje i dokument WHO z roku 2005 *Zdraví pro příští milénium*, jenž rizikové chování mladistvých označuje jako jednoznačnou determinantu jejich života a zdraví. Z něj vychází závazná Evropská deklarace WHO *Zdraví 2020*.⁴⁸ WHO vymezila novou zkratku pro rizikové chování mládeže – SRCH-D, jejími složkami jsou: rizikové chování v sexuální oblasti, zneužívání návykových látek, negativní jevy v oblasti psychosociální.⁴⁹

3.2 Druhy a charakteristiky rizikového chování

Rizikové chování dospívajících lze dělit do kategorií například dle vztahu a odpovědnosti k vlastnímu životnímu stylu a zdraví, vztahu ke škole a vrstevníkům, vztahu k nebezpečnému či trestnému chování apod. Podrobnější zpracování dále zkoumaných a sledovaných projevů rizikového chování následuje v dalších podkapitolách práce.

3.3 Výživa a zdravý životní styl

K výživě a životnímu stylu se váží patologie příjmu potravy, jež korelují s akceptací vlastního těla a jejich příčiny jsou multifaktoriální. Spouštěčem mohou být genetické předpoklady, nevyzrálá psychika, disharmonické rodinné vztahy, odmítání dospívání nebo nevinná poznámka ke vzhledu mladistvého. Psychickými projevy pak neadekvátní vnímání vlastního těla, kontrola složení a množství jídla, panika z obezity, odívání do volného oblečení, mrzutost, stranění se, nezáměr o aktivity, lži rodině, přátelům.⁵⁰ Nalézáme již osmileté děti trpící těmito závažnými poruchami s vysokou úmrtností 8–20 % a s 30 % relapsem již vyléčených pacientů. Studie UPOL týkající se zdravého životního stylu dětí a mládeže *HBSC* uvádí, že až u 25 % dívek od 15 let narůstá výskyt držení diet a snaha o extrémní štíhlost.⁵¹ K demonstraci dochází obvykle v adolescenci a diagnostikovány

---

⁴⁸ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. raha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

⁴⁹ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et all. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

⁵⁰ CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8

⁵¹ KALMAN, M. et all. *HBSC – Česká republika – 2010. Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků*. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://hbcs.cz/wp-content/uploads/2018/09/narodni_zprava_zdravi_ziv_styl.pdf

bývají v pokročilejší, zjevné fázi. Úbytek váhy, deprese, stres, pocit chladu až zimomřivost, změna tělesných proporcí i funkcí, padání vlasů, osteoporóza, suchá kůže, nespavost, chronická únava jsou fyzickými atributy. Základní dělení poruch příjmu potravy je mentální anorexie (adolescenty přezdívána *Anka*) a mentální bulimie, novými, aktuálními jsou ortorexie či bigorexie nazývaná též *Adonisův komplex*. Východiskem je včasná, vysoce odborná léčba na psychiatrickém oddělení pro děti a mládež za účasti profesního týmu psychologů, psychiatrů, internistů i rodiny.⁵²

Anorexie je úmyslné hubnutí, hladovění, drastické diety vedoucí k selhání životních funkcí s následkem smrti. Trpí jí více dívky, 1–2 ze 100, ale ani chlapcům se nevyhýbá, zde se hovoří o 1 z 1000. Bulimie se prezentuje nutkavým přejídáním a následnými dietami, schováváním jídla, nadměrným cvičením, pocitu viny a vypuzováním snědené potravy farmakologickými přípravky (laxativy, diuretiky). Vyskytuje se u 1 z 50 dívek a 1 z 500 chlapců.⁵³ Ortorexie nastupuje nenápadně, adolescent se zajímá o zdravý životní styl, konzumuje čerstvá, průmyslově nezatížená jídla a potravinové doplňky. Patologická posedlost přerůstá v obsedantní chování, přidává se anorexie a dochází k ohrožení zdraví a života.⁵⁴ Adonisův komplex patří k závažným onemocněním mladých mužů ve spektru poruch příjmu potravy. Projevuje se nezdravým sebehodnocením svalového skeletu, zneužíváním anabolických steroidů, mnohahodinovým cvičením a nezdravou úpravou jídelníčku. Vede k depresím, podlomení zdraví i následné sebevraždě. Tato porucha příjmu potravy byla nově vřazena do mezinárodní klasifikace nemocí pod označením DSM-V.⁵⁵

3.4 Sebepoškozování a suicidiální tendence

Sebepoškozování neboli automutilace nenesou prvky sebevraždy. Toto záměrné poškozování tělesné schránky nemá zkrášlující či sexuální motivaci. Častěji se vyskytuje u dívek či žen v průběhu celého života, k demonstraci dochází v období adolescence. U nás je spojováno s 20 % lidí. Sebepoškozování není jednorázovým aktem a praktikující uvádějí,

---

⁵² CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ TOMANOVÁ, J. Ortorexie – skryté nebezpečí. *Výchovné poradenství*. 2018. roč. 4, č. 3. ISSN 2336-3436

⁵⁵ TOMANOVÁ, J. a M. ČERNÝ. Aktuální formy poruch příjmu potravy – Adonisův komplex. *Výchovné poradenství*. 2018. roč. 4, č. 3. ISSN 2336-3436

že pociťují uvolnění zloby, frustrace, stresu, napětí, překrytí jiné bolesti a spojují jej se silným emočním zážitkem. Odborníci jej dělí na deviantní a kulturně přijatelné, jež prezentuje např. piercing, tetáž.⁵⁶ U sebepoškozujících se jedinců je možnost spáchání sebevraždy až 30 × vyšší než u běžné populace. Nutná léčba probíhá farmakologicky, psychoterapií jednotlivce i skupiny. Projevuje se nejčastěji pálením cigaretou, řezáním žiletkou, mačkáním očí, poléváním vařící vodou, trháním vlasů, škrabáním ran bez možnosti zacelení, bitím hlavou o tvrdý předmět, polykáním ostrých předmětů, bičováním do krve. Tyto způsoby hodnotí odborníci jako patologické sebepoškozování.⁵⁷

Subkultury *Emo* nebo *gothic*, přímo ve své image propagují provokování ke smrti a sebepoškozování.⁵⁸

Suicidiální chování (sebevražda)

Sebevražda je postupně se snižující fenomén. Ročně ji spáchá okolo 5 dětí do 15 let a v adolescenci toto číslo 8 × narůstá a stává se tak nejčastější příčinou úmrtí. Co tedy stojí za *suicidiem*? Multifaktoriální proces zahrnuje několik na sebe vázaných kroků. Mladistvý vysílá signály do okolí, používá věty typu: „*Nechce se mi tu už být. Už, abych to měl za sebou. Tento život nemá smysl. Kéž bych usnul a už se neprobudil.*“⁵⁹ V myšlenkách stále častěji řeší problémy sebevraždou, promýšlí optimální způsoby, dochází k rozhodnutí a prvnímu pokusu. Uskutečněné pokusy jsou rizikovým faktorem, častěji se pokoušejí o sebevraždu dívky, ale dokonaná sebevražda je častější u chlapců. Preventivní návštěva psychologa či dorostového psychiatra je vhodná při náhlé změně chování a nálad, uzavření se do sebe či časté komunikaci o smrti.

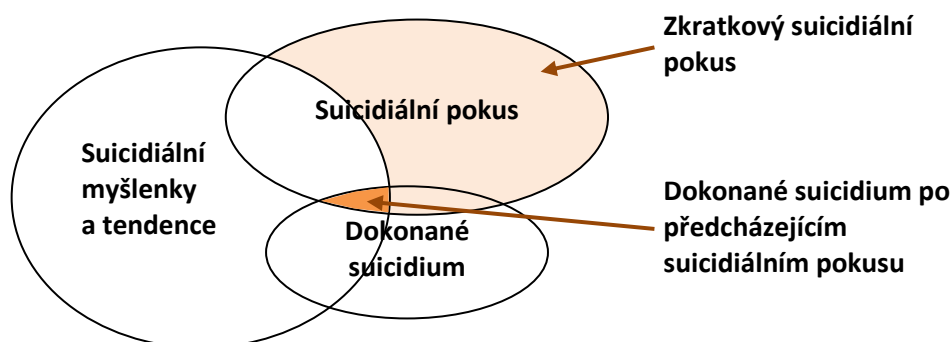
---

⁵⁶ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et all. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8

Obrázek 2: Schéma suicidiálního chování

(Zdroj: KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*)

Motivy bývá rozhárané rodinné prostředí, alkoholismus, náročný rozvod, sexuální zneužívání v dětství, drogová závislost či šikana. Dále osobnostní rysy jedince, dědičné faktory, psychická nemoc, závažné onemocnění a momentální neřešitelná situace. Sebevražedné pokusy jsou odrazem patologie vnímání sebe sama v konkrétním čase, místě, životě a často souvisí s počínající duševní nemocí, depresí, schizofrenií, manickou psychózou, stresovou poruchou, nespavostí, sociálními fobiemi, poruchou příjmu potravy, alkoholismem a návykovými látkami.⁶⁰ Na mladistvého působí též média, informace o sebevraždě celebrity apod. Existují webové stránky o sebevraždách, kde lze nalézt sofistikované návody a způsoby spáchání sebevraždy. Adolescenti zde aktivně diskutují o smrti. Častěji se domnívají, že existuje život po životě a neuvědomují si, že v případě suicidiálního chování jde o konečné řešení.⁶¹ Proti tomu bojují jiné webové stránky, které aktivně brojí proti sebevražedným tendencím mladistvých.⁶² Socioekonomické důvody, důchodový věk, ztráta partnera a práce jsou hlavními důvody *suicidií* dospělých.⁶³

⁶⁰ LÁTALOVÁ, K., KAMARÁDOVÁ, D. a J. PRAŠKO. *Suicidalita u psychických poruch*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-4305-9

⁶¹ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

⁶² LÁTALOVÁ, K., KAMARÁDOVÁ, D. a J. PRAŠKO. *Suicidalita u psychických poruch*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-4305-9

⁶³ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042

	Muži	Ženy	Děti 10–14	Dospívající 15–19
Rok 2012	1370	277	3 chlapci 1 dívka	28 chlapců 4 dívky
Rok 2013	1291	282	5 chlapců 2 dívky	36 chlapců 5 dívek
Rok 2014	1195	293	1 chlapec 1 dívka	28 chlapců 6 dívek
Rok 2015	1130	254	2 chlapci 5 dívky	14 chlapci 7 dívky
Rok 2016	1059	257	0	26 chlapci 11 dívky

*Tabulka 1: Vývoj počtu zemřelých sebevraždou – diagnóza X60–X84
(Zdroj: ÚZIS)⁶⁴*

Z výše zobrazeného pětiletého vývoje sebevraždnosti je patrný snižující se trend celkového počtu sebevražd u mužů, stabilní zůstává u žen.

3.5 Úzkostné stavy

Okolo 25 % dospívajících, častěji dívky, trpí úzkostnými stavy a fobiemi, z nich se může postupně vyvinout depresivní onemocnění či generalizovaná úzkostná porucha. Úzkost má genetický základ a je přirozenou, častou a běžnou reakcí na stresor. Vyvine-li se v úzkostnou poruchu, jde o ochromující stav, kdy mladý člověk nemůže myslet na nic jiného, jedná iracionálně a zkratkovitě. Typické úzkosti přicházejí se školními výsledky, šikanou, zneužíváním návykových látek, u fobií pak s předměty, zvířaty, místy aj. Projevují se jako strach, napětí, hrůza, nevolnost, mělké dýchání, bolesti hlavy a hrudi, třes, pocení aj. Nejvíce hendikepující jsou pak sociální úzkosti a fobie, a i když jsou samotnými aktéry hodnoceny jako nedůvodné, přesto např. obavy z veřejného projevu před ostatními jim významným způsobem znesnadňují život a seberealizaci. Vážné projevy sociální fobie je nutné řešit s odborníky.⁶⁵

⁶⁴ ÚZIS – ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. [online]. [cit. 2018-10-31]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/publikace/zemreli-2016>

⁶⁵ COHEN, R. M. *Nejčastější psychické poruchy v klinické praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN: 80-7178-497-4

3.6 Sexuální chování

Nástup puberty přináší do popředí zájmů i sexuální oblast života. Prudce se rozvíjí sexuální pudy a nastává období tvorby párů, které jsou v počátcích rané adolescence ve fázi seznamování s vlastním tělem a vábením objektu svého zájmu. Ve střední adolescenci okolo 14–16 let již někteří sbírají první nezralé pohlavní zkušenosti, polibky, dotyky, manuální kontakt s genitáliemi. První pohlavní styk odborníci hodnotí jako přelomový zážitek v psychosociálním vývoji jedince, jehož průměrný věk je v ČR 17,5–18 roků. Psychosexuální vývoj musí být podpořen výchovnými vlivy rodiny a školy, společenskými normami, dostatečnými odbornými znalostmi z oblasti sexuálního zdraví, hygieny a plánování rodičovství, vycházející z cílené sexuální výchovy. Jejím obsahem je fyziologie mužů a žen, zásady intimní hygieny, vztahy mezi muži a ženami, role manželství a výchova dětí, ochrana před sexuálně přenosnými nemocemi a nechtěným těhotenstvím. Zásadním prohřeškem je, když děti či mladiství získají nepřesné, povrchní, nevhodné informace od vrstevníků či z internetu.⁶⁶

Sociálně patologické je sexuální vykořisťování či zneužívání. Každoročně je u nás dle Kabička sexuálně zneužito okolo 800–900 mladistvých. Číslo je výrazně podceněno, velké množství mladistvých z hanby či vzhledem k rodině tyto případy nenahlásí. Zážitky mohou být pro mladistvého v oblasti budoucí sexuality traumatizující až fatální. Zcela odlišnými případy jsou promiskuita a prostituce. Prostituce je sexuální chování praktikované za finanční kompenzaci či dar a provází člověka celým jeho vývojem. Spojována je s přenosem sexuálně nakažlivých nemocí, žloutenky typu C, infekcemi, genitálními bradavicemi apod. Současnost vytlačila prostituci na okraj měst, mimo zraky dětí a dospívajících. Dělí se na heterosexuální, homosexuální a pedosexuální, která je trestným činem, společensky i morálně nepřijatelná. Děti jsou objektem zájmu především sexuálních deviantů, sexuálních sadistů. Dětská pornografie se stala finančně výhodným artiklem a není výjimkou, že děti jsou nabízeny k těmto službám svými nejbližšími. Mnozí mladiství provozují prostituci vědomě, dobrovolně, neboť finanční provize jsou

---

⁶⁶ KABIČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

vysoké a stávají se velkým lákadlem. Časté střídání sexuálních partnerů, tj. promiskuitu, lze zvýšeně sledovat mezi mladými homosexuály, kteří mají i desítky partnerů ročně.⁶⁷

3.7 Zneužívání léčiv, nikotinismus a alkoholismus

Naše společnost je tolerantní k požívání legálních návykových látek. V dospívání vede k závažným patologiím v chování, které se zvyšující se spotřebou akcelerují. Závislost na návykových látkách u dětí a adolescentů se buduje rychleji. Jde o fenomény fyziologické, behaviorální i kognitivní. Ty jsou významně podpořeny touhou po získání a užití psychoaktivní látky, silným bažením a v důsledku vedou k porušení sebeovládání, zanedbávání povinností a zájmů, odklonu od rodiny a přátel, krádežím i loupežím. Postupné zvyšování dávek vede k rozvratu fyziologického prostředí, plné závislosti i smrti. Dospívající má malou zkušenost s návykovými látkami a nízkou toleranci, dochází k četným otravám a úrazům. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách *ESPAD* 2015 ve svém výzkumu drogové závislosti v ČR prokázala alespoň jednu zkušenost s drogou u 16letých žáků v 37,4 %, nejčastěji se jednalo o marihuanu či hašiš.⁶⁸ Léčba drogových závislostí patří do rukou odborníka a dle Nešpora vyžaduje pro zvýšení efektivity dodržování postupných, návazných kroků: individuální nastavení pro každého závislého, zhodnocení fyzického a psychického stavu, dále délka a včasnost léčby. Lékař zvažuje i sociální vazby dospívajícího, rodinu, partnera. Flexibilita léčby se průběžně mění dle pokroků závislého. Individuální terapii je možné obměnit a zařadit skupinovou, která většinou v kritickém bodě působí silně motivačně. Doplnění lékovou terapií je téměř vždy nutné, protože detoxikační a odvykací procesy patří mezi těžké, bolestivé a nebývají napoprvé zvládnuty, dochází k relapsu. Běžná bývají doplňková vyšetření na pohlavně přenosné nemoci, žloutenku, eventuelně i tuberkulózu.⁶⁹ Výzkum *ESPAD* 2015 hovoří o mírném snížení konzumace alkoholu oproti roku 2011 u českých adolescentů, nicméně prokazuje, že 42,5 % 16letých žáků je pravidelnými konzumenty alkoholu. *WHO* uvádí, že raná úmrtnost dětí a mladistvých ve spojitosti s alkoholem je až 9 %. Dále *ESPAD* 2015 ve studii uvádí,

---

⁶⁷ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

⁶⁸ *ESPAD* 2015. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

⁶⁹ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8

že kouří 32,2 % 16letých denně, ale i zde došlo k mírnému poklesu.⁷⁰ Cigarety obsahují až 5000 jedovatých karcinogenních látek, jež se hořením aktivují. WHO uvádí roční úmrtnost okolo 6 milionů lidí, v ČR je dle statistiky na následky kouření na životě ohroženo okolo 18 000 lidí ročně a 50 jich denně následkům podlehnou. Kouření významně mění kvalitu života a zkracuje jej dle statistik až o 15 let u celoživotních silných kuřáků.⁷¹

3.8 Netolismus a hazardní hry

Patologické hráčství se neřadí mezi závislosti, ale mezi návykové a impulzivní poruchy, i když tyto spojuje řada stejných následků. Hráči opakovaně prohrávají peníze, které se snaží následně opět vyhrát, lžou rodině, uchylují se ke krádežím, dopouštějí se podvodů či zpronevěry. Nadměrné hráčství preferují osoby s psychickými poruchami i bez nich. Mnozí mladí lidé využívají počítače k hazardní hře, jejich závislost na internetu se stupňuje, dochází i ke zdravotním a sociálním obtížím. Výzkum *ESPAD* v ČR prokázal, že 27,6 % středoškoláků tráví denně 4 a více hodin hraním počítačových her, surfováním po internetu, komunikují přes sociální sítě, stahují filmy a hudbu. Okolo 10 % adolescentů hraje on-line hazardní hry o peníze dvakrát až třikrát týdně, převážně karetní hry, sázky a loterie, což ve věkové skupině 15–19 let odpovídá cca 13 tisícům adolescentů za rok. Mezinárodní výzkumná studie *UPOL* monitorující životní styl dětí a mládeže *HBSC* poukazuje na vzrůstající obezitu dětí a mládeže způsobenou nedostatečným pohybem, nadměrnou spotřebou slazených nápojů v kombinaci s časem stráveným u televize anebo u počítače.⁷²

3.9 Adrenalinové sporty

Současný životní styl podporuje sportovní aktivity a hledání osobních limitů. Oblast rizikových sportů je spjata s množstvím úrazů mladistvých, které souvisí i se snižující se tělesnou kondicí mládeže. Zranění nebývají smrtelná, spíše představují dlouhé léčení a náročnou rehabilitaci. Dle *Kabíčka* se jedná především o bruslení, skejtvání, ragby, fotbal, hokej a jízdu na kole, kde ve skupině 15–24 let dochází vlivem úrazů

⁷⁰ *ESPAD 2015. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách.* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

⁷¹ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby.* Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8

⁷² KALMAN, M. et al. *HBSC – Česká republika – 2010. Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků.* [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://hbsc.cz/wp-content/uploads/2018/09/narodni_zprava_zdravi_ziv_styl.pdf

ke snížené možnosti profesionalizace a uplatnitelnosti na trhu práce. Prevencí může být odborné vedení trenéry a použití vhodných ochranných pomůcek.⁷³

3.10 Rizikové chování v dopravě

Za každou desátou nehodou stojí čerství absolventi autoškol nebo chlapci a dívky před dosažením hranice zletilosti, kteří jen „nanečisto“ testují své řidičské schopnosti. Mladí adepti na řízení získávají rychleji potřebné dovednosti k obsluze automobilu, mají rychlejší reakční koeficient, zdravé smyslové funkce, tělesnou kondici, ale již méně jsou schopni vyhodnotit dopravní situaci, podceňují bezpečnostní prvky, nerespektují autority a ostatní řidiče. Délka praxe má svůj význam, ale nejdůležitějšími jsou charakterové rysy a postoje, jež se pojí s dopravním chováním.⁷⁴

3.11 Vztah ke studiu a škole

Neochotu dítěte či adolescenta akceptovat požadavky rodiny a školy na zodpovědný přístup k povinnostem a výsledkům vzdělávání lze považovat za projevy rizikovitosti. Záškoláctví je fenoménem, který si vyzkouší až 80 % žáků v průběhu docházky do základní nebo střední školy, je nejvíce rozšířeno a může být důvodem k nedokončení studia. Liberální či zanedbávající rodinná výchova o záškoláctví dítěte nejen ví, ale často jej k záškoláctví nabádá a nepřítomnost omlouvá. Impulzivní charakter záškoláctví se váže na útky a toulky, jichž úměrně věkem přibývá. Dítě pocítuje, že z vážných důvodů nemůže jít do školy. Pokud není odhaleno, stává se pravidlem řešení situace při sebemenším impulzu. Vyústí v účelové záškoláctví, vyhýbání se škole z důvodů obav z písemných prací, neoblíbeného předmětu či přísného učitele. Příčinami jsou negativní emoce spojené se školou, stres a vysoké nároky na výkonnost žáka, jeho slabá vůle, opakovaný neúspěch, chybný výběr vzdělávacího oboru, kolektiv vrstevníků či šikana.⁷⁵ Dle ústředního školního inspektora Andryse, jenž záškoláctví označuje za nejrozšířenější rizikové chování především u středoškoláků, dosahují hodnoty skrytého (omluveného) či neomluveného záškoláctví rekordního jednoho

---

⁷³ KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4

⁷⁴ HAVLÍK, K. Kdo zvládne v sedmnácti řídit auto? *Psychologie dnes*. 2017, č. 12, roč. 17. ISSN 1212-9607

⁷⁵ AUTORSKÝ TÝM. *Zavádění preventivních opatření proti rizikovému chování ve škole – metodika*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012. ISBN 978-80-87652-69-5

celého měsíce ze školního roku.⁷⁶ Prokrastinace se též stává příčinou neúměrné stresové zátěže. Kázeň pomáhá nastavit sociální pravidla, vztahy společenství a reguluje patologické jevy. Školní kázeň či nekázeň stanovuje normativ v podobě školního řádu, jenž zároveň stanoví kritéria trestů v případě pochybení. Bendl vidí jako příčinu nekázně uniformitu vztahů, anonymitu byrokratického světa, konflikty rodin, vrstevníků, snižující se autoritu institucí a předčasnou vyspělost mladistvých.⁷⁷

3.12 Šikana a kyberšikana

Ačkoli náš právní řád pojem šikana nezná, jde o patologický, nebezpečný projev agrese. Šikanu lze chápat jako chování jednotlivce či skupiny vůči jednotlivci či skupině, jež omezuje svobodu, ponižuje důstojnost, psychicky či fyzicky ubližuje a ničí osobní majetek. Projevuje se bitím, sexuálním terorem, krádežemi, poškozováním věcí, pomluvami a nadávkami. Motivem je experimentování, nuda, zvědavost, asociálnost až krutost.⁷⁸ Šikana produkuje dvě protichůdné osobnosti. Agresor zastrašuje, získává pozice, dosazuje se do role vůdce. Jeho stěžejní vlastností je chuť dominovat, vládnout, mít sluhy a podřízené. Bývá jím silná osobnost, inteligentní nebo primitivní, nápaditá ve vymýšlení trestů pro oběť, cynická a sebevědomá. Kolář dělí agresory na tři typy: *oblíbenec* – uhlazený, slušný se sadistickými sklony; *srandista* – potrpí si na legrácky a šikanou oběti se baví; *nohsled* – sám nešikanuje, přidává se k jiným. Druhou osobností se stává oběť, může jí být premiant, zrovna jako outsider. Roli hraje vizáž, tělesná vada, odlišné etnikum či národnost, socioekonomická situace rodiny.⁷⁹ Vágnerová uvádí ještě typ *hrubiána*, jenž šikanuje přímo, tvrdě a převážně fyzicky.⁸⁰ Šikana v dlouhodobém procesu prochází stádií, která se volně přelévají. První ostrakizace dítě vylučuje z kolektivu, nikdo s ním nekomunikuje. V další fázi agresor přitvrzuje v tělesném kontaktu a ničení věcí, následuje stádium utváření jádra, zde se sympatizanti přidávají k agresorovi a začíná organizovaná šikana. Následně

---

⁷⁶ HRDINOVÁ, R. IDNES ZPRÁVY. [online]. [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zaskolactvi-neomluvene-hodiny-deti-zs-ss-ceska-skolni-inspekce.A190410_135819_domaci_niv

⁷⁷ BENDL, S. *Školní kázeň, metody a strategie*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3

⁷⁸ LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J. a K. HELLEBRANDOVÁ. *Sborník studií. Děti a jejich problémy*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

se podrobuje mlčící většina a oběť nemá zastání. Poslední fáze je komplexní šikana a pro oběť se stává pobyt ve skupině nesnesitelný. Rozpoznat oběť šikany je složité. Dítě je smutné, nemá kamarády ani chuť k jídlu, což vede k somatickým potížím, jako jsou bolesti břicha, hlavy, ale i zhoršený prospěch, má poničené osobní věci, opakovaně žádá rodiče o peníze a v extrémních dochází k sebevraždě. Následky pro oběť bývají v poškození psychického i fyzického zdraví a pro agresora trestní stíhání, výchovný ústav či vězení.⁸¹ Řada i nevinných potyček mezi žáky je dnes nazývána šikanou. Školy musí nastavit pevná pravidla, jak těmto situacím předcházet, a pokud se v kolektivu nebezpečné chování projeví, ihned jej řešit a svým postojem ubezpečit společenství žáků, že škola projevy šikany netoleruje.⁸² Je nutné zkontaktovat rodiče aktérů, Policii ČR, OSPOD a odděleně jednat s agresory i oběťmi. Nízká informovanost učitelů, nepochopení a strach z medializace jsou problémy dnešního školství. Chybou je myslet si, že situace není vážná, a že se sama vyřeší, což může mít pro oběť fatální následky.⁸³

Kyberšikana

Nový fenomén agrese a paralela šikany je zmiňován od počátku 21. století v přímé souvislosti s užíváním moderních informačních a komunikačních technologií. K projevům kyberšikany agresor využívá chytrých telefonů, počítačů, internetu, sociálních sítí, webových stránek, chatu, e-mailu, mobilních zpráv, her, blogů aj. Být *online* je pro dnešní děti a mladistvé potřebou. Komunikují s rodinami, vrstevníky, pracují s informacemi z různých oblastí i ve svém vzdělávání. Tento druh komunikace umožňuje anonymně zakládat profily, jejich prostřednictvím útočit, vyhrožovat, tedy kyberšikanovat. Tato disinhibice má dvě podoby, a sice bezzávadovou a závadovou. Závadová vede ke ztrátě slušné sociální komunikace, používání nadávek, vulgarit, sexistických agresivních výrazů. Neviditelný, nepoznatelný komunikátor se cítí bezpečně a stupňuje mocenskou nerovnováhu. Oběť je bezmocná, je napadána nečekaně, opakovaně, záměrně a stává se

---

⁸¹ LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J. a K. HELLEBRANDOVÁ. *Sborník studií. Děti a jejich problémy*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7

⁸² VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

⁸³ LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J. a K. HELLEBRANDOVÁ. *Sborník studií. Děti a jejich problémy*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7

snadným cílem.⁸⁴ Variabilita podob kyberšikany je široká např. vytvoření falešného profilu oběti, šíření fotografií, zcizení hesla, vyloučení oběti ze skupiny, *kyberharašení*, *kyberstalking*, odhalení a *happy slapping*, *phishing*, *outing*, blogování, rozesílání zákeřných kódů. Nejnebezpečněji je odborníky hodnocen *kybergrooming*, jenž má vzbudit důvěru oběti a postupně ji připravit na osobní setkání v reálném prostředí, používají jej sexuální delikventi, psychopati, sadisté.⁸⁵ Rozpoznání kyberšikany je jednodušší než u klasické šikany. Oběť mění svůj vztah k technice, znervózní při zvonění telefonu či příchodu SMS. Dopady mohou být těžší, neboť oběť je dostupná stále.⁸⁶ Možným řešením je rodičovský zámek k filtraci stránek, nastolení důvěry v rodině a dodržování tří pravidel *STOP – BLOCK – TALK* (nulová komunikace – bez přístupu – podezřelosti ihned sdělit).⁸⁷

Kyberšikana učitelů jako závažný problém

Úpadek prestiže učitelského povolání a autority učitelů s sebou nese rozšiřování kyberšikany. Statistiky hovoří o tom, že ji zažívá či zažil každý pátý učitel. Z výzkumu UPOL, O2 Czech Republic a Seznam.cz., do něhož se zapojilo přes 5 000 učitelů ze ZŠ a SŠ z celé ČR vyplývá, že forma kyberšikany učitelů je vedena zejména přes sociální sítě. Nejvyužívanější *kyberbaiting* je provokováním učitele ve výuce a natáčení jeho reakcí, dále webovými stránkami *oznamkujucitele.cz* nebo *hodnoceniucitelu.cz*,⁸⁸ emailem či chatem. Rovněž jde o telefonické prozvánění, verbální útoky, zastrašování, vyhrožování fyzickým atakem a rozšiřování upravených fotografií. Výzkum ukazuje na jednorázové útoky, které jsou hodnoceny jako kybernetický incident, nikoli jako kyberšikana, protože nevykazují dlouhodobé, opakované a intenzivní akce proti oběti. Agresory jsou nejčastěji žáci, rodiče a kolegové.⁸⁹

---

⁸⁴ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4577-0

⁸⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5309-6

⁸⁶ ČERNÁ, A. et al. *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4577-0

⁸⁷ VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

⁸⁸ PŘIBIL, M. *Děti se mstí učitelům, na internetu je vulgárně hodnotí*. Novinky.cz. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/192126-deti-se-msti-ucitelum-na-internetu-je-vulgarne-hodnoti.html>

⁸⁹ KOPECKÝ, K. *Národní výzkum kyberšikany českých učitelů*. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/sites/default/files/users/10/vyzkumnazprava.pdf>

Projev	Četnost (n)	Relativní četnost (%)
Verbální útoky realizované prostřednictvím mobilního telefonu a/či internetu (ponižování, urážení, zesměšňování, ztrapňování apod.)	507	28,77
Obtěžování prostřednictvím tzv. <i>prozvánění</i> (probíhajícího často, opakovaně, např. večer)	457	25,94
Vyhrožování či zastrašování prostřednictvím služeb internetu či mobilního telefonu	215	12,20
Šíření ponižující, zesměšňující či ztrapňující fotografie	162	9,19
Průnik do elektronického účtu (emailu, účtu na sociální síti apod.)	141	8,00
Šíření ponižující, zesměšňující či ztrapňující videonahrávky	64	3,63

Tabulka 2: Projevy šikany
(Zdroj: Kopecký, K., PedF UP Olomouc, 2016)⁹⁰

3.13 Party

Pro vývoj jedince je identifikace se stejnou věkovou kohortou žádoucí, zažívá stejné vývojové procesy, vyjadřuje se společným jazykem, symboly a pravidly. Často se členové odlišují oblečením, hudbou. Sociální mikroskupina pak vytváří pevné přátelské vazby, mnohdy celoživotní.⁹¹ To, zda se jedinec spojí se závadovou partou, bude respektovat její hierarchii hodnot, zákony, je otázkou silné potřeby dospívajícího po uznání, touze být součástí celku, potřebě identifikovat se. Rodiny spatřují v působení party na dospívajícího opodstatněné nebezpečí. Mladiství z dysfunkčních rodin, bez rodičovského zájmu a zázemí, se častěji uchylují do vrstevnických subkultur. Parta posléze řídí jejich smýšlení i životní postoje, konformita v partě je tvrdě vyžadována a pojí se s vnějšími znaky např. účesem, oblékáním, obuví. Vůdce závadové party rozhoduje o její činnosti a většinou si zavazuje nového člena k absolutní poslušnosti vstupním rituálem v podobě spáchání drobného přestupku či trestného činu. Motivem adepta je pak předvést se před ostatními svou nebojácností, odvahou, chlapáctvím. Další trestná činnost navazuje.⁹²

⁹⁰ KOPECKÝ, K. *Národní výzkum kyberšikany českých učitelů*. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/sites/default/files/users/10/vyzkumnazprava.pdf>

⁹¹ KOLEKTIV AUTORŮ: TRAPKOVÁ, L., CHVÁLA, V. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. VII. odborný seminář*. 1. vyd. Praha: CEVAP, 2006. ISBN 80-86963-02-0

⁹² MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8

3.14 Etnická, rasová, náboženská a kulturní nesnášenlivost

Celosvětový nárůst organizované extrémně pravicové mládeže, tzv. ultrapravice, jejímiž společnými znaky jsou černé oblečení a sportovní zevnějšek, je znepokojující. Tato hnutí zahrnují nacionalisty, neonacisty, neofašisty a reakční radikály, bojující za národní svébytnost, ryzí vlastenectví, nadřazenost národa sahající k šovinismu. Spojují je výrazné společensky nepřijatelné projevy „vlastenectví“, jež se projevují odporem k cizincům, Romům, Židům, bezdomovcům, lidem ze sociálně vyloučených lokalit a bojem proti homosexualitě a narkomanii. Nejsilnější skupiny pravicových radikálů *Skinheads* rozdmychávají potyčky, provádějí zápalné akce, organizují otevřené násilí. Schůzky hnutí jsou uzavřené, skryté v hudebních klubech a soukromých objektech. Dalšími extrémistickými subkulturami jsou od 90. let minulého století fotbaloví *Hooligans*, jenž mají ve svých řadách adolescenty ovládající bojové sporty. Tito se organizují při velkých sportovních klubech aj. Vyvolávají šarvátky, rvačky na domluvených místech, často musí zasahovat policie. Jako varovná se jeví prezentace myšlenek rasismu navazující na znovuobjevenou knihu Roberta Knoxe *Lidské rasy*, která již v 19. století vyzdvihuje „bílou nadřazenost a židovskou podrázenost“. Dnešní antisemitismus má podobu popírání holocaustu, tzv. *Osvětimská lež*.⁹³ Naproti stojí levicová mládež – ultralevice, která není dobře organizovaná jako pravicoví extrémisté a není pro mladistvé přitažlivá. Odlišnost jejich vzezření je patrná v zanedbaném zevnějšku, dredech, tetování. Jejich cílem je sociální rovnost, antikapitalismus. Levicově smýšlející mladiství se organizují např. v Komunistické straně, v hnutí Antifa (program antifašismu), marxismu, Nacionálních bolševicích aj. Střetům s pravicí se nevyhýbají.⁹⁴ Nebezpečnost těchto subkultur představuje především vzrůstající intolerance k minoritám.

3.15 Alternativní komunity a náboženské skupiny

Náboženské skupiny si kladou za cíl svým systémem učení revidovat tradiční náboženství a církve. Sektou lze nazvat uzavřené společenství lidí, kteří mají ideologického vůdce a zastávají, sdílejí odlišné ideologie, jež je vedou k odloučení od společnosti, k izolaci,

⁹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísni, o.p.s., 2008. ISBN 978-80-86961-54-5

⁹⁴ NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et al. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3

ovládání souvěrců a manipulaci s nimi. U nás jde hlavně o satanisty, jenž své učení opírají o tzv. *Satanskou bibli* od autora La Veye. Vedou černé mše na hřbitovech, obětují drobná zvířata, oddávají se skupinovým souložím, požívají exkrementy. Extrémnost jejich chování vede k obavám jednotlivců i společnosti.⁹⁵

3.16 Přestupky proti majetku a majetková trestná činnost

Krádeže a jiné majetkové delikty jsou sociálním selháním mladistvého spadající pod delikventní chování mládeže. Vždy je nutné pracovat s osobností, aby se rozlišilo problematické dospívání od skutečné patologie vedoucí k nerespektování zákonných norem. U většiny mladistvých pachatelů toto chování do dospělosti vymizí i vlivem vhodné intervence, přesto zůstává nízké procento, kde se vrství závažná provinění vedoucí k trestům odnětí svobody či podmíněným trestům. Jde převážně o znásilnění, krádež, loupež či ublížení na zdraví.⁹⁶

Vandalismus a sprejství

Toto převážně trestné chování vykazuje prvky otevřené i skryté agresivity. Dopouští se jej děti a mladiství na soukromém majetku, veřejných prostranstvích, v parcích, zastávkách dopravních prostředků a hřbitovech. Vandalismus je součástí adolescentního života v partách a subkulturách s potřebou seberealizace. Zahánět nudu, prázdnotu volného času devastací jimi nevytvořených hmotných statků je ukázkou nesocializace, nízké morální vyspělosti, nepřijetí uznávaných kulturních norem i obyčejné zlovůle. Předmětem vandalismu se stávají kulturní statky nebývalé historické hodnoty a neopakovatelnosti (např. zapálení dřevěného pravoslavného kostela z 16. století v Třinci – Gutech třemi mladíky v srpnu 2017).⁹⁷ Demonstruje se rozbíjením, ničením, zbořením, sprejstvím, zapálením objektů a seníků. Adolescenti se k němu často uchylují pod vlivem alkoholu, drog

---

⁹⁵ MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8

⁹⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2015. ISBN 978-80-247-5309-6

⁹⁷ *Česko ztratilo významnou památku*. Zpravy.tiscali.cz [online]. [cit. 2018-11-1]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/cesko-ztratilo-vyznamnou-pamatku-dreveny-kostel-v-trinci-lehl-popelem-301015>

a pod rouškou anonymity party. Vandalismus jako agresivní chování je vnímáno společností jako vysoce odmítané s požadavkem tvrdého potrestání.⁹⁸

3.17 Shrnutí charakteristik rizikového chování

Výzkum *ESPAD* 2015 v mezinárodním srovnání prokazuje u českých středoškoláků nadprůměrné hodnoty rizikového chování v užívání legálních psychoaktivních látek. I když za posledních 10 let došlo k mírnému snížení konzumace alkoholu a cigaret, jsme stále v první desítce mezi zeměmi v denním kuřáctví a ve druhé desítce v nadměrné konzumaci alkoholu. Bohužel první mezi zeměmi jsme v užívání konopných látek. V užívání ostatních nelegálních drog jsme sice na srovnatelném místě jako jiné evropské státy, přesto zůstáváme vysoko nad celkovým průměrem evropských zemí ve všech projevech rizikového chování mládeže.⁹⁹

---

⁹⁸ FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3

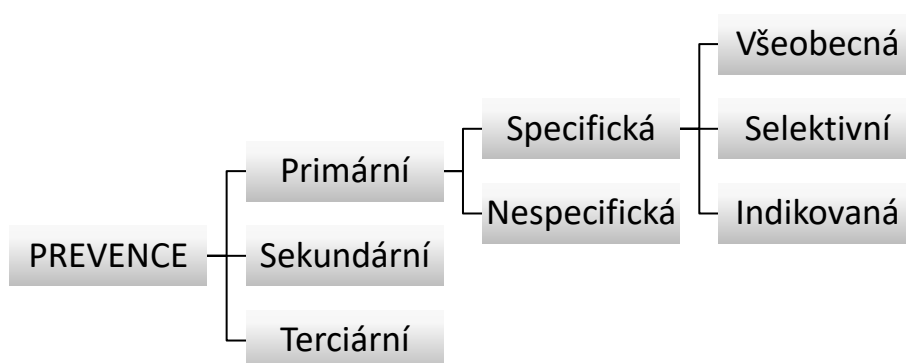
⁹⁹ *ESPAD* 2015. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

4 Preventivní programy jako účinný nástroj přecházení rizikového chování

Preventivní program rizikového chování České republiky je moderně propracovaným systémem spolupracujícím na více úrovních. Časová ohraničenost realizovaného programu, úzká specifikace k určitému rizikovému chování a definovaná cílová skupina jsou požadavky na něj kladené. Systematicky se prevence vyvíjí od poloviny 20. století. V současnosti je v systému zainteresováno množství subjektů od nejzákladnějších, kterými jsou rodiny, přes školy a neziskové organizace, až po koncepcie vedené na státní úrovni. Co vyjadřuje pojem prevence? Prevence je multifaktoriálním termínem, jenž zahrnuje výchovné, vzdělávací, sociální, zdravotní a psychologické nástroje k předcházení vzniku, zmírnění následků či zamezení pokračování rizikového chování jednotlivce či skupiny. Intervence nabízející a podporující zdravý styl života a rozvoj všech složek osobnosti umožňuje jedinci zvládat těžké či krizové životní situace.¹⁰⁰

4.1 Základní dělení prevence

Prevenici organizují především tyto složky: rodina, školská zařízení všech typů členěná nejčastěji dle věku, městské úřady, krajské úřady, ministerstva jako zástupci státu, Policie ČR, úřady práce a nestátní neziskové organizace.

Obrázek 5: Dělení prevence
(Zdroj: AUTORSKÝ TÝM)¹⁰¹

¹⁰⁰ MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7

¹⁰¹ AUTORSKÝ TÝM. *Zavádění preventivních opatření proti rizikovému chování ve škole – metodika*. 1. vyd. Praha: NÚV, 2012. ISBN 978-80-87652-69-5

4.2 Primární prevence

Základem je prevence primární, rozdělená na **specifickou** a **nespecifickou**. Specifická primární prevence nabízí programy a kurzy pro malé skupiny, u kterých lze předpokládat zvýšenou možnost vzniku či nárůstu rizikového chování. Cílenou intervencí získávají děti a adolescenti modely a vzory chování, jak zvládat rizikové situace, stres a negativní emoce. **Specifická prevence** zahrnuje především všeobecnou, univerzální prevenci, která se organizuje ve školských zařízeních s celou skupinou, třídou, ročníkem. Využívány jsou interaktivní hry, ohniskové skupiny, besedy, exkurze, adaptační kurzy, přednášky odborníků mající za cíl seznámit skupinu s možnými nebezpečími a riziky. Cílem je, aby žáci spolupracovali, byli ovlivněni získanými informacemi a došlo k zamezení rizikového chování či jeho posunutí do pozdějšího věku. K primární specifické prevenci patří **prevence selektivní**, určená vytipovaným ohroženým skupinám dětí a mladistvých s poruchami chování, ve třídách s projevenou šikanou, u dětí s ADHD aj. Tento systém vyžaduje účast vyškoleného trenéra s promyšlenou odbornou přípravou, důležité je zachovávání důvěry a mlčenlivosti. Pro konkrétní žáky s prokazatelným rizikovým chováním je určena **prevence indikovaná**, mapující druhy a obsahy rizik s možnostmi jejich zmírňování. **Nespecifickou prevencí** se poté rozumí aktivity spojené s bezpečným trávením volného času, které snižují rizika vzniku či propuknutí rizikového chování, ale nejsou programově cílené. Především jde o zájmové aktivity, kroužky, společenské a kulturní akce. Kvalitu a efektivitu programů lze posuzovat dle kritérií *MŠMT*, jež jsou uváděny jako minimální požadavky na preventivní programy. Žádný program nefunguje komplexně na všechny věkové skupiny. Realizace programů ve školských institucích je organizátory i zadavateli hodnocena jako efektivní a dostupná široké populaci. Věkové kritérium je vhodné podpořit a kombinovat s dalšími alespoň třemi až pěti kritérii, zvyšujícími efektivitu programů, např. kritériem intelektuální náročnosti (sociální, vzdělanostní, zdravotní) či budoucí profesionalizace, pohlaví aj. Certifikace programu garantuje stupeň kvality a je podmínkou pro získání státních dotací, její platnost je 5 let.¹⁰²

---

¹⁰² MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7

Významnou skupinou jsou vrstevnické neboli **peer programy**, jež využívají především důvěrné znalosti skupiny, motivovanost stejné věkové kohorty, osobně zkušenostního tréninku a osobního příkladu. Odborníky jsou hodnoceny jako nejúčinnější. Poslední skupinu tvoří rodičovské programy, které jsou hodnoceny jako nejméně účinné, a to především z důvodů studu, nehomogenosti skupiny a nemotivovanosti účastníků.¹⁰³

4.3 Sekundární prevence

System sekundární prevence je individualizovaný či uskutečňovaný v malých skupinách. Jde o cílenou pomoc pro jednotlivce, kteří jsou riziková, experimentují s návykovými látkami, chovají se agresivně, praktikují záškoláctví, drobné krádeže, rizikový sex aj. Takto cílené programy se snaží o zmírnění následků, neupadnutí do závislostí a odklon od rizikového způsobu života.

4.4 Terciární neboli léčebná prevence

Tzv. *harm reduction* či *risk reduction* se zaměřují na snížení škod na minimum, v této části prevence jsou přítomni *streetworkeri*, kteří pracují s rizikovými skupinami či jednotlivci v terénu. Jejich cílem je omezení dalšího poškození zdraví a resocializace. Interakce se děje v komunitních centrech neziskových organizací, v léčebnách nebo ambulancích.¹⁰⁴

4.5 Organizátoři školské prevence

Rezortním garantem školské prevence je *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT)* a za svou cílovou skupinu v oblasti prevence považuje děti, adolescenty a mladé dospělé, školy (i mateřské) a školská zařízení. Primární prevence škol je organizována v souladu s *Národní strategií primární prevence rizikového chování dětí a mládeže 2013–2018 (NSPPRCH)* a *Národním programem rozvoje vzdělávání*, tzv. *Bílou knihou* a legislativním rámcem vymezeným v zákonech a v těchto *Metodických pokynech MŠMT ČR: č.j. 21149/2016 o šikaně ve školách*, dále *č.j. 20006/2007-51 o primární prevenci sociálně patologických jevů*, *č.j. 14423/99-22 proti projevům xenofobie, rasismu*

---

¹⁰³ MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7

¹⁰⁴ Tamtéž.

a intolerance a dalšími.¹⁰⁵ Školní preventivní programy jsou zakotveny ve *Školních vzdělávacích programech (ŠVP)* a jejich cílem je dlouhodobá snaha o snížení, zabránění, oddálení a minimalizování rizikového chování žáků. Školní prostředí je pro cíle primární prevence velmi vhodné. Školní poradenské pracoviště zastoupené školním metodikem prevence, výchovným poradcem, případně školním psychologem plánuje a připravuje za podpory ředitele školy a pedagogů *Minimální preventivní program* dle výše uvedených metodik. Školy vybírají programy i z nabídek nestátních neziskových organizací, odborníků z praxe, lékařů, Policie ČR, církví aj. Pro dospívající (15–18 let) jsou to programy cílené proti agresii, extremismu, homofobii, gamblingu, netolismu, kriminalitě, působení sekt, rizikové sexualitě, adrenalinovým sportům, poruchám stravování, vandalismu, školní neúspěšnosti a záškoláctví. Pro mladší dospělé (do ukončení studií cca 26 let) pak programy úzce specifické, neboť v průběhu předchozího vzdělávání si již prošli cílenými programy amíra jejich angažovanosti je vysoká. U mladých nezaměstnaných je vzhledem k sociální nestabilitě, nízkým příjmům a sociálním kontaktům rizikovitost vysoká. Průběh programu, jeho cíle a výstupy podléhají evaluaci. *Ministerstvo školství* horizontálně spolupracuje na preventivních programech týkající se prevence kriminality s *Ministerstvem vnitra* a na programech zdravotní prevence s *Ministerstvem zdravotnictví*, jedná se např. o program *Zdraví 2020* a další. Školní metodik prevence je pedagogickým pracovníkem a klíčovou osobností organizující a metodicky řídící primární prevenci dané instituce dle vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Metodické pokyny mu ukládají v rámci koordinační činnosti organizovat preventivní programy a hodnotit jejich účelnost a průběh, dále zprostředkovat odbornou pomoc ostatním kolegům, realizovat školení, sbírat relevantní data, vést databáze odborných zpráv, údajů a písemností vztahujících se k jeho činnosti v součinnosti se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. Odborná způsobilost školního metodika prevence zahrnuje specializační studium v délce 250 hodin a složení předepsané závěrečné zkoušky.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ METODICKÉ DOKUMENTY (DOPORUČENÍ A POKYNY) 2013-2019. MŠMT [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

¹⁰⁶ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů. 10. 11. 2004. ISSN 1211-1244.

4.6 Arteterapie a dramaterapie jako způsob primární prevence

Dělení programů v primární prevenci vychází z odborně vyhodnocených potřeb daných cílových skupin. Jsou to programy zaměřené na intrapersonální rozvoj osobnosti podporující zdravé sebehodnocení, vytyčování osobních cílů a dodržování společných hodnot a norem. Dalším druhem jsou programy zaměřené na životní dovednosti v rámci podpory sociálních dovedností. Podporují odolnost osobnosti vůči stresu v úzkostných situacích a odolávání vnějšímu společenskému tlaku včetně nácviku aktivního odmítání a správného rozhodování. Tyto programy mohou mít podobu kombinace tvůrčí práce a hraní sociálních rolí, např. *arteterapie* či *psychodrama*. Tvorbou artefaktů lze nalézat emoční stabilitu, naději a kompenzovat životní krize. *Arteterapie* je expresní terapií, zážitkovou pedagogikou, která využívá všech smyslů ke zvyšování osobní frustrační tolerance, a proto ji lze zařadit pod nespécifickou primární prevenci. Praktické tvoření, modelování, kolorování, vytváření kreseb, obrazů, koláží, soch a soch z různých materiálů v proměnlivých kombinacích, různými technikami a metodami vede k učení vlastní zkušeností, které je přenositelné do dalšího života. *Dramaterapie* či *psychodrama* jsou terapeutickými improvizacemi na bázi psychologických her, motivačních aktivit, technik posilování, nácviku odmítání a zde vystupují coby metody osobnostního rozvoje. Dramatické fikce vytvářejí komplexní dovednosti potřebné pro život bez závislosti. Propojení obou aktivit s tématy rizikového chování či palčivých sociálních fenoménů objevujících se ve společnosti podporuje empatii a motivovanost žáků. Tvořivost, kreativita a tvůrčí práce jsou stavebními kameny všech profesí a neopomenutelným předpokladem smysluplného života.¹⁰⁷

Fáze tvůrčích činností

Tvůrčí práci lze dělit na charakterově rozdílná stádia na sebe navazující. Počáteční je inspirace, jež v sobě zahrnuje hledání podnětů, intuici, improvizaci. Pokračuje charakteristikou práce a klarifikací, která analyzuje a logicky člení dílo na postupné kroky. Následuje destilace vedoucí k výběru nejlepší nabídky, ve fázi inkubace dochází k přemítání nad problematikou, ukončuje fáze usilovné píle. Následná evaluace umožňuje nadhled a kritické zhodnocení tvůrčí činnosti, jež se může stát životní výzvou pro další úkoly.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ MÜLLER, O. et al. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4172-7

¹⁰⁸ PETTY, G. *Moderní vyučování*. 6. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4

4.7 Shrnutí teoretické části

Teoretická část charakterizuje vývojové období adolescence, jež s sebou kromě řady významných a radikálních změn v organismu přináší i potřebu separace od původní rodiny, osamostatnění a přijetí role dospělého. Zabývá se vlivy sehrávajícími podstatnou úlohu v socializaci dítěte, vlivy institucí, vrstevnických skupin, médií a sociálními situacemi rodin, jakými může být nemoc, nezaměstnanost či rozvod rodičů. Vymezuje druhy a charakteristiky rizikového chování, významněji přibližuje záškoláctví, šikanu, kyberšikanu, návykové látky v komparaci s výzkumem *ESPAD* a inspekčními zjištěními ČŠI.¹⁰⁹ Mnoho adolescentů významně testuje své možnosti v oblasti psychosociální i tělesné, v oblasti životního stylu, další v oblasti sexuální či v oblasti návykových látek a nízké procento v oblasti rané kriminality. Významnou roli může sehrát organizovaný školní minimální program prevence, peer programy či nespécifická prevence v podobě zájmových či sportovních kroužků nabízejících kvalitní a bezpečné trávení volného času skupin se stejnými zájmy, např. arteterapie a dramaterapie, neboť žák je formován nejen formálním, ale významně i neformálním vzděláváním. Podstatnou roli zde sehrává i stát v podobě dodržování zákonů o stanovené věkové hranici pro nákup legálních návykových látek – alkoholu a cigaret. Dle shrnutí výzkumu *ESPAD* 2015 a evropské studie životního stylu dětí a školáků *HBSC*, u nás organizované *UPOL* v roce 2010, zaměřené na zdraví, vnímání sebe sama, osobní spokojenost a školu vyplývá, že legálními drogami jsou ohroženi především ti mladiství, kteří žijí v rodinách, kde je konzumace častá a běžná. Pozice České republiky zaujímá v těchto studiích v oblastech rizikového chování mládeže bohužel nelichotivá přední místa. Srovnání současnosti a situace před 10 lety ukazuje, že i když dochází k mírnému snížení konzumace alkoholu, přesto týdně pije alkohol až 17 % dětí a mládeže, což nás stále řadí nad evropský průměr. Pozitivnější posun nalezneme v oblasti kouření, které se u dětí a mládeže za posledních 10 let snížilo o polovinu. Sále však dochází ke zvyšující se konzumaci nelegálních drog, především marihuany.¹¹⁰

¹⁰⁹ ČŠI. *Rizikové jevy ve školách podle zjištění České školní inspekce*. Informační bulletin 2016. [online]. [cit.2019-03-24]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/BulletinCSI_duben/resources/_pdfs/_de4d36fe442eccc9fa00e1802681434c_27.pdf

¹¹⁰ KALMAN, M. et al. *HBSC – Česká republika – 2010. Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků*. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://hbcs.cz/wp-content/uploads/2018/09/narodni_zprava_zdravi_ziv_styl.pdf

5 Metodologie výzkumného šetření

Empirická část diplomové práce byla realizována jako výzkumné šetření rizikového chování adolescentů a jeho výsledky by měly pomoci odkrýt postoje adolescentů a jejich toleranci k rizikovému chování. V této kapitole jsou postupně definovány cíle empirické části práce a formulovány výzkumné otázky, specifikován výzkumný vzorek a charakteristiky středních škol, na nichž výzkum probíhal, popsána strategie sběru dat, metodologie a průběh výzkumného šetření. V kapitole je rovněž předložen soubor výsledků analýzy získaných dat, jejich interpretace a doporučení pro praxi ve formě návrhu na akreditaci volnočasového kroužku. Výsledky šetření jsou v závislosti na cílech této práce shrnuty ve výzkumné zprávě, která tvoří kapitolu 6 této práce.

5.1 Záměr a cíle výzkumu

Záměrem této části práce, v návaznosti na její teoretickou část, je poznání, porozumění a popis nejčastějších projevů rizikového chování žáků středních škol a zjišťování vhodných východisek v přístupech jednotlivých škol k rizikovému chování žáků.

Prvním cílem výzkumu je na základě dotazníkového šetření na třech programově rozdílných středních školách (všeobecně vzdělávací, střední odborné škole, střední průmyslové škole) v jedné z pražských městských částí (školy jsou v docházkové vzdálenosti od sebe) zjistit nejčastěji se opakující rizikové chování adolescentů, výsledky jednotlivých škol navzájem porovnat a analyzovat získaná data.

Druhým cílem výzkumu je popsat postoje metodiků prevence k nejčastěji se opakujícímu rizikovému chování středoškoláků vyplývajících z dotazníkového šetření a seznámit se s nabízenými formami řešení tohoto chování v jednotlivých školách.

Třetím cílem výzkumu je, v závislosti na cíli prvním, nabídnout řešení prevence rizikového chování aktivním zapojením adolescentů do dlouhodobého volnočasového programu jako formy nespecifické primární prevence.

5.2 Formulace výzkumných otázek

Základní výzkumná otázka zní:

- „*Které typy rizikového chování jsou nejrozšířenější mezi žáky vybraných středních škol?*“

Doplňující výzkumné otázky zní:

- „*Jak jednotlivé školy předcházejí rizikovému chování žáků, mají cílené programy prevence?*“
- „*Jakým způsobem škola řeší projevy rizikového chování u jednotlivců?*“
- „*Které rizikové faktory považují metodici prevence u mladistvých za nejpálčivější?*“
- „*Kdo je pro současné středoškoláky tou nejbližší důvěryhodnou osobou?*“

5.3 Realizace výzkumu

Při realizaci výzkumu byl využit design mnohonásobné případové studie a kombinace kvantitativního přístupu, reprezentovaného anonymním dotazníkovým šetřením mezi žáky vybraných středních škol ve věku 18–19 let (čtvrtý ročník střední školy, tedy žáků na prahu dospělosti) a kvalitativního přístupu, který byl realizován jako soubor polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky školního poradenského pracoviště dotčených středních škol (preventisté) a obvodního metodika prevence v PPP. Vlastní výzkum probíhal ve dvou oddělených, avšak navazujících etapách:

1. etapa – dotazníkové šetření, v němž respondenti, žáci čtvrtých ročníků trojice pražských středních škol, sdělovali anonymně své postoje, osobní zkušenosti, názory a pocity související s projevy rizikového chování ve škole i mimo ni, jehož cílem bylo statistické zpracování dat a zobecnění získaných výstupů;

2. etapa – polostrukturované rozhovory s obvodním metodikem prevence a pracovníky škol, na kterých probíhalo dotazníkové šetření, do jejichž kompetence náleží zkoumané otázky.

Obě zvolené metody umožňují získat hlubší a komplexnější pohled na problematiku rizikového chování adolescentů, přičemž zvolené dva rozdílné diskurzy by současně měly potvrdit nebo vyvrátit reliabilitu prováděného výzkumu.¹¹¹ Nevýhodou obou přístupů může být statistické zatížení výstupů dotazníkového šetření, subjektivita polostrukturovaných rozhovorů a v celku chybějící širší pohled na danou problematiku.

5.4 Vymezení výzkumného vzorku

Výzkumné šetření probíhalo u žáků čtvrtého ročníku středních škol s rozdílnou zaměřeností výuky (všeobecně vzdělávací, střední odborná a střední průmyslová škola). V každé škole

---

¹¹¹ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

jsou právě čtyři třídy čtvrtých ročníků po cca třiceti žácích, tj. sto dvacet žáků příslušného ročníku (plná obsazenost), u nichž bylo výzkumné šetření vedeno. S odlišným zaměřením středních škol koreluje i rozdílné genderové složení žáků. Zatímco na škole všeobecně vzdělávacího zaměření a střední odborné škole bylo výrazně vyšší procento dívek (69 %, resp. 83 %), na střední průmyslové škole naopak výrazně převažovali chlapci (96 %). Dotazníky v rámci výzkumu vypracovalo a odevzdalo 149 chlapců a 125 dívek, obě pohlaví jsou ve výzkumu celkově zastoupena cca rovným dílem. Výběr vzorku byl konstruován záměrně tak, aby odpovídal požadavkům zadání diplomové práce. Vzorek byl záměrný neboli účelový, determinován tím, že v dané geografické oblasti existují právě tři střední školy, jejichž respondenti byli zahrnuti do výzkumu, tedy nebyl další dostupný výběr. Výzkumný vzorek tedy poměrně věrně reprezentuje místní adolescentní populaci, co do složení pohlaví i věku. Polostrukturované rozhovory probíhaly s kompetentními pracovníky, respondenty byly dvě ženy a jeden muž.

5.5 Charakteristiky středních škol, na nichž probíhalo výzkumné šetření

Zúčastněné střední školy se nacházejí v centrální části Prahy, ve stejné městské aglomeraci. Všechny jsou státní a přijímají žáky patnáctileté po složení státní přijímací zkoušky a ukončeném základním vzdělávání. Vzdělávání je zde ukončeno maturitní zkouškou. V době výzkumného šetření měla každá ze škol čtyři třídy čtvrtého ročníku. Žáci docházející do všech tří škol jsou konfrontováni stejným urbanismem širšího centra hlavního města Prahy, kolorit škol je velmi podobný. Jedná se o budovy vystavěné v počátcích 20. století jako vzdělávací instituce, jejich architektura, funkční i technická vybavenost odpovídá současným požadavkům na školská zařízení. Školy nabízejí žákům v odpoledním čase různé aktivity, mají žakovské parlamenty, pořádají maturitní ples, exkurze a studijní projekty. Informace pro uchazeče, žáky i rodiče jsou soustředěny na kvalitně vedených webových stránkách všech zmíněných škol. Lze na nich najít aktuality, akce, seznam vyučujících i jejich kontakty, organizaci školního roku, výroční a inspekční zprávy.

Co se rozdílnosti jednotlivých škol týká, střední odborná škola, která byla oslovena ve výzkumném šetření jako první, vzdělává především dívky ve třech oborech zaměřených na právo, administrativu a sociální služby. V současnosti studuje na této škole necelých pět set žáků a ti jsou v praxích připravováni především pro soukromý i státní trh práce.

Všeobecně vzdělávací škola, oslovená jako druhá, má dva výukové programy zaměřené na všeobecně vzdělávací předměty v oblastech přírodovědných a jazykových. V současnosti zde studuje okolo pěti set žáků, jejichmi žáky jsou ve větším podílu dívky (nicméně chlapců je ve čtvrtém ročníku relativně i absolutně více než na střední odborné škole). Cílem školy je příprava žáků k terciárnímu vzdělávání na vysokých školách. Ve svém ŠVP nemá žádné odborné předměty ani odborné praxe, poskytuje však kurzy přípravy k maturitní zkoušce a kurzy přípravy k přijímání nových žáků do prvních ročníků.

Třetí šetření probíhalo na střední průmyslové škole, která nyní vzdělává ve třech oborech přibližně šest set žáků a specializuje se na moderní technologie. Své žáky připravuje především na praxi, ale i na možnost terciárního studia na technické univerzitě. Jejimi žáky jsou převážně chlapci.

5.6 Kritéria etičnosti výzkumného šetření

Současnost klade vysoké nároky na organizaci výzkumných šetření, a to především s ohledem na požadavek etičnosti zveřejňovaných výsledků. Etické zpracování výsledků šetření je prioritním požadavkem a provází nejen vyhodnocování výsledků šetření, ale celou fázi výzkumu. Mezi nejdůležitější faktory etičnosti šetření patří vysoká míra důvěrnosti tak, aby nebyly možné identifikace a ztotožnění jednotlivých respondentů. Odkrytím respondenta by ve vysokém procentu případů došlo ke ztrátě ochoty poskytnout pravdivé odpovědi, respondenti mohou mít z řady subjektivních i objektivních důvodů obavy odpovědět pravdivě. V takovém případě přichází klamné, nepřesné, nekonkrétní, vyhýbavé odpovědi, a tím trpí validita celého šetření. V tomto výzkumném šetření byla zachována etičnost tím, že nebyly identifikovány ani školy, na kterých výzkum probíhal (nejsou specifikovány názvem, přesnou polohou, adresou ani jiným identifikátorem), ani jednotliví účastníci.

5.7 Dotazníkové šetření

Dotazník patří mezi nejrozšířenější médium ve společensko-vědních výzkumech. Je výstižný, atraktivní a umožňuje sběr obsáhlého souboru dat ve struktuře, která vyhovuje dalšímu statistickému zpracování a vyhodnocování. Z toho vyplývá zpravidla vyšší validita výzkumu. K výzkumu lze použít dotazníky standardizované, připravené odborníky, nebo zkonstruovat dotazník vlastní, přesněji plnící záměr výzkumníka. Pokládání otázky mohou

být uzavřené, dichotomické či výběrové na několikabodové škále, polouzavřené s odůvodněným výběrem nebo otevřené s individuální odpovědí. Dotazník také umožňuje snadné vyplnění, respondentovi poskytuje možnost důkladného promyšlení odpovědí, návrat k otázkám a splňuje bezpečnostní prvek v podobě anonymizace. Zápory dotazníkových šetření lze spatřovat v možnosti nesprávného pochopení zadaných otázek respondenty, v nabídce zavádějících odpovědí při výběru, popř. ve lživých a vyhýbavých odpovědích respondentů.¹¹²

5.7.1 Vlastní realizace dotazníkového šetření

Anonymní dotazník pro účely šetření byl zkonstruován autorkou práce (vlastní dotazník). Strukturován byl do tří částí:

- A. vlastní dotazník, sestávající ze 40 otázek, na které respondenti odpovídali zaškrtnutím/označením příslušné odpovědi na stanovené škále;
- B. specifikace respondenta pro výzkumně-statistické účely (pohlaví, jedna otázka);
- C. označení osoby, která je pro respondenta/respondentku důvěrníkem/důvěrnicí, jeho/jejím nejbližším člověkem (otevřená otázka s jednoslovnou odpovědí).

Vlastní dotazník obsahuje celkem 40 otázek s možnou volbou. Z toho 26 otázek umožňovalo výběr nabízených tvrzení formou vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu na Likertově pětibodové škále 1 až 5 (*1 – rozhodně souhlasím, 2 – souhlasím, 3 – ani souhlas, ani nesouhlas, 4 – nesouhlasím, 5 – rozhodně nesouhlasím*) se střední hodnotou 3 (otázky č. 1–2, 5–6, 9–10, 12, 16–22, 24, 26–27, 30–38). Dalších 12 otázek bylo dichotomických s dvoučlennou volbou *Ano – Ne* (otázky č. 3–4, 7–8, 11, 13–15, 23, 25, 28–29). Další 2 otázky (č. 39–40) byly koncipovány jako strukturované otázky otevřené s vícenásobnou volbou a možností vlastního vyjádření dopsáním odpovědi, v nichž mohl respondent dle své volby odpovědět číslem (např. počet zameškaných hodin), vyznačením správné odpovědi z nabízených možností anebo zcela volně (zkušenosti s nelegálními látkami). Všechny otázky dotazníku byly konstruovány s přihlédnutím ke zkoumané problematice, pokrývají tedy v teoretické části identifikované druhy rizikového chování tak, jak je specifikují odborníci. Otázky vytvářejí na sebe navazující skupiny (celkem 15 okruhů), které mají

---

¹¹² SKUTIL, M. *Základy pedagogického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7

společného jmenovatele a lze je společně vyhodnocovat. Otázky v dotazníku vždy reflektují pouze názory a postoje každého jednotlivého respondenta zvláště, nemají kolektivní charakter. Mezi otázkami jsou i takové, vztahující se k fungování školy v rámci preventivních programů.

5.7.2 Pilotní průzkum

V první etapě bylo provedeno pilotní šetření k ověřování správného porozumění formulací tvrzení v dotazníku u deseti žáků středního odborného učiliště. Bylo zjištěno, že otázky jsou vesměs formulovány srozumitelně, jen u dvou byla formulace pozměněna, upřesněna. Tito žáci nejsou zahrnuti v žádné analýze získaných dat, využity však byly jejich připomínky ke srozumitelnosti. Pilotní průzkum dále zjišťoval dostatečný čas nutný pro vyplnění. Nejpomaleji vyplňující respondent potřeboval na vyplnění 15 minut.

5.7.3 Návratnost dotazníkového šetření

Dotazník byl předán respondentům ve třech vybraných středních školách vždy po 120 kusech, celkem bylo rozdáno 360 dotazníků. Ve stanovené lhůtě pro provedení šetření (2 týdny) se vrátilo k vyhodnocení celkem 276 vyplněných dotazníků; výtěžnost vzorku činila 76,7 %. Návratnost v jednotlivých školách byla rozdílná. Všeobecně vzdělávající střední škola vrátila k vyhodnocení 74 vyplněných dotazníků ze 120, což činí 61,7 %. Střední odborná škola vrátila ze 120 dotazníků 83, což činí 69,2 %. Střední průmyslová škola vrátila ze 120 dotazníků 119, což je 99,2 %.

Výsledky dotazníkového šetření vzhledem k velikosti vzorku, téměř rovnému zastoupení pohlaví a účelu této práce byly vyhodnoceny jako informačně relevantní a jejich statistické vyhodnocení včetně identifikace nejvýznamnějších podnětů jsou předkládány v kapitole 6.

5.8 Sběr a zpracování výzkumných dat

Sběr dat v rámci kvantitativní části výzkumného šetření probíhal v prosinci a lednu. Rozhovory s metodiky prevence následovaly v březnu. Vlastní sběr dat probíhal následovně: Spolupracující třídní učitelé ze všech tří středních škol rozdali žákům dotazníky v rámci vhodné vyučovací hodiny (zpravidla občanská výchova, základy společenských věd anebo jiný humanitně orientovaný předmět). Za účelem získání dostatečně reprezentativního množství dat byli učitelé předem požádáni, aby dotazníkové šetření pokud možno pokrylo

celý vymezený ročník, tedy aby v rámci šetření odpovídali všichni žáci konkrétní školy náležící k příslušnému ročníku. Před vyplněním dotazníků byli respondenti s účelem šetření ústně i písemně seznámeni. Respondenti obdrželi dotazník, jehož vzor tvoří přílohu A této diplomové práce, v tištěné formě, oboustranný, každý vložený v separátní obálce kvůli zaručení dostatečné anonymity průzkumu. Dotazník obsahoval úvodní instruktáž, žádost o pravdivé vyplnění, soubor otázek a poděkování za spolupráci. Žáci byli učitelé požádáni, aby dotazníky anonymně vyplnili, vložili do obálek a zalepili. Respondenti vyplňovali dotazníky zcela dobrovolně, jsou již zletilí. Časová zátěž byla cca 10 minut. Respondenti vraceli dotazníky zásadně v zalepené obálce učitelům, v jednotlivých školách byly dotazníky sesbírány dohromady, bez členění na jednotlivé třídy. Takto sebrané obálky s dotazníky byly následně předány diplomantce. Jednotlivé obálky byly rozlepovány náhodně bez předchozího členění, každý dotazník byl označen pořadovým číslem. Diplomantka následně dotazníky zpracovala, vyhodnotila a interpretovala pomocí nástroje *Microsoft Office Excel*. Z polostrukturovaných rozhovorů s metodiky prevence byl s jejich souhlasem pořizován zvukový záznam. Výstupem rozhovorů je doslovný přepis audionahrávek uvedený v příloze B.

5.9 Polostrukturované rozhovory

Rozhovor je nejběžněji užívanou metodou kvalitativního výzkumu v sociálních vědách. Jeho výhodou je reaktivnost, možnost získání doplňujících informací, a tím hlubšího pochopení zkoumané problematiky. Nevýhodou je časová náročnost při přípravě, realizaci i následném rozboru a přepisu. Otázky rozhovoru je nutné předem důkladně promyslet a podložit teoretickou přípravou, aby získaná data byla reprezentativní a splňovala záměr a cíle výzkumu. Rozhovor musí probíhat v přátelském duchu, jako rovnocenný a respondenti musí být informováni o důvodech dotazování, výstupech a následném využití. Sugestivní, osobní či konfrontační otázky je nutné z rozhovoru odstranit či je přeformulovat. Podstatná je délka a dynamika rozhovoru. Dlouhé, nedynamické rozhovory vedou ke zkresleným a vyhybavým odpovědím. Za věnovaný čas je nutné respondentům poděkovat.¹¹³

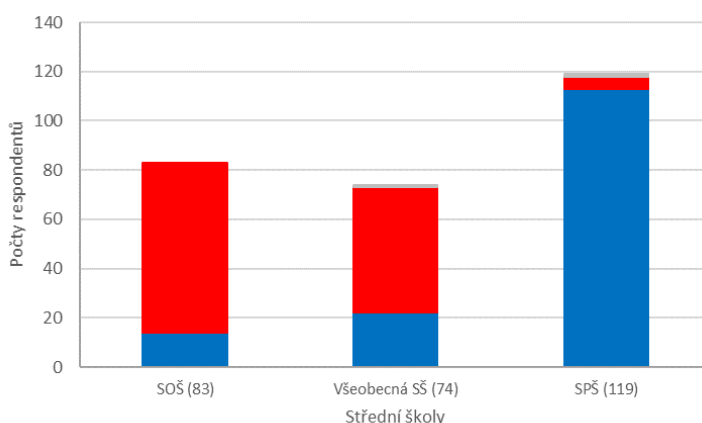
¹¹³ ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

6 Rizikové chování žáků středních škol

Rizikové chování žáků bylo zjišťováno v rámci výzkumného šetření anonymními dotazníky u žáků tří rozdílných středních škol ve věkové kohortě 18–19 let, tedy na prahu dospělosti a polostrukturovanými rozhovory s metodiky prevence. Výsledky dotazníkového šetření shrnuje tato kapitola práce.

6.1 Prezentace výsledků dotazníkového šetření

Dotazníky v rámci výzkumu vypracovalo a odevzdalo celkem 276 respondentů, z toho 149 mužů a 125 žen, 2 osoby pohlaví neuvěděly.¹¹⁴ Počty respondentů a jejich rozdělení podle pohlaví v rámci celého vzorku i jednotlivých škol shrnují přehledně grafy 1 a 2 (ve všech následujících grafech jsou přítomni muži označeni modrou a ženy červenou barvou).¹¹⁵

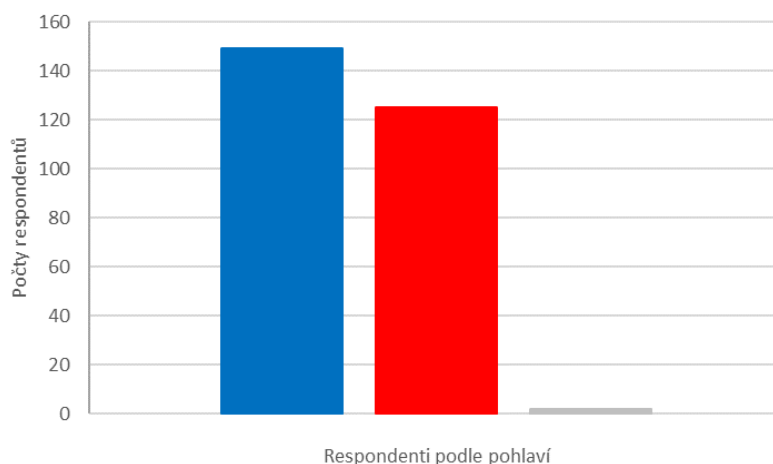

Graf 1: Podíly respondentů podle pohlaví podle škol
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Lze konstatovat, že z pohledu rozdělení respondentů podle pohlaví jde o poměrně vyvážený vzorek s nevýznamnou převahou mužů. Jak již bylo uvedeno, mezi školami jsou určité rozdíly v zastoupení obou pohlaví (na všeobecně vzdělávací škole a SOŠ je více dívek, na SPŠ výrazně více chlapců), v rámci celého vzorku je poměr pohlaví vyvážený, takže tento faktor nepovažuje diplomantka za významně ovlivňující výsledky výzkumu.

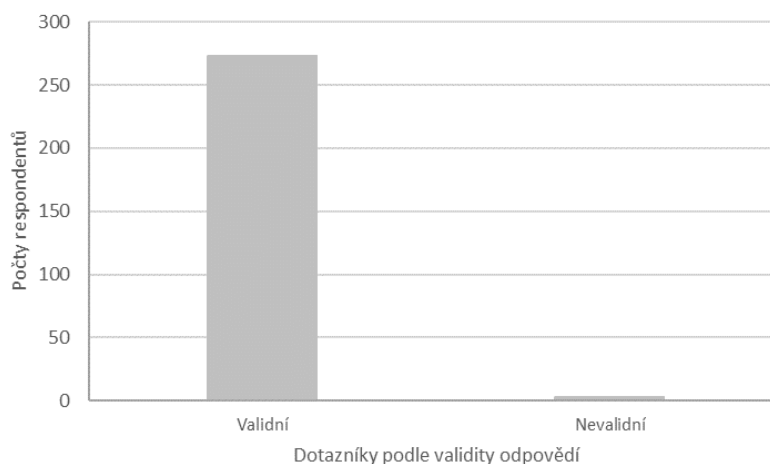
¹¹⁴ Z jednoho dotazníku bylo z odpovědí možné usoudit na respondenta mužského pohlaví. Dotazník byl jinak vyplněn řádně, a proto byl zařazen do skupiny mužských respondentů v rámci předmětné školy. Druhý dotazník vykazoval takové vady, že jej nebylo možné akceptovat jako validní.

¹¹⁵ Není-li v legendě ke grafu uvedeno jinak, je barevné rozlišení hodnot a údajů následující:
■ – Muži   ■ – Ženy   ■ – Bez rozlišení pohlaví

Graf 2: Poměr respondentů podle pohlaví za všechny školy
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Během výzkumu se rovněž nikterak podstatně neprojevil faktor příslušnosti ke konkrétní škole, mezi SOŠ, SPŠ a všeobecně vzdělávací střední školou se odpovědi respondentů příliš neliší. Mnohem významnějším faktorem je ve většině otázek právě pohlaví respondenta.

Graf 3: Poměr validních a nevalidních výstupů výzkumu
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Co se validity dotazníkového šetření týká, v rámci vyhodnocení byly jako nevalidní vyhodnoceny ty odpovědi, v nichž nebyly uvedeny základní identifikační údaje (zde pouze pohlaví, příslušnost ke škole respondenta byla známá a vyplývala z organizace šetření – 1 dotazník) anebo nebyla zodpovězena většina z předložených otázek (1 dotazník). Takové dotazníky byly pouze dva, z tohoto pohledu lze proto výzkum hodnotit jako poměrně úspěšný a sebraný soubor odpovědí jako validní.

6.1.1 Okruhy dotazníkového šetření

V dotazníkovém šetření bylo získáno poměrně velké množství dat od respondentů, jejichž počet lze, jak bylo vyloženo výše, považovat za relativně reprezentativní vzorek (co do rozsahu i struktury), avšak tato data pokrývají různé oblasti rizikového a potenciálně rizikového chování adolescentů, proto přistoupila diplomantka pro zvýšení přehlednosti a zjednodušení interpretace výsledků dotazníkového šetření k rozdělení získaných dat na 15 okruhů, které reflektují jednotlivé oblasti rizikového chování popsané v teoretické části této diplomové práce. Těmito okruhy jsou:

- Okruh 1 – Výživa a zdravý životní styl
- Okruh 2 – Sebepoškozování a suicidiální tendence
- Okruh 3 – Úzkostné stavy
- Okruh 4 – Vrstevnické skupiny (party)
- Okruh 5 – Sexuální život
- Okruh 6 – Alternativní komunity a náboženské skupiny
- Okruh 7 – Vztah ke studiu a škole
- Okruh 8 – Přestupky proti majetku a majetková trestná činnost
- Okruh 9 – Šikana a kyberšikana
- Okruh 10 – Etnická, rasová, náboženská a kulturní nesnášenlivost
- Okruh 11 – Adrenalinové sporty
- Okruh 12 – Rizikové chování v dopravě
- Okruh 13 – Zneužívání léčiv, nikotinismus a alkoholismus
- Okruh 14 – Netolismus a hazardní hry
- Okruh 15 – Vnímání bezpečnosti v okolí a ve škole

Výsledky šetření v jednotlivých okruzích jsou dále analyzovány a interpretovány v následujících podkapitolách této práce. Vedle výše uvedených okruhů diplomantka samostatně zkoumá, koho označují respondenti jako svou nejbližší osobu – důvěrníka.

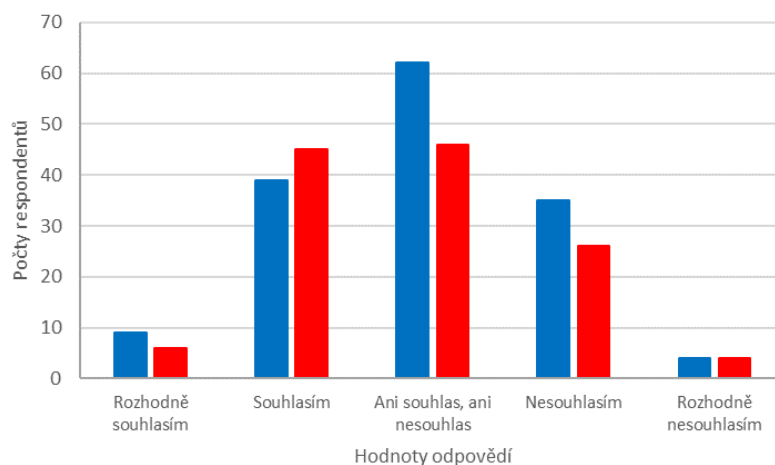
6.1.2 Okruh 1 – Výživa a zdravý životní styl

Okruh výzkumu 1 – *Výživa a zdravý životní styl* tvoří otázky 1, 2, 3*¹¹⁶ a 29.¹¹⁷ Okruh se zaměřuje na vztah respondentů k výživě a zdravému životnímu stylu.

---

¹¹⁶ Otázky označené hvězdičkou jsou v dotazníku otázkami, na které lze odpovídat pouze na dichotomické škále *Ano – Ne*. U ostatních otázek je možná odpověď na pětistupňové škále.

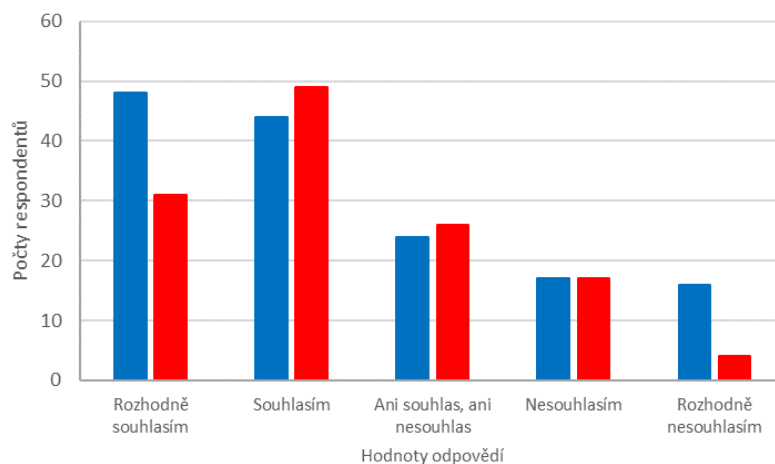
¹¹⁷ Otázka 1: *Stravuji se vyváženě, můj jídelníček je zdravý.*
Otázka 2: *Neuchyluji se k extrémům spojeným s výživou.*
Otázka 3*: *K udržení hmotnosti často držím diety.*
Otázka 29*: *Investuji peníze do potravinových doplňků zvyšujících svalový korpus či výkonnost.*

Graf 4: Otázka 1
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

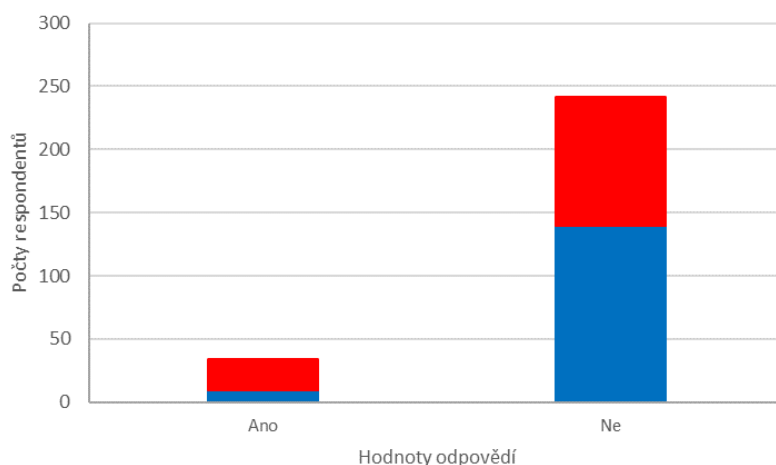
Sebraná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření k vyvážené stravě a zdravému jídelníčku nemají vyhraněné názory. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2,9, tzn. nevyjadřuje ani souhlas, ani nesouhlas s předloženou otázkou.

V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími (s výjimkou nesignifikantní skupiny dívek na SPŠ, kde odpovědi s průměrnou hodnotou 3,7 více směřovaly k nesouhlasu s tvrzením). Mezi školami určitou pozitivní odchylku směrem k zdravému stravování a jídelníčku vykazovala všeobecně vzdělávací střední škola, kde odpovědi žáků bez ohledu na pohlaví dosahovaly průměru 2,6.

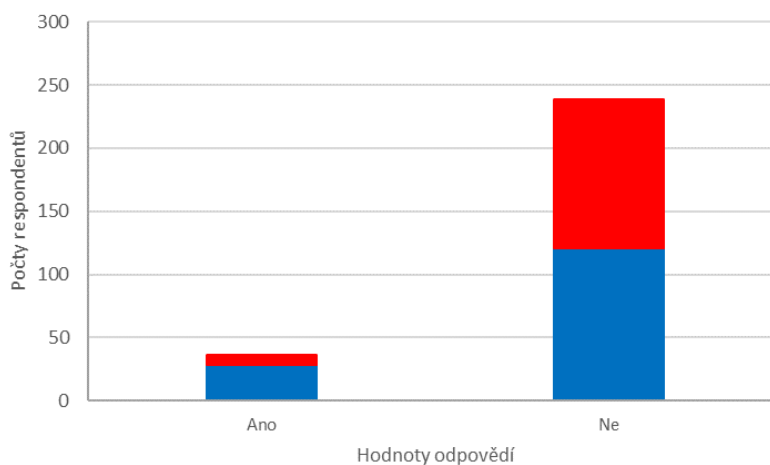
Graf 5: Otázka 2
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

V případě subjektivně vnímaných stravovacích extrémů (např. nahodilé i systematické přejídání, záměrné odmítání příjmu potravy, odmítání anebo omezování některých makronutrientů apod.) je průměrná hodnota zjištěných odpovědí 2,4, tedy poměrně přesvědčivý souhlas žáků středních škol s tvrzením. Graf ukazuje rozdíl mezi pohlavími, zatímco u chlapců nejvýznamnější podíl respondentů kategoricky odmítl extrémní přístupy ke stravování, u dívek je zřejmý rezervovanější přístup, přestože ve výsledku je hodnota identická. Tento rozdíl lze možná vysvětlit lepší informovaností dívek o alternativních stravovacích stylech a extrémech (zejména v příjmu potravy).

Graf 6: Otázka 3*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že jen menšina žáků (12,3 %) má zkušenosti pravidelným anebo častým držením diet. Z výsledků vyplývá značný rozdíl mezi chlapci (pouze 6 % odpovědělo kladně) a dívkami (téměř 19 % odpovědělo kladně).

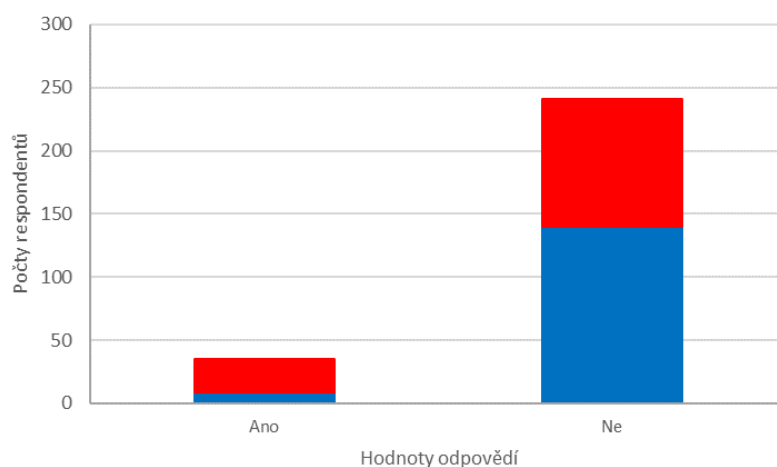
Graf 7: Otázka 29*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Podobné výsledky vykazuje zkoumání přístupu k potravinovým doplňkům zvyšujícím svalový korpus či sportovní výkonnost (proteinové prášky, nápoje a tyčinky, sacharidové prášky a nápoje, potravinové doplňky pro růst svalové hmoty jako kreatin apod.), liší se pouze v opačném přístupu pohlaví. Jen menšina žáků (13,1 %) se vyjádřila k užívání těchto doplňků kladně, signifikantně častěji muži (18,8 % odpovědělo kladně) než ženy (jen něco málo přes 6 % odpovědělo kladně). V případě zkoumaného okruhu je třeba rozlišovat informovanost žáků. Zatímco v abstraktnější otázce vyvážené stravy a zdravého jídelníčku žáci tendují k neutrální pozici, v otázkách týkajících se konkrétních aspektů stravování a péče o tělo (extrémy ve stravování, diety, potravinové doplňky) jsou jejich názory jasnější a výrazněji se projevují rozdíly v přístupu pohlaví (diety oproti potravinovým doplňkům).

6.1.3 Okruh 2 – Sebepoškozování a suicidiální tendence

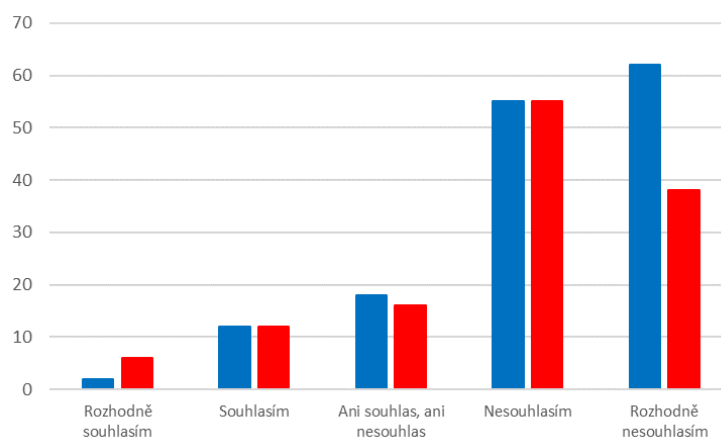
Okruh výzkumu 2 – *Sebepoškozování a suicidiální tendence* tvoří otázky 4* a 5.¹¹⁸ Okruh se zabývá zkušenostmi respondentů se sebepoškozováním a sebevraždnými (suicidiálními) myšlenkami a tendencemi.

Graf 8: Otázka 4*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že jen menšina žáků (12,7 %) má zkušenosti s ventilováním emocí a problémů nějakou z forem sebepoškozování (řezáním, pícháním, vytrháváním vlasů, pálením cigaretou aj.). Z výsledků přitom vyplývá statisticky relevantní rozdíl mezi chlapci (pouze 6 % odpovědělo kladně) a dívkami (přes 20 % odpovědělo kladně).

¹¹⁸ Otázka 4*: *Mám osobní zkušenost s ventilováním emocí, problémů formou sebepoškozování (...).*
Otázka 5: *Stává se mi, že se mé myšlenky stáčejí k možnosti řešit (...) problém sebevraždou.*

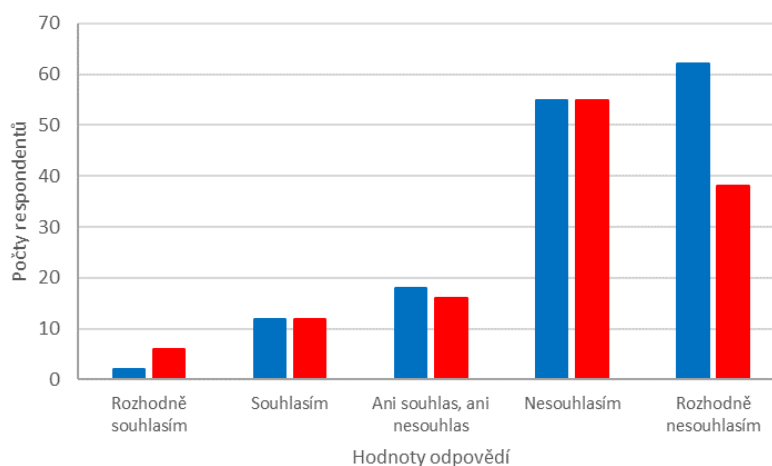
Graf 9: Otázka 5
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření nesouhlasí s předloženým tvrzením ohledně myšlenek na řešení problému sebevraždou (suicidiální myšlenky). Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,2, tzn. vyjadřuje spíše nesouhlas. V rámci výzkumu nebyly na rozdíl od předchozí otázky zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími ani mezi školami. Ze sebraných výsledků lze vyvodit, že zkoumaný okruh suicidiálních myšlenek a sebepoškození je výrazněji ženskou doménou. Zejména v případě problematiky sebepoškození je rozdíl patrný – ženy připustily tento způsob úniku v 20,5 % případů (79,5 % odpovědělo negativně), muži pouze v 6 % (94 % odpovědělo negativně). Lze rovněž konstatovat, že výsledky mezi chlapci jsou jednotné a ploché bez ohledu na školu, mezi ženami pak kolísají (poněkud méně se problém vyskytuje na všeobecně vzdělávací střední škole – 17 % kladných odpovědí proti 83 % záporným, naproti tomu na SPŠ je to 50 % vůči 50 %, což však lze přičítat malému podílu dívek ve vzorku – jen 6).

6.1.4 Okruh 3 – Úzkostné stavy

Okruh výzkumu 3 – *Úzkostné stavy* tvoří otázka 6.¹¹⁹ Okruh se zaměřuje na zkušenosti respondentů s úzkostnými stavy a fobiemi.

¹¹⁹ Otázka 6: *Myslím si, že trpím nepřiměřeným strachem z lidí, věcí, zvířat a situací.*

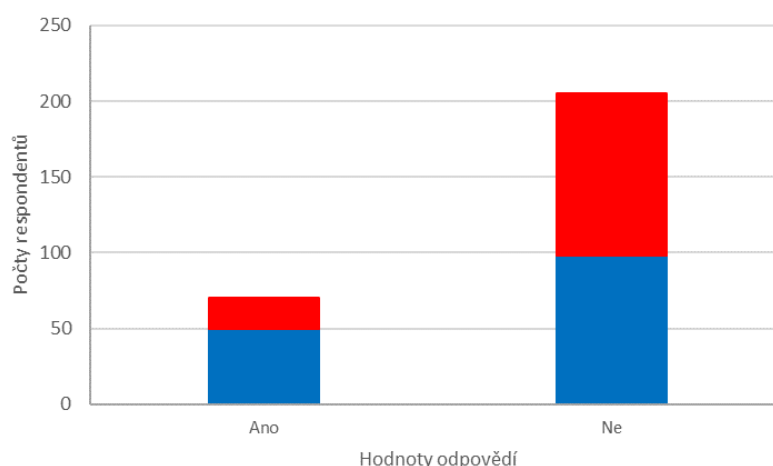
Graf 10: Otázka 6
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol spíše (ženy) až kategoricky (muži) nesouhlasí s předloženým tvrzením ohledně nepřiměřených obav z lidí, zvířat, věcí a situací. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,1, tzn. vyjadřuje spíše nesouhlas s předloženou otázkou. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi školami, mezi pohlavími je určitý rozdíl vnímatelný v preferenci kategorického nesouhlasu a nesouhlasu (průměrná hodnota u mužů 4,1, u žen 3,7; výjimku z výše uvedených oblastí představovaly dívky na SPŠ, které dosahovaly průměrné hodnoty 4,3 oproti chlapcům, kteří dosáhli pouze 4,0). K předložené otázce je nutné podotknout, že neměří objektivní a reálný přístup k ohrožujícím jevům, nýbrž subjektivně vnímaný přístup k nim a míru strachu, kterou vyvolává. Předmětem dotazníku nebylo dodatečné měření toho, zda respondenti objektivně posuzují, co je nepřiměřený strach, ani to, zda je toto jejich vnímání vlastní reakce správné.

6.1.5 Okruh 4 – Vrstevnické skupiny (party)

Okruh výzkumu 4 – *Vrstevnické skupiny (party)* tvoří otázka 7*.¹²⁰ V rámci okruhu se zkoumá, zda jsou respondenti členy vrstevnických skupin (part apod.), jejichž aktivity jsou protizákonné anebo na hraně zákona.

¹²⁰ Otázka 7*: *Jsem členem vrstevnické skupiny (...) na hraně zákona.*

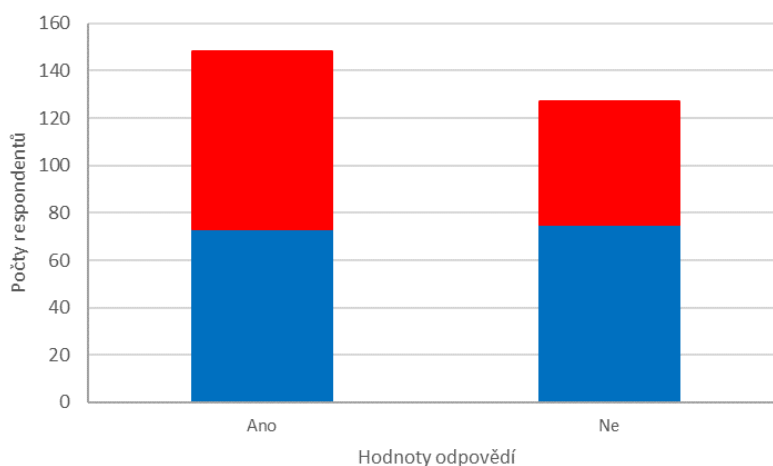
Graf 11: Otázka 7*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že přibližně čtvrtina respondentů (24,5 % odpovědělo kladně, 74,5 % záporně) má za to, že jsou členy vrstevnické skupiny, jejíž aktivity jsou anebo mohou být na hraně anebo za hranou zákona. Statisticky výraznější je preference kladné odpovědi u chlapců (33,8 % kladných a 66,2 % procent záporných odpovědí) než u žen (15,7 % kladných a 84,3 % záporných odpovědí). Poměrně signifikantní rozdíly mezi chlapci jsou také podle škol, nejvýraznější preference vrstevnických skupin je na všeobecně vzdělávací střední škole (47 % kladných a 53 % záporných odpovědí). Naopak u dívek jsou vrstevnické skupiny plošně spíše neoblíbené (nad 80 % negativních odpovědí). Výše uvedené lze interpretovat i tak, že jsou to spíše a častěji chlapci, kteří ve věkovém období, které je zkoumáno, experimentují se společenskými požadavky, hranicemi, konvencemi, a to často ve vrstevnických skupinách, které jsou vhodným prostředím pro projev vlastní nezávislosti a odvahy. Je proto pochopitelné, že v tomto prostředí častěji právě chlapci mohou překročit určité společensky uznávané hranice.

6.1.6 Okruh 5 – Sexuální život

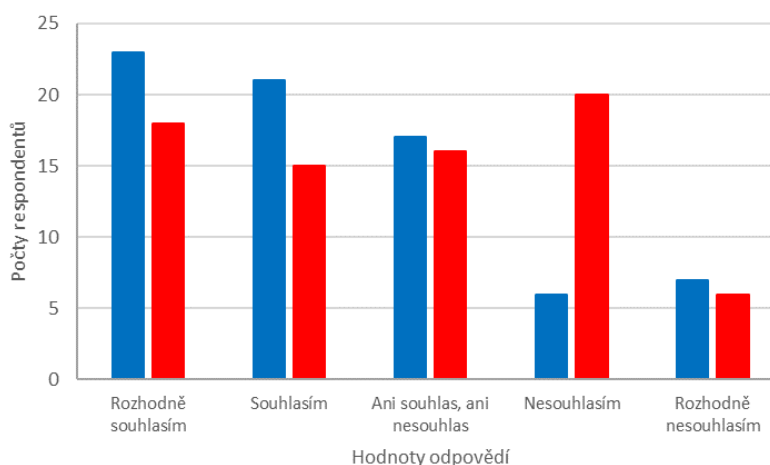
Okruh výzkumu 5 – *Sexuální život* tvoří otázky 8*, 9, 10 a 11*.¹²¹ Okruh se zaměřuje na sexuální zkušenosti respondentů a jejich vnímání vlastního sexuálního chování.

¹²¹ Otázka 8*: *Měl(a) jsem již pohlavní styk.* (Respondent při odpovědi Ne neodpovídá na otázky 9 a 10.)
Otázka 9: *Chráním se před pohlavně přenosnými nemocemi použitím kondomu.*
Otázka 10: *Střídám své sexuální partnery častěji než moji vrstevníci.*
Otázka 11*: *Přijal(a) jsem finanční částku či dar či jiný prospěch za sexuální protislužbu.*

Graf 12: Otázka 8*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

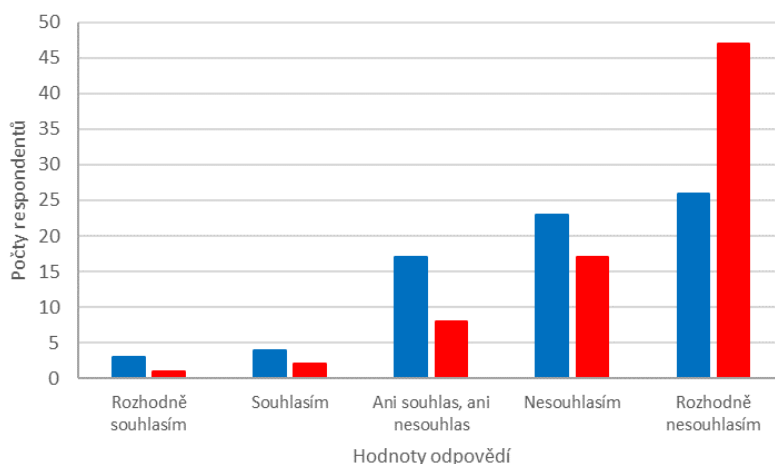
Ze zjištěných výsledků vyplývá, že přibližně polovina (necelých 54 %) osmnáctiletých žáků již měla pohlavní styk. Statisticky výraznější je počet kladných odpovědí dívek (cca 60 % kladných vůči 40 % záporných) než chlapců (kladné i záporné odpovědi cca 50 : 50 %).

Graf 13: Otázka 9
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

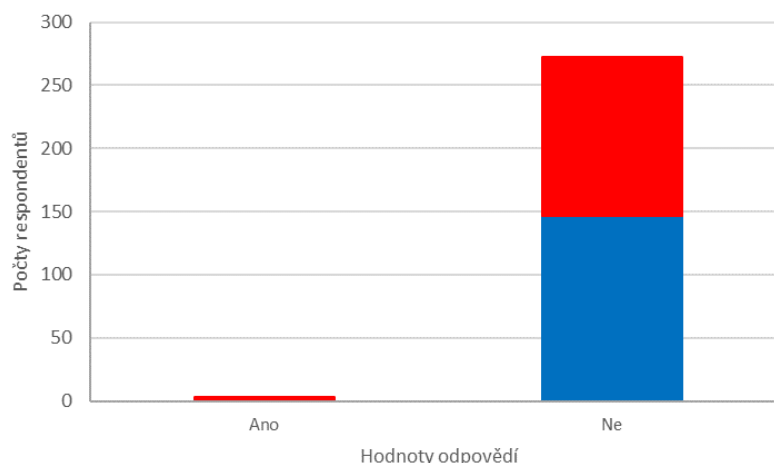
Sebraná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol spíše souhlasí s předloženým tvrzením o ochraně před sexuálně přenosnými chorobami pomocí kondomu. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2,6 tzn. vyjadřuje nepřilíš přesvědčivý souhlas s tvrzením. V rámci výzkumu byly zaznamenány statisticky relevantní rozdíly mezi pohlavími (chlapci k tomuto druhu ochrany zjevně více tendují, neboť bez ohledu na školu se jejich průměrná hodnota odpovědí ustálila na 2,4, naproti tomu dívky na SPŠ a SOŠ odpovídaly spíše neutrálně – průměrná hodnota odpovědí na obou školách byla přibližně 3, pouze dívky na všeobecně vzdělávací střední škole měly shodný přístup jako chlapci – jejich

průměrná hodnota odpovědi činila 2,5). Lze usoudit, že předmětné odpovědi jednak souvisejí s antikoncepčními možnostmi každého pohlaví (ženy mají větší výběr a spolehlivější prostředky ochrany před otěhotněním, muži v podstatě pouze kondom), jednak s určitým přehlížením funkce kondomu, coby ochrany před sexuálně přenosnými chorobami, které však může být odůvodněno např. stabilním partnerským životem, kterému se věnuje následující otázka.

Graf 14: Otázka 10
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že respondenti spíše nesouhlasí s tvrzením o nadstandardním střídání sexuálních partnerů (průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,2 tzn. nesouhlas). V rámci výzkumu byly zaznamenány statisticky významné rozdíly mezi pohlavími (podstatně kategoričtější nesouhlas projevují dívky – průměrná hodnota odpovědí 4,4 – než chlapci – průměrná hodnota odpovědí 3,9), tak i mezi školami. Z výsledků obou škol, které mají v ročnících převažující podíl jednoho pohlaví (SPŠ a SOŠ), je dle názoru autorky výzkumu patrné, že sexuální chování (anebo alespoň odpovědi na tento soubor otázek) významně ovlivňuje prostředí a kolektiv, ve kterém se žáci pohybují – zatímco na SPŠ (převážně chlapecké prostředí) obě pohlaví téměř shodně dosáhla průměru 4, na SOŠ (převážně dívčí prostředí) průměru 4,6. Naopak na všeobecně vzdělávací střední škole byl mezi pohlavími poměrně významný rozdíl – průměr 3,6 u chlapců oproti průměru 4,3 dívek. Z výsledků dále dle názoru autorky výzkumu lze usoudit, že respondenti byli obecně ovlivněni známým zkreslením zkoumání sexuálního života, kdy se předpokládá, že muži mají tendenci skutečné počty svých partnerů nadhodnocovat a ženy naopak podhodnocovat, aby vyhověli společenskému očekávání a stereotypním rolím.

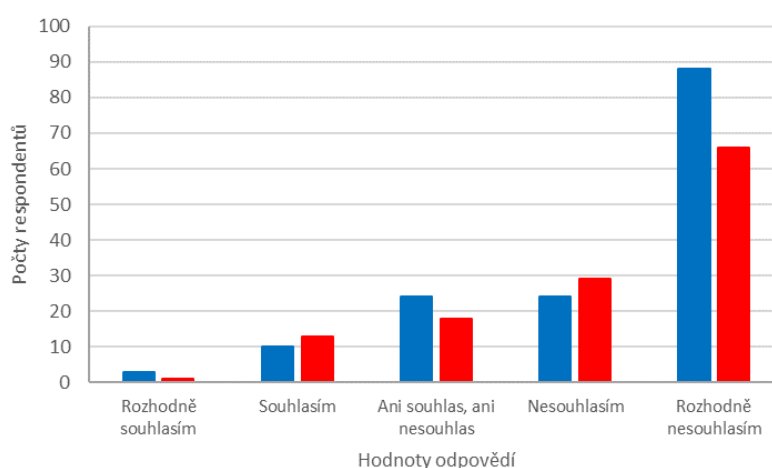

Graf 15: Otázka 11*
(Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že téměř žádný z žáků (98,9 % zamítavých odpovědí) nemá zkušenost s přijímáním finančních darů či jiného prospěchu za sexuální protislužbu anebo úsluhu.

6.1.7 Okruh 6 – Alternativní komunity a náboženské skupiny

Okruh výzkumu 6 – *Alternativní komunity a náboženské skupiny* tvoří otázka 12.¹²² V rámci okruhu se zkoumá, zda jsou respondenti členy skupin a komunit s alternativními názorovými a náboženskými postoji.

Graf 16: Otázka 12
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

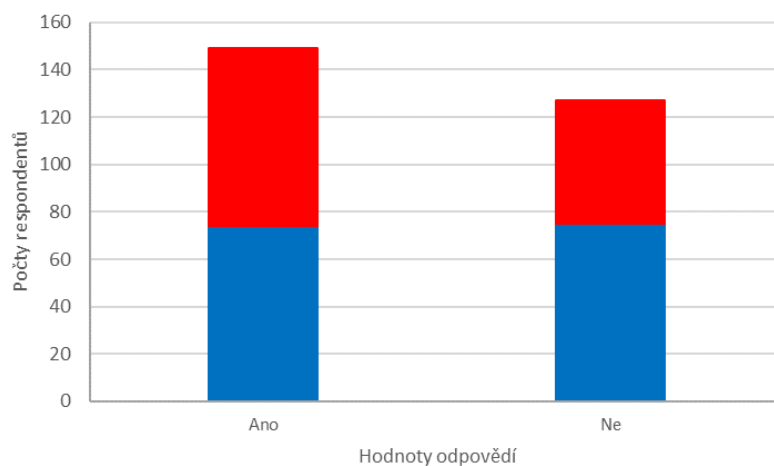
¹²² Otázka 12: *Navštěvují komunitu osob (...) s alternativním vyznáním.*

Sebraná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření spíše nesouhlasí/souhlasí s předloženou otázkou. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,7 (muži 4,6, ženy 4,8), tzn. vyjadřuje téměř plný nesouhlas. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími a mezi školami. Lze tedy říci, že v případě zkoumaného okruhu žáci sledovaných škol zaujímají k této problematice značně rezervovaný postoj. Ačkoliv z jedné otázky v širším dotazníkovém šetření nelze usuzovat na obecnější výsledky, s ohledem na koherentní výsledky u otázky 4 je autorka práce toho názoru, že tento postoj může být projevem vysoké individuality současné mainstreamové mládeže, která spíše nedefinuje svou osobnost prostřednictvím odkazu na neformální anebo formální názorové skupiny, party apod. (podrobněji o tomto aspektu chování mainstreamové mládeže referuje s odkazem na další autory Pyšnáková, která tuto významnou část mládeže případně označuje jako „konformní nonkonformisty“).¹²³

6.1.8 Okruh 7 – Vztah ke studiu a škole

Okruh výzkumu 7 – *Vztah ke studiu a škole* tvoří otázky 13* (včetně komentáře), 21 a 22.¹²⁴

Okruh se zabývá vztahem respondentů ke škole, studijním a jiným podobným povinnostem, zkoumá otázku záškoláctví a prokrastinace.

Graf 17: Otázka 13*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

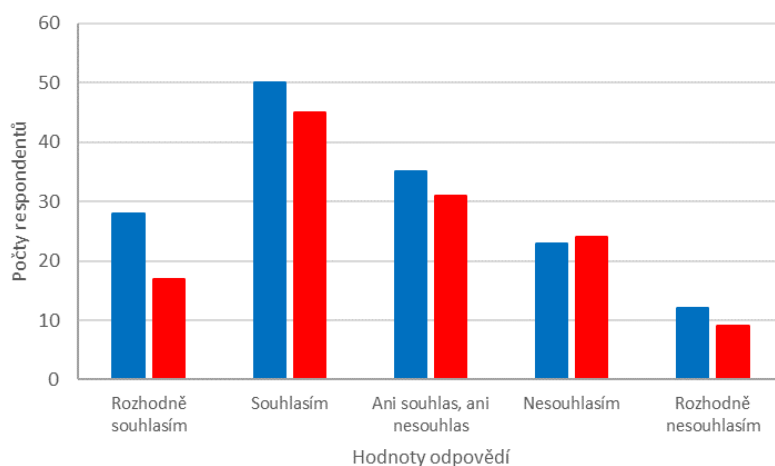
¹²³ PYŠNÁKOVÁ, M. „Konformní nekonformisté“ – konceptualizace současné podoby mainstreamové mládeže a její relevance pro sociologii mládeže. *Sociální studia*. 2009. č. 3 str. 57–76. ISSN 1214-813X

¹²⁴ Otázka 13*: *Vědomě jsem se nezúčastnil(a) výuky bez důvodu.* (Respondent by v případě odpovědi Ano měl uvést i přibližný počet hodin za školní rok)
Otázka 21: *Záměrně odkládám plnění svých (...) povinností na nejzazší čas.*
Otázka 22: *Mnohdy hledám způsob, jak se jim vyhnout zcela.*

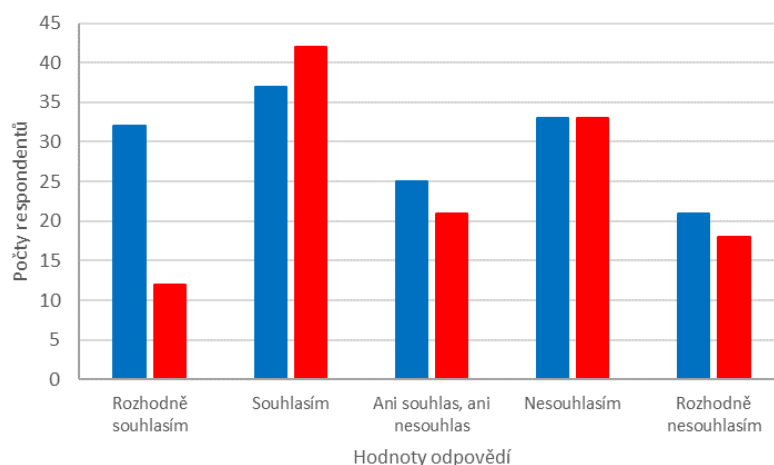

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že větší polovina (54 %) respondentů dotazníkového šetření má zkušenost s vědomým záškoláctvím. Statisticky výraznější je počet kladných odpovědí u dívek (přibližně 60 % kladných vůči 40 % záporných) než u chlapců (kladné i záporné odpovědi přibližně 50 : 50 %). Mezi školami významné statistické odchylky nejsou, vyšších hodnot dosáhla obecně vzdělávací střední škola, kde má zkušenost se záměrným záškoláctvím cca 60 % chlapců a 70 % dívek.

Co se průměrného počtu zameškaných hodin týká, činí průměr za všechny respondenty dotazníkového šetření 11 vědomě zameškaných hodin a medián 7 hodin, tj. přibližně 1–1,5 vyučovacího dne. Záškoláctví je spíše doménou chlapců (průměr 12 a medián 7 zameškaných hodin) než dívek (průměr 9, medián 5 zameškaných hodin). Z poměrně výrazného rozdílu mezi průměrem a mediánem sebraných výsledků je přitom zjevné, že střední hodnoty posouvají někteří jedinci, u nichž je záškoláctví v podstatě vcelku obvyklým chováním (v dotaznících nebyly ojedinělé odpovědi, že úmyslně zanedbaných hodin bylo více než 40–50, což jsou při přepočtu na obvyklý rozsah středoškolského rozvrhu téměř dva týdny záměrných absencí). Dle názoru autorky lze uzavřít, že záškoláctví není mezi zkoumanou skupinou žáků masovým ani extrémním jevem, nicméně (zejména ve své drobné formě, kdy žák úmyslně nedorazí na několik málo hodin za školní rok) poměrně pravidelným a rozšířeným prohřeškem.

Graf 18: Otázka 21
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Graf 19: Otázka 22
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že co se záměrného odkládání povinností (včetně školních, otázka však byla položena obecně), resp. hledání způsobů, jak se jim vyhnout zcela, týká, žáci zkoumaných středních škol ani nesouhlasí, ani souhlasí s předloženou otázkou. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2,6 v případě *prokrastinace* (tzn. nevyjadřuje ani souhlas, ani nesouhlas, nicméně je zde jistá tendence připouštět, že k takovému chování dochází) a 2,9 v případě vyhýbání se povinností zcela (tzn. naprosto indiferentní vztah k předložené otázce). V rámci výzkumu přitom nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími a mezi školami (rozptyl činí přibližně 0,1–0,2 vypočítané hodnoty).

Lze tedy uzavřít, že v případě zkoumaného okruhu respondenti připouštějí, že u nich dochází k prokrastinaci, současně ale ani nesouhlasí, ani souhlasí s tím, že by se svým povinností vyhýbali zcela.

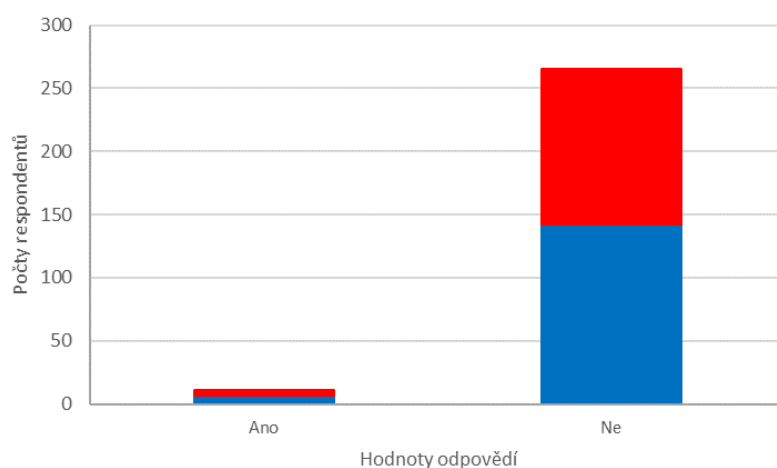
6.1.9 Okruh 8 – Přestupky proti majetku a majetková trestná činnost

Okruh výzkumu 8 – *Přestupky proti majetku a majetková trestná činnost* tvoří otázky 14* a 23*.¹²⁵ Okruh se zaměřuje na škodlivé jednání (správně a trestněprávně postižitelné) proti majetku a věcem ostatních.

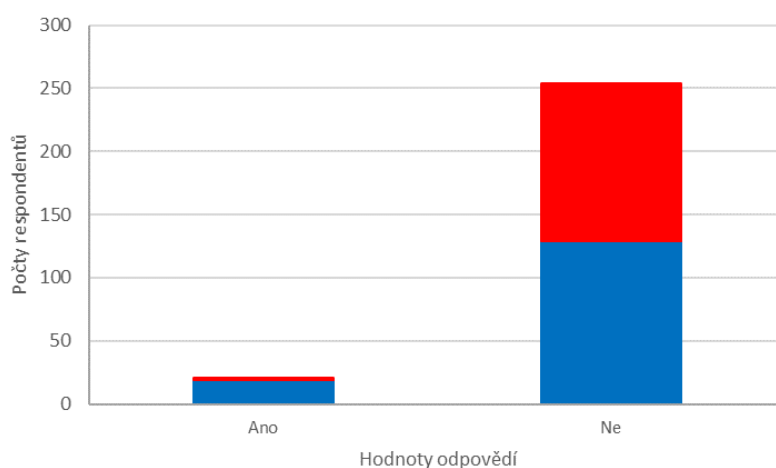
¹²⁵

Otázka 14*: *Opatřuji si peníze, věci pomocí drobných krádeží.*

Otázka 23*: *Dopustil(a) jsem se úmyslného poškození cizích věcí či majetku (...).*

Graf 20: Otázka 14*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

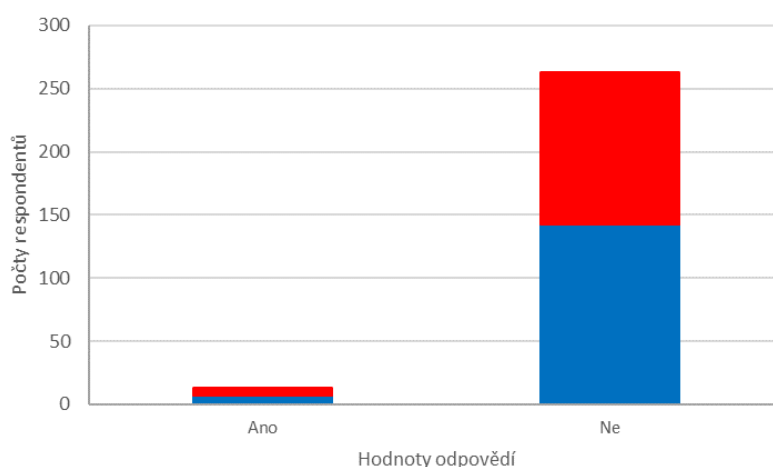
Graf 21: Otázka 23*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Získaná data ukazují, že co se přestupků proti majetku a majetkové trestné činnosti týká (krádeže, úmyslné poškození cizích věcí a majetku apod.), respondenti dotazníkového šetření s předloženými otázkami jednoznačně nesouhlasí. V případě drobných krádeží odmítlo tento druh trestněprávně postižitelného jednání 96 % respondentů, v případě jiné majetkové trestné činnosti 92,5 % respondentů. Zajímavé přitom je, že zatímco v případě prvního zkoumaného jevu bylo procentní zastoupení odpovědí podle pohlaví téměř identické (rozptyl činí přibližně 1,5 procentního bodu), v případě druhého vznikla statisticky relevantní disproporce mezi muži (průměrně 87,2 %; v případě všeobecně vzdělávací střední školy dokonce „jen“ 62 %) a ženami (průměrně 98,4 %). Autorka výzkumu je toho názoru, že tento výsledek může souviset s některými druhy subkulturně podmíněného problémového

chování mládeže, jejichž imanentní součástí je právě úmyslné poškozování cizích věcí (např. sprejství, fanouškovský vandalismus apod.). V obecnosti nicméně lze uzavřít, že v případě zkoumaného okruhu výrazná většina, resp. téměř všichni žáci zaujímají k problematice výrazně odmítavý postoj.

6.1.10 Okruh 9 – Šikana a kyberšikana

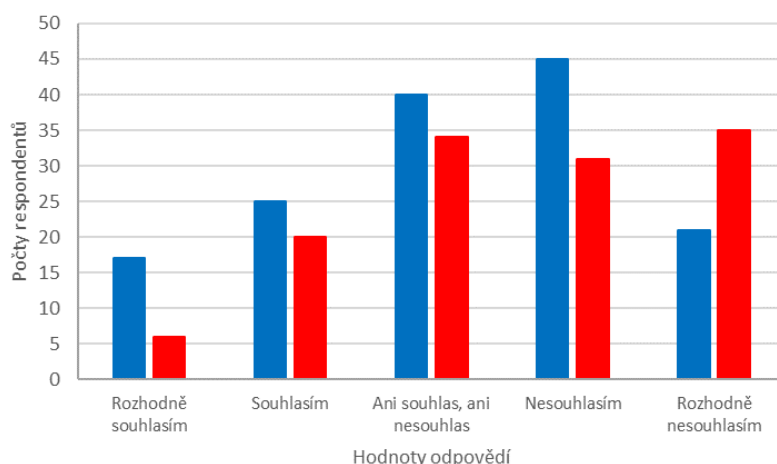
Okruh výzkumu 9 – *Šikana a kyberšikana* tvoří otázky 15*, 16 a 17.¹²⁶ Okruh se zaměřuje na aktivní a pasivní zkušenosti respondentů s šikanou, a to včetně šikany v on-line prostředí (kyberšikana).

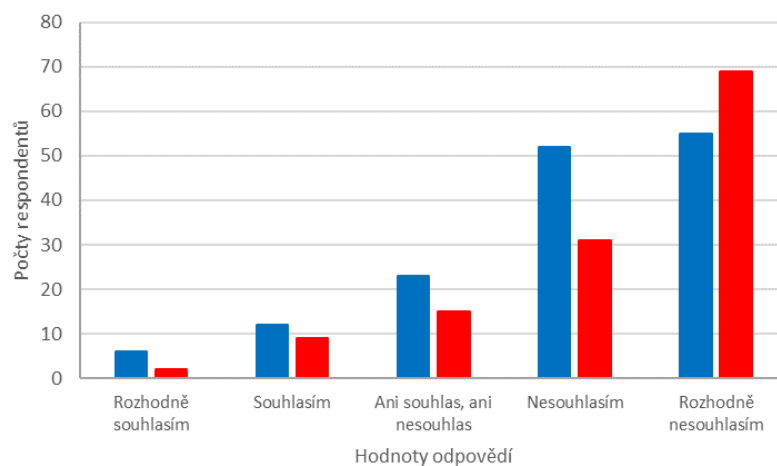
Graf 22: Otázka 15*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že pouze výrazná menšina (4,7 %) osmnáctiletých žáků zažila v průběhu studia na střední škole šikanu anebo kyberšikanu, jíž byla obětí. V rámci výzkumu přitom nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi školami ani pohlavími. Zajímavostí je, že v případě specializovaných středních škol (SPŠ, SOŠ), ve kterých na rozdíl od všeobecně vzdělávací střední školy převládá jedno pohlaví (u SPŠ chlapci, u SOŠ dívky), respondenti menšinového pohlaví shodně uvedli, že se se šikanou nesetkali nikdy (100 % negativních odpovědí).

¹²⁶ Otázka 15*: *V průběhu studia na SŠ jsem se stal(a) obětí šikany, kyberšikany.*
 Otázka 16: *Některé mé chování bylo vnímáno okolím jako projev agrese.*
 Otázka 17: *Některé mé chování bylo vnímáno okolím jako projev šikany, kyberšikany.*

Graf 23: Otázka 16
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

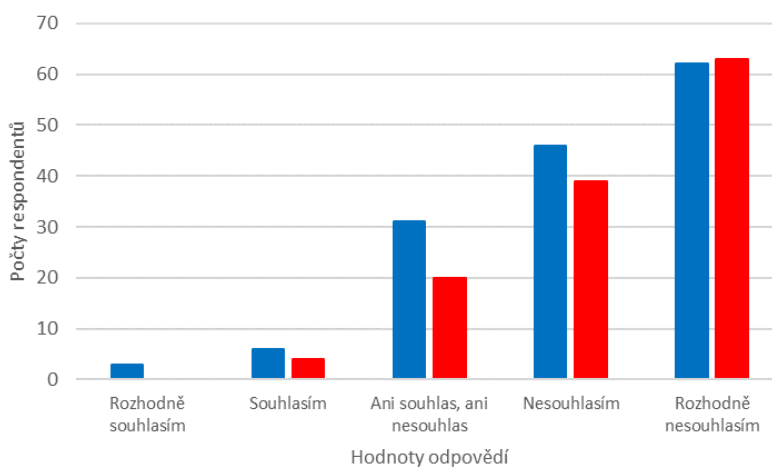
Graf 24: Otázka 17
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data týkající se subjektivní percepce vlastního chování, které by mohlo být vnímáno jako projevy agrese, šikany anebo kyberšikany ukazují, že žáci zkoumaných středních škol nesouhlasí s tím, že by sami někoho šikanovali anebo kyberšikanovali. V případě agresivního chování tendují k indifferenční odpovědi (ani souhlas, ani nesouhlas s příklonem k nesouhlasu). Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 3,4 v případě agresivního chování a 4,1 v případě šikanózního chování. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi školami. Co se rozdílů mezi pohlavími týká, chlapani častěji připouštějí, že jejich chování může být okolím vnímáno jako agresivní (průměr odpovědí 3,2 oproti 3,5 u dívek) a šikanózní (průměr odpovědí 3,9 oproti 4,2 u dívek), nicméně rozptyl je poměrně málo statisticky významný.

Určitou zvláštností výsledků je dle názoru autorky výzkumu zjevný rozpor mezi první a dalšími dvěma otázkami tohoto okruhu. Zatímco téměř 5 % žáků středních škol ve zkoumané věkové kohortě připouští, že se stali obětí šikany anebo kyberšikany, významná většina žáků obecně nesouhlasí s tím, že by bylo jejich jednání možné vnímat jako šikanu anebo kyberšikanu. Ačkoliv tento spor není co do výsledků až tak významný, aby bylo možné usuzovat na vady výzkumu (ostatně, žáci spíše tendují k nesouhlasu než k zásadnímu nesouhlasu), souvisí tento výsledek dle názoru autorky především s tím, že žáci sami vnímají společenskou nepřijatelnost šikany, resp. kyberšikany, a pakliže by se jí sami dopouštěli, mají tendenci toto jednání zlehčovat, nepřipouštět si a nepřiznávat jej.

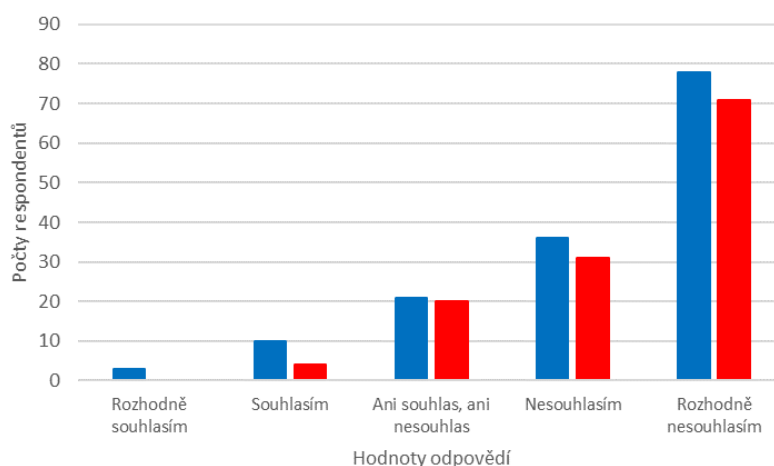
6.1.11 Okruh 10 – Etnická, rasová, náboženská a kulturní nesnášenlivost

Okruh výzkumu 10 – *Etnická, rasová, náboženská a kulturní nesnášenlivost* tvoří otázky 18–20.¹²⁷ Okruh se zabývá subjektivními antipatiemi respondentů vůči druhým na základě odlišné etnicity, rasy, kultury a náboženství.

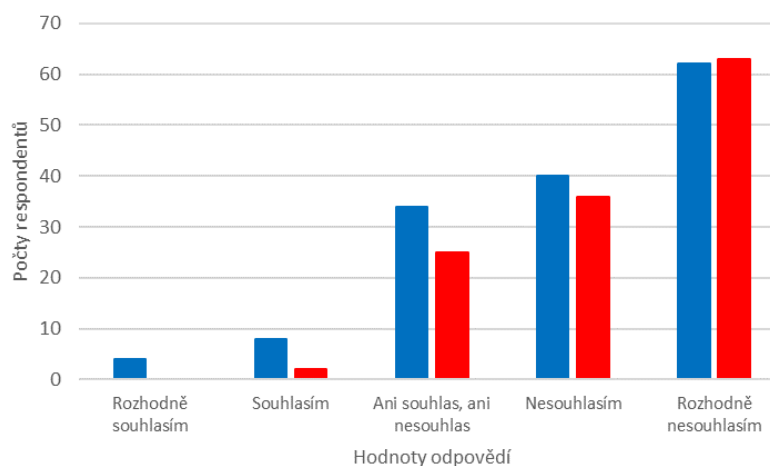

Graf 25: Otázka 18
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

¹²⁷ Otázka 18: *K osobám s odlišnou kulturou chovám silné antipatie.*
 Otázka 19: *K osobám s odlišnou rasou chovám silné antipatie.*
 Otázka 20: *K osobám s odlišným původem, náboženským přesvědčením chovám silné antipatie.*

Graf 26: Otázka 19
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

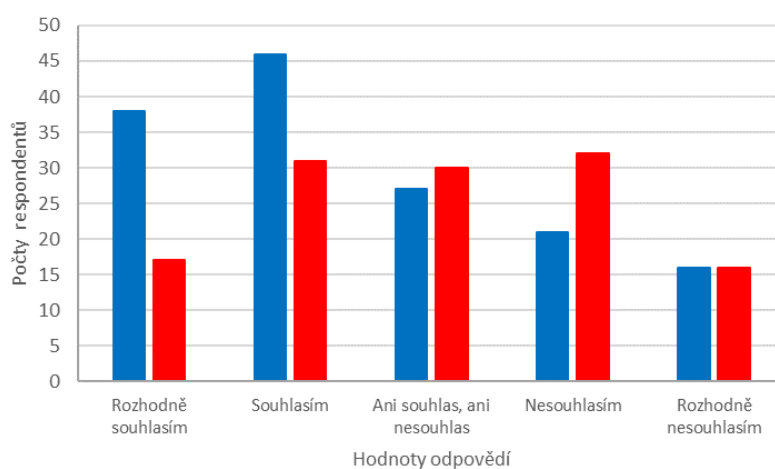
Graf 27: Otázka 20
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření zcela jasně nesouhlasí se všemi předloženými otázkami. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,2 v případě antipatií na základě odlišnosti kultury, 4,3 v případě antipatií na základě odlišné rasy a 4,1 v případě antipatií na základě odlišnosti původu a náboženství. Ačkoliv jsou rozdíly mezi pohlavími a školami velmi subtilní (rozptyl v agregátech činí mezi školami maximálně 0,3 vypočítané hodnoty, rozdíl mezi pohlavími v rámci jedné školy pak maximálně 0,5 vypočítané hodnoty), lze usuzovat, že mezi žáky panuje největší míra nesouhlasu v případě antipatií na základě rasy; v případě této otázky byly ve všech školách a u obou pohlaví dosahovány nejvyšší hodnoty nesouhlasu, tendující až k zásadnímu nesouhlasu (4,6; těchto hodnot bylo dosahováno u dívek na všeobecně vzdělávací střední škole). V případě kulturně, etnický a nábožensky podmíněných antipatií byly dosahované hodnoty obecně nižší (na všech

školách a přes obě pohlaví). Obecně byla míra nesouhlasu se všemi otázkami vyšší u dívek než u chlapců (pravidelně o cca 0,3 vypočítané hodnoty). Lze tedy uzavřít, že v případě zkoumaného okruhu respondenti zaujímají k problematice jasně negativní stanovisko, a to ve všech případech.

6.1.12 Okruh 11 – Adrenalinové sporty

Okruh výzkumu 11 – *Adrenalinové sporty* tvoří otázka 24.¹²⁸ Okruh se zaměřuje na přístup respondentů k adrenalinovým sportům a jiným podobným rizikovým aktivitám.

Graf 28: Otázka 24
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol tendují k indiferentní odpovědi (ani souhlas, ani nesouhlas s příklonem k souhlasu) na předloženou otázku. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2,7, tzn. vyjadřuje velmi opatrný souhlas. V rámci výzkumu byly zaznamenány určité rozdíly mezi pohlavími (chlapci v průměru 2,5, dívky v průměru 3) i mezi školami. Nejrovnější přístup k adrenalinovým aktivitám byl zaznamenán na SOŠ (2,8 u chlapců, 3 u dívek), největší rozptyl podle pohlaví naopak na všeobecně vzdělávací střední škole (2,3 u chlapců, 3,1 u dívek). Největší afinitu k adrenalinovým aktivitám pak vykazovala SPŠ (2,5 u obou pohlaví), nicméně lze soudit, že je to především proto, že v této škole je velmi výrazně zastoupeno mužské pohlaví. Z výše uvedeného vyplývá dle názoru autorky notoriетní fakt, že adrenalinové sporty a aktivity jsou především mužskou doménou. Výzkum přitom ukazuje, že rozdílný příklon k těmto činnostem dle pohlaví se formuje již

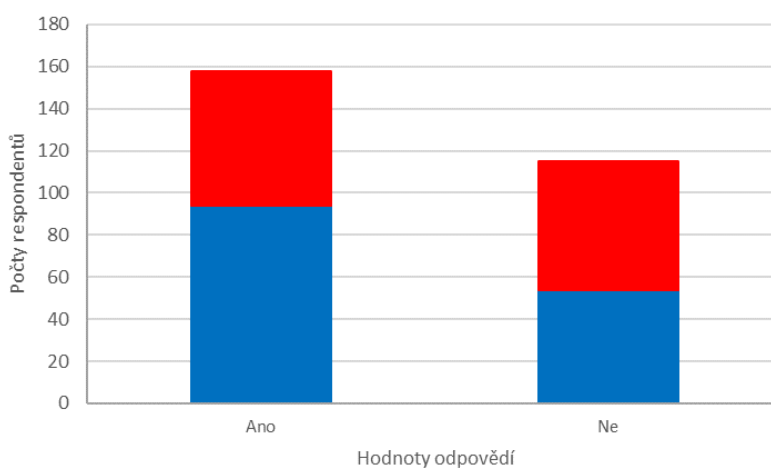
¹²⁸ Otázka 24: *Přijímám výzvy v podobě adrenalinových sportů či jiných aktivit.*

v adolescentním, resp. mladě dospělém věku a nepochybně souvisí se společenským a kulturním vnímáním genderových daností (chlapci pomocí adrenalinových aktivit projevují svou mužnost, iniciují se, poměřují svoje schopnosti a vlastnosti, u dívek není tento model chování společensky žádoucí).

6.1.13 Okruh 12 – Rizikové chování v dopravě

Okruh výzkumu 12 – *Rizikové chování v dopravě* tvoří otázky 25* a 26.¹²⁹ Okruh se zabývá případnými problémy v chování respondentů, kteří jsou již držiteli řidičského oprávnění, resp. problémy souvisejícími.

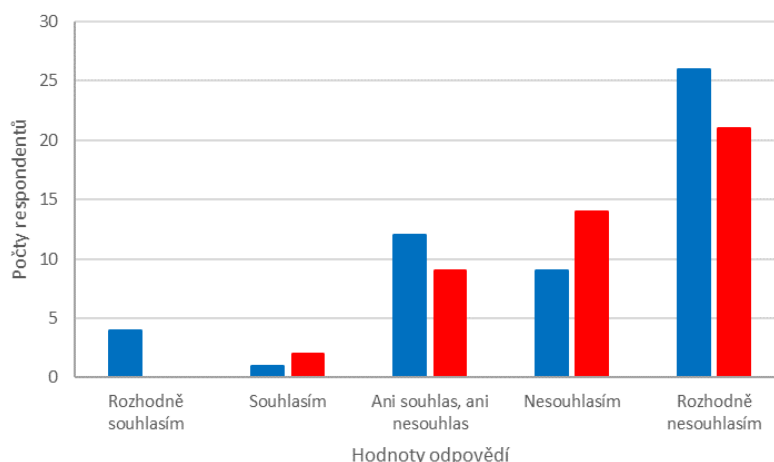

Graf 29: Otázka 25*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že nadpoloviční většina (necelých 58 %) osmnáctiletých žáků již řídila dopravní prostředek (automobil), aniž by k tomu měla řidičské oprávnění. Statisticky výraznější je počet kladných odpovědí u chlapců (63,5 % kladných vůči 36,5 % záporných) než u dívek (kladné i záporné odpovědi přibližně vyrovnané – 51 : 49 %).

¹²⁹

Otázka 25*: Řídil(a) jsem dopravní prostředek bez řidičského oprávnění.
Otázka 26: Mám řidičské oprávnění a při řízení často překračuji dopravní předpisy. (Vyplňují pouze respondenti s řidičským oprávněním.)

Graf 30: Otázka 26
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Co se žáků s řidičským oprávněním a porušování dopravních předpisů týká, získaná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření spíše nesouhlasí s předloženou otázkou. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,1, tzn. vyjadřuje spíše nesouhlas. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány statisticky podstatné rozdíly mezi pohlavími (rozptyl v agregátech mezi pohlavími v rámci jedné školy činí průměrně 0,2; výjimku tvoří pouze SOŠ, kde je 0,8, což je ovšem dáno malým vzorkem mužů řidičů v této škole). Výraznější rozdíly jsou spíše mezi školami, jmenovitě mezi všeobecně vzdělávací střední školou (průměr chlapců 4,3, dívek 4,6) a SPŠ (průměr chlapců 3,8 a dívek 4,0). Autorka výzkumu má za to, že řečené podporuje výše diskutovaný závěr, že společensky akceptované anebo relativně málo postihované rizikové chování (např. nezodpovědná a rychlá jízda, holdování nebezpečným sportům a aktivitám) se více manifestuje u mužů, kteří jejich prostřednictvím ověřují své hranice, možnosti a schopnosti.

6.1.14 Okruh 13 – Zneužívání léčiv, nikotinismus a alkoholismus

Okruh výzkumu 13 – *Zneužívání léčiv, nikotinismus a alkoholismus* tvoří otázky 27, 28*, 39 a 40 (včetně komentářů).¹³⁰ Okruh se zaměřuje na zkušenosti respondentů s užíváním léčiv, alkoholu a drog a s kouřením.

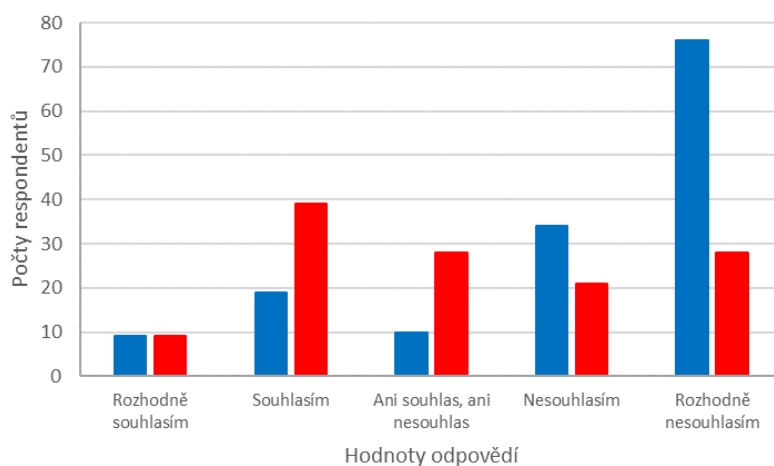
¹³⁰

Otázka 27: *Občas využívám léčiva k řešení problémů (...).*

Otázka 28*: *Pravidelně kouřím.* (Respondent by v případě volby odpovědi Ano měl uvést i počet cigaret vykouřených za den.)

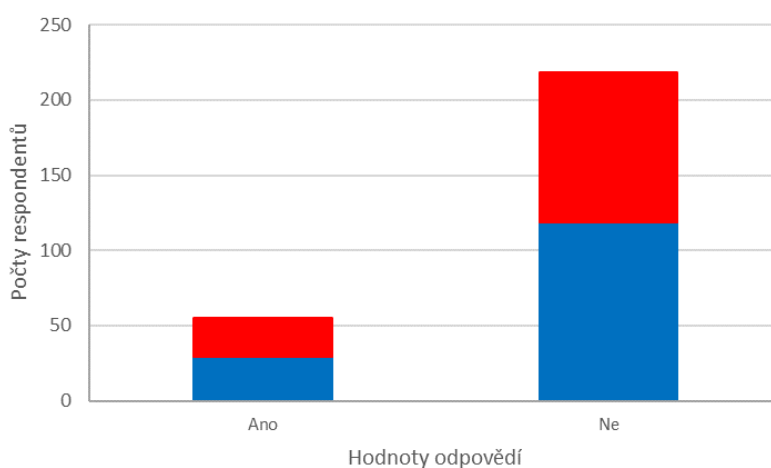
Otázka 39: *Piji alkohol ...* (Respondent buď vybere odpověď Nepiji alkohol anebo vybírá typ alkoholu na škále Pivo – Víno – Destiláty a označuje obvykle zkonsumované množství alkoholu za týden.)

Otázka 40: *Z nelegálních látek mám zkušenost s ...* (Respondent buď vybere odpověď Žádnou anebo označuje typ látky a četnost užití na škále Jednou – Občas – Pravidelně, v případě volby Jiné označuje i typ látky.)

Graf 31: Otázka 27
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

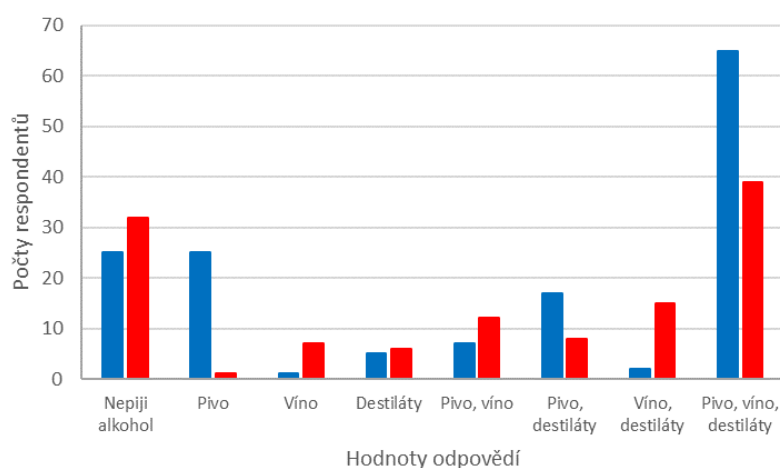
Sebraná data ukazují, že v případě této otázky je zřejmý rozdílný přístup respondentů k otázce podle pohlaví. Průměr činí 3,6. Zatímco v případě chlapců je průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4 (nesouhlas), v případě dívek činí průměrná hodnota 3,2 (spíše indiferentní odpověď s tendencí k nesouhlasu). Autorka podotýká, že zatímco u chlapců je poměrně zřetelné odmítání léčiv jako prostředků řešení problémů (viz přesvědčivá míra rozhodných nesouhlasů), v případě dívek již v této věkové kohortě téměř třetina (48) buď souhlasí anebo rozhodně souhlasí s tímto užíváním léčiv. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími v jednotlivých školách, dosahované průměrné hodnoty platí v podstatě plošně pro celý zkoumaný vzorek (bez ohledu na školu).

Graf 32: Otázka 28*
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

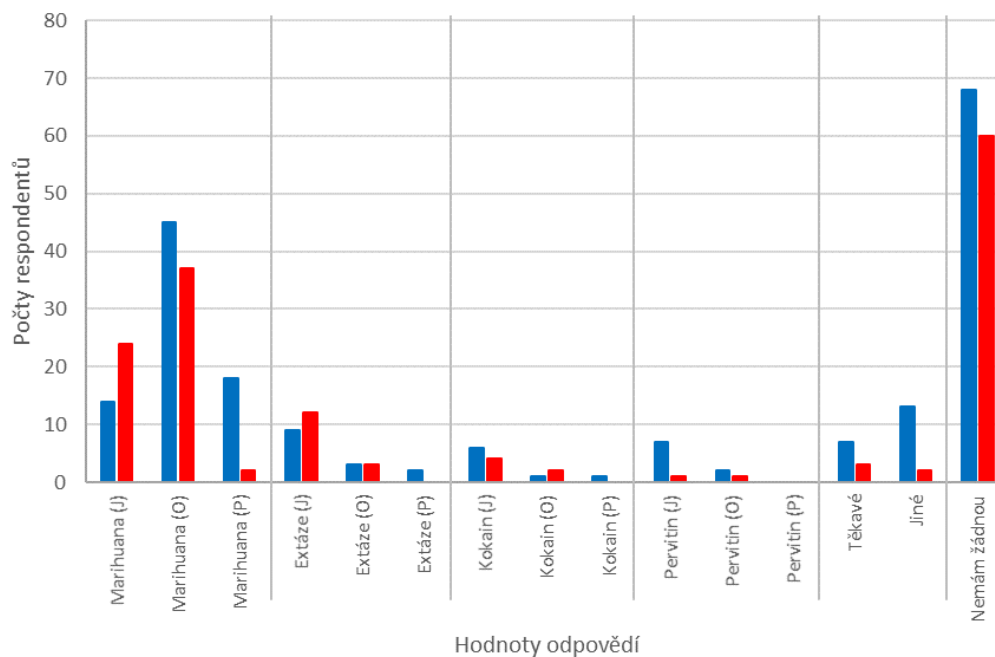
Ze zjištěných výsledků vyplývá, že výrazná většina (přibližně 80 %) osmnáctiletých žáků nekouří, resp. nekouří pravidelně. Rozdíl mezi pohlavími i školami jsou statisticky naprosto zanedbatelné ($\pm 1,5$ procentního bodu).

V doplňkové otázce byli respondenti dotazováni na počet vykouřených cigaret. Průměr za obě pohlaví činil 8, medián 6 cigaret; poněkud více dle výsledků vykouří kuřáci (muži – průměrně 9 cigaret denně) než kuřačky (ženy – průměrně 6 cigaret denně).

Graf 33: Otázka 39
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Ohledně spotřeby alkoholických nápojů sebraná data ukazují, že tato je ve zkoumané věkové kohortě poměrně rozšířeným zlozvykem. Osob, které alkohol nepijí, je mezi respondenty průměrně pouze jedna pětina, méně abstinujících je mezi chlapci (necelých 17 %) než dívkami (přes 25 %). Zbytkové většinové podíly respondentů alkohol konzumují, přičemž většina (104 respondentů – necelých 38 % z celku) jak pivo, tak víno i destiláty. Na druhém místě je konzumace pouze piva (31 respondentů), následovaná různými kombinacemi nápojů s pivem. Naopak výrazně menšinovými nápoji jsou pouze víno (8 respondentů) a destiláty (11 respondentů), což pravděpodobně souvisí s cenovou dostupností těchto nápojů v relativním srovnání s pivem (bývá zpravidla nejlevnější). I v této věkové kohortě se pak projevuje rozdílná obliba alkoholických nápojů podle pohlaví – muži dávají spíše přednost pivu a kombinacím tohoto nápoje s jinými nápoji, u dívek takto silnou preferenci nevidíme u žádného alkoholu (ale pivo je v oblíbě až za vínem).

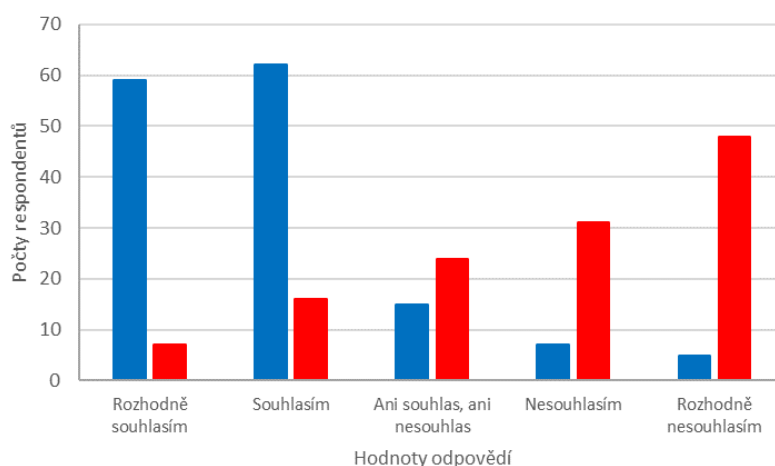
Graf 34: Otázka 40
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Co se zkušeností s nelegálními drogami týká, sebraná data ukazují, že nadpoloviční většina respondentů dotazníkového šetření (necelých 54 %) již má za sebou aspoň nějakou zkušenost s drogami (bez zkušenosti pouze 128 respondentů, tj. 46,4 %). Zdaleka nejoblíbenější drogou je s velkým odstupem od zbytku marihuana, s níž má nějakou zkušenost 140 respondentů (přes 50 %; z toho 80 uživatelů občasnou, 38 uživatelů jednorázovou, 20 uživatelů pravidelnou). Druhou drogou v pořadí oblíbenosti je extáze, s níž má zkušenost 29 respondentů (přes 10 %; z toho 21 jednorázovou, 6 občasnou, 2 pravidelnou). Následují jiné drogy (souhrnná kategorie; 15 respondentů) a tvrdé drogy jako kokain (14 respondentů) a pervitin (11 respondentů); tyto kategorie většinou obsahují jednorázová užití „na zkoušku“. Poslední zkoumanou kategorií jsou těkavé látky (toluen apod.; 10 respondentů). Lze tedy uzavřít, že ohledně drog, včetně nedovolených, mají žáci sledovaných středních škol poměrně široké zkušenosti. Drogou první volby je zjevně marihuana, která potvrzuje v těchto výsledcích svou pověst dobře dostupné „startovací drogy“. Nepřekvapivou je i poměrně významná zkušenost respondentů s extází,

kteřá patří mezi tzv. taneční drogy, naopak výskyt tvrdých drog (kokain, pervitin) v tomto přehledu je dle názoru autorky výzkumu varující.

6.1.15 Okruh 14 – Netolismus a hazardní hry

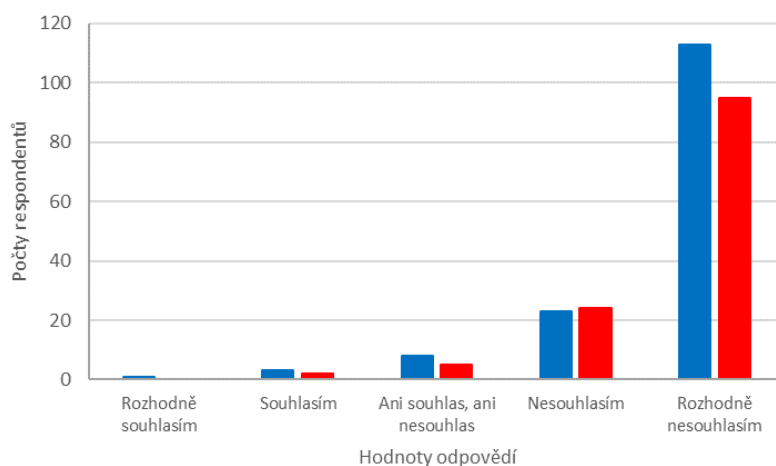
Okruh výzkumu 14 – *Netolismus a hazardní hry* tvoří otázky 30–33.¹³¹ Okruh se zaměřuje na potenciálně rizikové chování respondentů související s hraním počítačových her, hazardních her a automatů, resp. s nadměrným užíváním mobilního telefonu.

Graf 35: Otázka 30
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

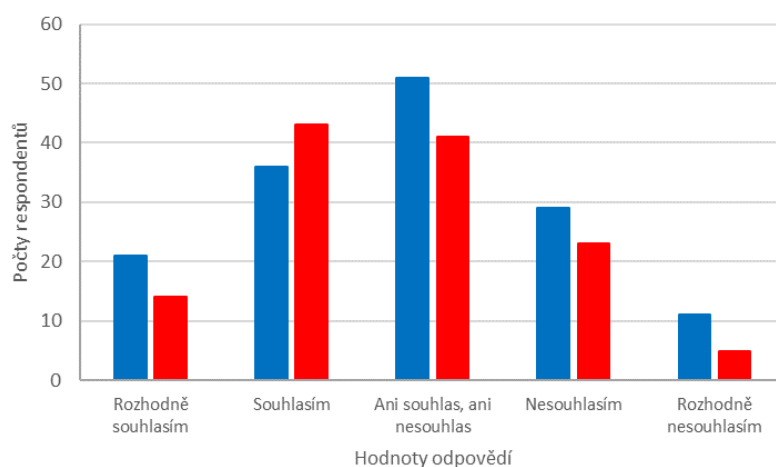
Sebraná data ukazují, že v případě této otázky je naprosto zásadní pohlaví respondentů dotazníkového šetření. Zatímco v případě chlapců průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 1,9 (souhlas), v případě dívek je 3,8 (nesouhlas); průměr činí 2,8 (ani souhlas, ani nesouhlas s předloženou otázkou). V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími v jednotlivých školách s výjimkou děvčat na SPŠ (průměrná hodnota 2,4). Dle názoru autorky výzkumu tato hodnota ukazuje, jak je v některých aspektech (např. trávení volného času) schopno v podstatě unigenderové prostředí ovlivňovat menšinu druhého pohlaví (dívek je na SPŠ jen 5 proti 113 chlapcům).

¹³¹ Otázka 30: *Hraji rád(a) počítačové hry.*
 Otázka 31: *Hraji rád(a) hrací automaty.*
 Otázka 32: *Absence mobilního telefonu je pro mě nepřijatelná.*
 Otázka 33: *Stálý kontakt s chytrým telefonem mě naplňuje určitou sebejistotou.*

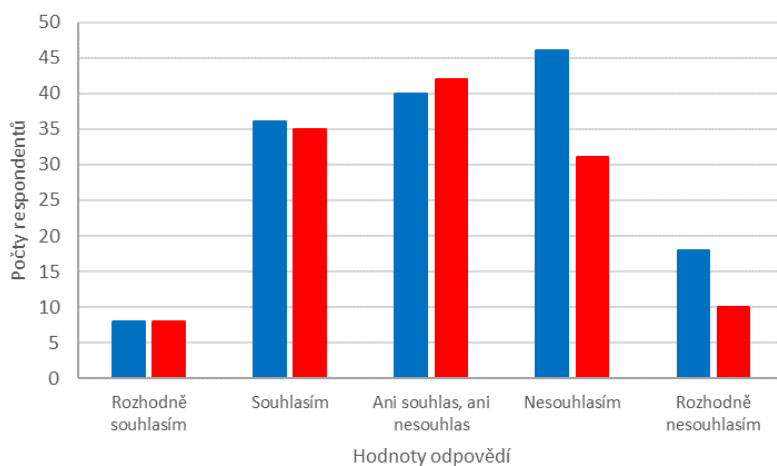
Graf 36: Otázka 31
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Zatímco v předchozí otázce sledujeme výraznou diverzifikaci průměrů i trendů odpovědí dle pohlaví, u této otázky jsou výsledky vzácně uniformní jak co do minimálních rozdílů mezi pohlavími, tak školami. Sebraná data ukazují, že naprosto nesouhlasí s předloženou otázkou. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 4,7, tzn. vyjadřuje téměř úplný nesouhlas s hraním na herních automatech. Výrazný rozdíl mezi těmito výsledky a výsledky předchozí otázky lze dle názoru autorky práce spatřovat v tom, že respondenti na prahu dospělosti jsou si již jasně vědomi rozdílu mezi hraním počítačových her jako zábavnou, společensky přijatelnou činností a hraním na automatech, které je prokazatelně vysoce patologickou závislostí.

Graf 37: Otázka 32
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol tendují k indiferentní odpovědi (ani souhlas, ani nesouhlas s velmi slabým příklonem k souhlasu) na předloženou otázku. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2,8. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány téměř žádné rozdíly mezi pohlavími (chlapci v průměru 2,8, dívky v průměru 2,7) a shodě i mezi školami.

Graf 38: Otázka 33
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Stejně jako v předchozí otázce i zde získaná data ukazují, že žáci mají k předložené otázce spíše indiferentní vztah (ani souhlas, ani nesouhlas). Průměrná hodnota odpovědí je 3. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány podstatné rozdíly mezi pohlavími ani školami. Dle názoru autorky lze uzavřít, že výzkum reflektuje známé jevy v prostředí současné mainstreamové mládeže (dobrá dostupnost počítačových her a přitažlivost spíše pro muže, omezená dostupnost herních automatů mládeži atd.). Otázkou zůstává, nakolik je výzkum reprezentativní v případě posledních dvou otázek, které měří přichylnost k mobilnímu telefonu, který je i v odborné literatuře a obecném diskursu vnímán jako další, potenciálně velmi rizikový kanál závislosti (na sociálních sítích apod.).

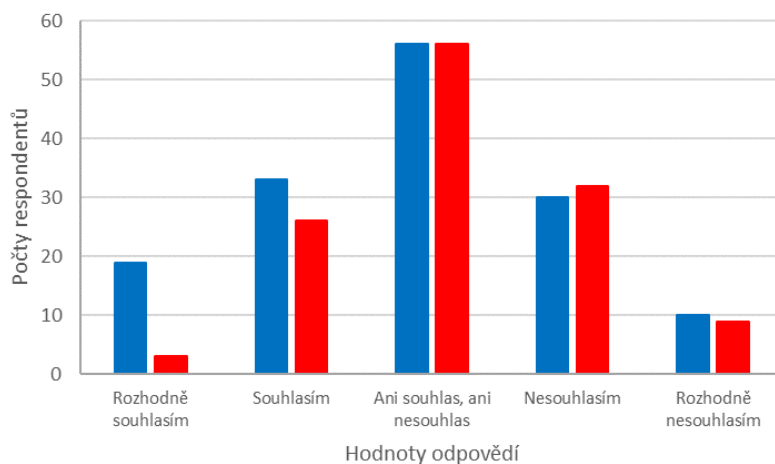
6.1.16 Okruh 15 – Vnímání bezpečnosti v okolí a ve škole

Okruh výzkumu 15 – *Vnímání bezpečnosti v okolí a ve škole* tvoří otázky 34–38.¹³² Okruh se zaměřuje na subjektivní vnímání a zkušenosti respondentů v otázce bezpečnosti

¹³² Otázka 34: *Prostředí (...) disponuje dostatkem bezpečných míst, kde mohu trávit volný čas.*
 Otázka 35: *Ve volném čase se pohybuji v nebezpečném nebo rizikovém prostředí.*
 Otázka 36: *Ve své škole se cítím bezpečně.*
 Otázka 37: *Škola zajišťuje dostatek smysluplných preventivních programů (...).*
 Otázka 38: *Preventivní programy, kterých jsem se zúčastnil(a), mě obohatily (...).*

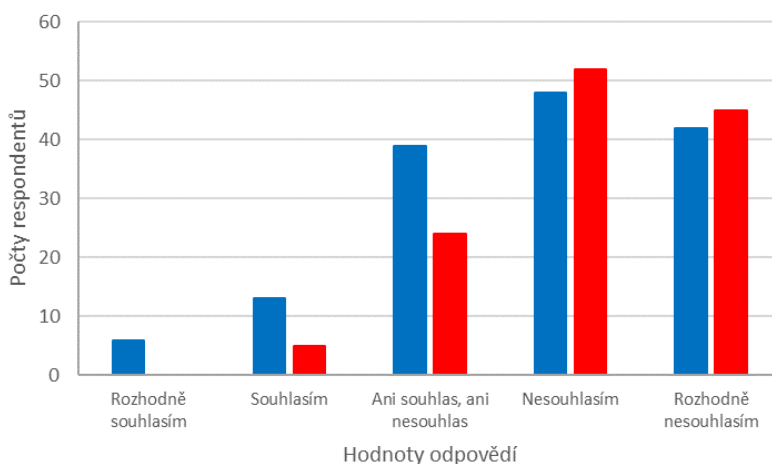

prostředí, v němž se pohybují, školy a dále preventivních programů k rizikovému chování mládeže.

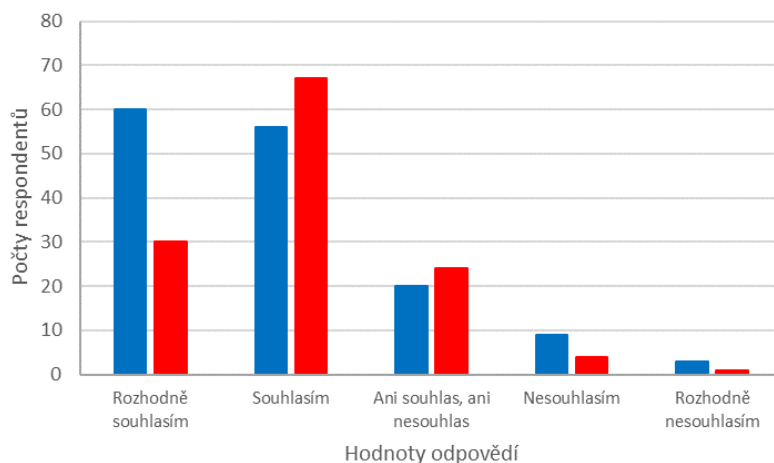
Graf 39: Otázka 34
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Získaná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol k předložené otázce nemají vyhraněné názory. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je právě 3, chlapci (průměrná hodnota odpovědí 2,9) se v prostředí (okolí své školy) cítí nepatrně bezpečněji než dívky (3,1); rozdíl však není statisticky signifikantní. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány téměř žádné rozdíly mezi pohlavími v rámci jednotlivých škol, výjimku představovala děvčata ze SPŠ, u kterých průměrná hodnota odpovědí činila 3,8, tzn. příklon k nesouhlasu s předloženou otázkou. Tento postoj však dle názoru autorky práce může souviset i s prostředím školy a jejího bezprostředního okolí.

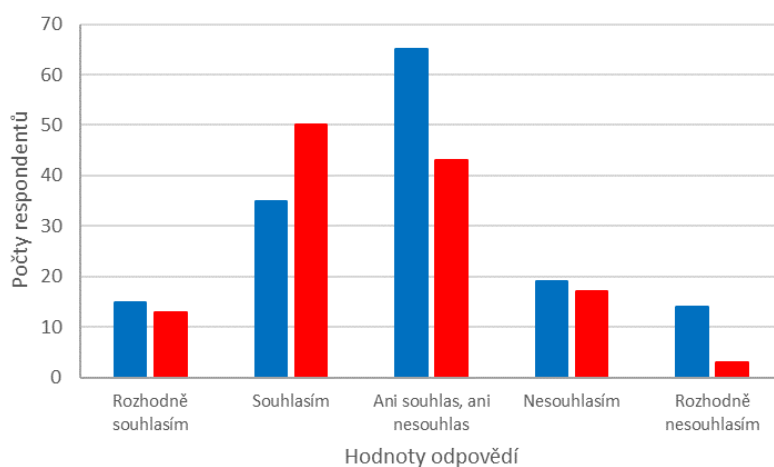
Graf 40: Otázka 35
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Sebraná data ukazují, že respondenti dotazníkového šetření spíše nesouhlasí s předloženou otázkou. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 3,9, tzn. vyjadřuje spíše nesouhlas; žáci se rizikovému prostředí zjevně raději vyhýbají. V rámci výzkumu byly zaznamenány statisticky relevantní rozdíly mezi pohlavími (dívky průměrně 4,1, chlapci průměrně 3,7), z nichž lze usuzovat, že dívky jsou pravděpodobně více opatrné. Rozdíly mezi školami naopak zaznamenány nebyly.

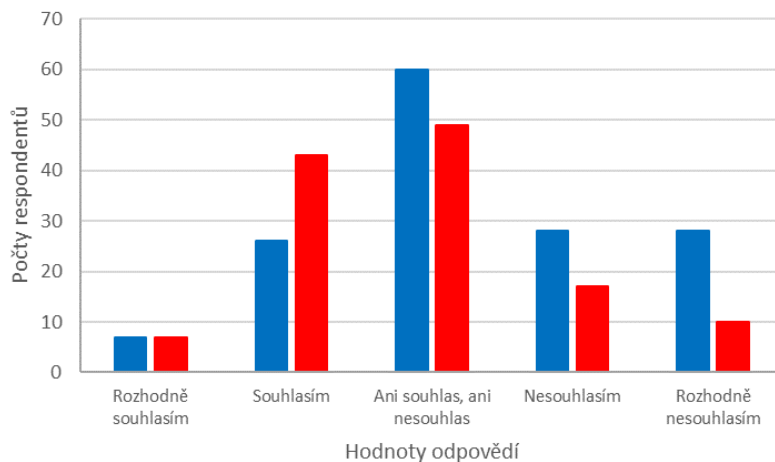

Graf 41: Otázka 36
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Naopak, co se týká pocitu bezpečí ve škole, žáci zkoumaných škol souhlasí s tím, že se ve školách cítí bezpečně. Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je 2. V rámci výzkumu nebyly zaznamenány téměř žádné rozdíly mezi pohlavími a ani mezi školami, ze subtilních rozdílů v průměrných výsledcích lze usuzovat, že chlapci se obecně ve škole cítí bezpečněji než dívky a nejbezpečněji se cítí žáci všeobecně vzdělávací střední školy.

Graf 42: Otázka 37
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

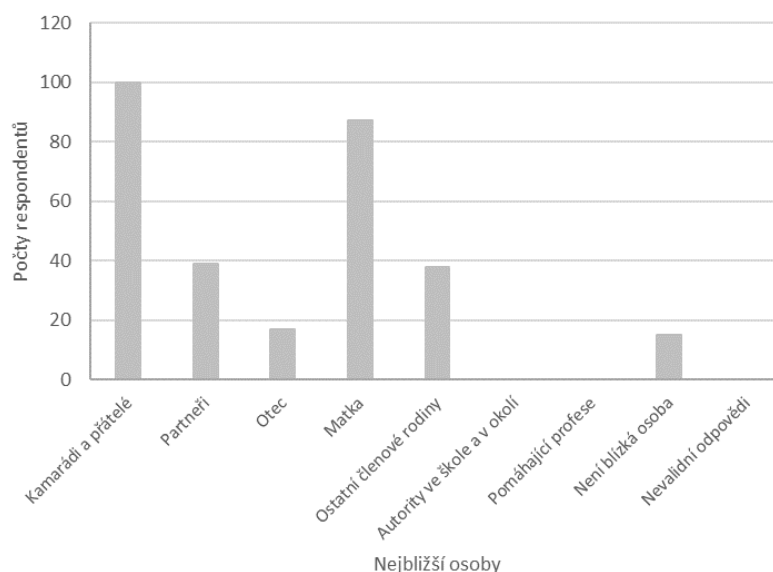
*Graf 43: Otázka 38
(Zdroj: Výzkum autorky práce)*

Ohledně hodnocení dostatečného množství a přínosnosti preventivních programů pak získaná data ukazují, že žáci zkoumaných středních škol spíše souhlasí s tím, že školy zajišťují dostatek preventivních programů (průměrná hodnota 2,7 chlapci průměrně 2,9, dívky 2,6), nicméně ohledně jejich přínosnosti tendují k indiferentní odpovědi (ani souhlas, ani nesouhlas). Průměrná hodnota zjištěných odpovědí je ohledně přínosnosti 3,1, chlapci jsou k jejich obsahu poněkud kritičtější (průměrně 3,3) než dívky (průměrně 2,8). V rámci výzkumu nebyly zaznamenány signifikantní rozdíly mezi školami, jako nejméně přínosné byly preventivní programy hodnoceny žáky SPŠ (průměrně 3,4).

6.1.17 Nejblížejší osoba respondentů

Vedle výše uvedených otázek bylo ve výzkumu zkoumáno rovněž to, které osoby jsou pro respondenty jejich nejbližšími důvěrníky. Výzkum v této oblasti přinesl poměrně validní výsledky, nevalidní byli pouze 4 odpovědi,¹³³ 15 osob neuvvedlo konkrétní osobu anebo naopak množství osob.

¹³³ Z toho většina byla zjevně ironická anebo nenaplnovala zadání dotazníku (dealer, pravá ruka, pes).

Graf 44: Nejbližší člověk
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Není překvapivé, že respondenti ve velké většině jako nejbližší osobu uvádějí kamaráda, kamarádku, kamarády (100 odpovědí), které následují rodiče, z nichž je v převážné většině důvěrnější osobou respondentů matka (87 odpovědí) než otec (17 odpovědí). Přibližně stejný podíl na odpovědích pak mají partneři respondentů (přítelekyně, přítel – 39 odpovědí) a rodinní příslušníci (sestra, bratr, prarodiče, ostatní členové rodiny bez bližšího vymezení – 38 odpovědí). Pouze v marginálním množství případů jsou nejbližší osobou respondentů autority ve škole a v nejbližším okolí (například učitelé, kolegové – 6 odpovědí) anebo pomáhající profese (3 odpovědi).

Kategorie osoby	Počet
Kamarádi a přátelé (odpovědi: Kamarádka, Kamarád, Kamarádi)	100
Partneři (odpovědi: Přítelekyně, Přítel)	39
Otec (odpovědi: Táta, Otec)	17
Matka (odpovědi: Máma, Matka)	87
Ostatní a nespecifikovaní členové rodiny (odpovědi: Sestra, Bratr, Babička, Prarodič, Strýc, Rodina, Rodiče)	38
Autority ve škole a v okolí (odpovědi: Třídní učitel, Učitel, Výchovný poradce, Kolega, Mentor)	6
Pomáhající profese (odpovědi: Sociální pracovnice, Pracovník linky důvěry, Nízkoprahový klub)	3
Není blízká osoba (odpovědi: Neuvedeno, Nikdo)	15
Nevalidní odpovědi (odpovědi: Hodně lidí, Pravá ruka, Dealer, Pes)	4

Tabulka 3: Nejbližší osoby respondentů
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

Dle názoru autorky výzkumu svědčí tyto hodnoty o vcelku zdravých vztazích respondentů s jejich okolím, v němž převažují důvěrné vztahy s nejbližšími kamarády, rodinou a partnery, které mohou působit jako motivační faktor v prevenci rizikového chování a vzniku závislostí.

6.2 Dílčí shrnutí dotazníkového šetření

K hlavní výzkumné otázce lze na základě kvantitativního výzkumu konstatovat, že:

- 1) Nejrozšířenějším rizikovým chováním žáků středních škol, kteří byli subjekty dotazníkového šetření, je podle výsledků šetření (spíše drobné) záškoláctví, pravidelně se vyskytuje rovněž prokrastinace a vědomé vyhýbání se povinnostem (školním i mimoškolním). Tento závěr koreluje s výsledky výzkumu ČŠI, která vyhodnotila záškoláctví jako nejčastější rizikové chování¹³⁴ a je rovněž v souladu s mezinárodním výzkumem *ISR D 2*¹³⁵ zaměřeným na delikvenci mládeže;
- 2) Významným problémem je také požívání legálních drog – alkoholických nápojů a tabáku, zejména první ze zmíněných rizikových chování se jeví být v podstatě pravidelné. Tento závěr rovněž koreluje se studií *ESPAD* z roku 2015;
- 3) Značně rozšířená je rovněž nahodilá až občasná konzumace nelegálních drog, i když podle zjištění výzkumu je nejčastěji užívanou drogou marihuana, která se řadí mezi tzv. „měkké drogy“ (a to s velkým náskokem před ostatními nelegálními látkami). I zde studie *ESPAD* dokládá výrazný nárůst konzumace nelegálních drog a koreluje s výsledky dotazníkového šetření. Výzkumná studie se shoduje s dotazníkovým šetřením mezi středoškoláky i v tom závěru, že nejčastějším je užití konopných látek;
- 4) Problémem s obtížně definovatelným dopadem je šikana a kyberšikana. Ačkoliv každý dvacátý žák přiznává, že byl obětí šikany, současně respondenti většinou odmítají, že by jejich chování vykazovalo vnější znaky agrese a šikany (agresivní a šikanózní chování připouští pouze každý desátý žák).

---

¹³⁴ ČŠI. *Rizikové jevy ve školách podle zjištění České školní inspekce*. Informační bulletin 2016. [online]. [cit.2019-03-24]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/BulletinCSI_duben/resources/_pdfs/_de4d36fe442eccc9fa00e1802681434c_27.pdf

¹³⁵ MORAVCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J., et al. *Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti*. 1. vyd. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3

Diplomantka se v rámci své práce rovněž snažila identifikovat a ověřit případné vazby a korelace mezi nejčtenějšími projevy rizikového chování dospívajících, jmenovitě mezi záškoláctvím, zvýšenou konzumací alkoholu, užíváním drog (především marihuany, která je zjevně nejobvyklejší drogou konzumovanou zkoumanou věkovou kohortou) a agresivním, resp. šikanózním chováním. Výsledky této části výzkumu shrnuje následující tabulka.

Záškoláctví (v hodinách)	0	1–9	10–19	20–29	30–50	Celkem
Počet žáků celkem	53,6 %	26,4 %	5,1 %	10,5 %	4,3 %	100,0 %
Žáci, kteří nepijí alkohol	26,4 %	15,1 %	28,6 %	3,4 %	16,7 %	20,7 %
Žáci, kteří pijí alkohol	73,6 %	84,9 %	71,4 %	96,6 %	83,3 %	79,3 %
Žáci, kteří pijí destiláty (podíly z těch co pijí alkohol)	64,2 %	72,6 %	60,0 %	82,1 %	100,0 %	70,3 %
Žáci, kteří neužívají marihuanu nebo ji užili jednou	47,3 %	53,4 %	64,3 %	37,9 %	16,7 %	47,5 %
Žáci, kteří užívají marihuanu občas či pravidelně	52,7 %	46,6 %	35,7 %	62,1 %	83,3 %	52,5 %
Žáci, kteří užívají jiné drogy (alespoň 1×)	8,8 %	17,8 %	14,3 %	34,5 %	41,7 %	15,6 %
Žáci, kteří byli šikanováni	2,7 %	6,8 %	14,3 %	6,9 %	0,0 %	4,7 %
Žáci, kteří šikanovali	5,4 %	12,3 %	14,3 %	20,7 %	25,0 %	10,1 %

Tabulka 4: Komparace výskytu vybraných projevů rizikového chování podle počtu zameškaných hodin (Zdroj: Výzkum autorky práce)

V tabulce jsou barevně označena lokální maxima hodnot (v procentních bodech) a pro přehlednost vyznačena skupina žáků, kteří mají průměrně nejvyšší počty zameškaných hodin – 20–29, resp. 30–50. Lze konstatovat, že existuje závislost mezi záškoláctvím (především závažnějšími formami nad 20 zameškaných hodin), požíváním nelegálních návykových látek (a to jak marihuany, tak jiných drog) a častějšími projevy agresivního anebo šikanózního chování. Se zvýšeným počtem zameškaných hodin totiž zjevně koreluje rizikové chování dospívajících v ostatních sledovaných projevech. Vazba se projevuje především u žáků s nejvyšším počtem zameškaných hodin, a to v nejvyšším procentním podílu konzumace alkoholu (včetně destilátů), užívání marihuany (občas či pravidelně) a alespoň pokusů s jinými drogami. Současně se také u těchto žáků nejčastěji (oproti průměru více než dvojnásobně) projevuje agresivní a šikanózní chování,

naproti tomu jsou tyto osoby pouze v minimálním počtu případů samy objektem agrese anebo šikany (nejméně obětí se objevuje ve skupině žáků bez záškoláctví a rovněž žáků s největším počtem zameškaných hodin). Výzkum tedy potvrzuje, že mezi záškoláctvím jako nejčtenějším projevem rizikového chování a dalšími negativními projevy rizikového chování dospívajících existuje souvztažnost, kterou lze dle názoru diplomantky interpretovat tak, že jsou to právě žáci, kteří častěji zanedbávají školu, kteří rovněž v nadprůměrném množství případů zkoušejí své možnosti a hranice v jiných oblastech.

Kvantitativní dotazníkové šetření rovněž adresovalo doplňující výzkumnou otázku, *kdo je pro současné žáky středních škol tou nejbližší důvěrnou/důvěryhodnou osobou*. Z výzkumu jednoznačně vyplynulo, že jde o kamarády a přátele, blízké rodinné příslušníky (zejména matku, otce a s určitým odstupem další rodinné příslušníky jako jsou bratři, sestry, prarodiče atd.) a partnery (přítelkyně, přítele). Pouze v menším rozsahu jsou jako blízké osoby vnímány autority z okolí žáků (učitelé, kolegové) anebo pomáhající profese.

Na předmětnou problematiku byla směřována kvalitativní část výzkumu, která se vedle validace a doplnění kvantitativního výzkumu zaobírá i hledáním odpovědí na doplňující výzkumné otázky. Kvalitativní část výzkumu reprezentují polostrukturované rozhovory s odpovědnými pedagogy příslušných středních škol, kteří mají na starost prevenci a metodiku prevence rizikového jednání a chování žáků těchto středních škol. Výsledky této části výzkumu shrnuje následující kapitola.

6.3 Prezentace výsledků polostrukturovaných rozhovorů

Druhou návaznou etapou výzkumného šetření byly rozhovory s metodiky prevence dotčených škol, připraveny jako polostrukturované, s drobnými doplňujícími otázkami navazujícími na předchozí odpovědi. S přímým souhlasem respondentů byly nahrávány a přepisovány celé v aktuálním znění, jejich záznam je uchován výzkumníkem. Otázky směřovaly ke konkrétním rizikovým situacím, jež se v dané škole řeší, k prevenci rizikového chování, na státní politiku v oblasti prevence a reakce na výsledky šetření mezi žáky středních škol. Respondenti byli seznámeni s výsledky dotazníkového šetření mezi středoškoláky. Otázky byly respondentům v rámci rozhovoru k dispozici i v písemné formě. Celkem byly získány tři rozhovory, jejichž délka se pohybovala okolo deseti minut a doplnila celkový obraz výzkumného šetření. Ochota metodiků k poskytnutí rozhovoru byla

překvapivá, dva metodici na výzvu reagovali bezprostředně, navrhli a vymezili svůj čas a poskytli rozhovor. Metodik třetí školy, byť přímo fakultní školy pedagogické fakulty, rozhovor odmítl s obavami souvisejícími s ochranou osobních údajů, především z možného ztotožnění školy, žáků a pedagogů. Doplněn byl obvodním metodikem prevence z PPP, který pracuje s žáky z dotčených škol. Následující tabulka ukazuje složení respondentů, jejich celkovou délku praxe a délku praxe ve funkci metodika prevence. V dalším textu jsou uvedeny otázky rozhovorů a nejdůležitější vyjádřené myšlenky respondentů. Přepis celého rozhovoru je uveden v příloze B této práce.

6.3.1 Respondenti rozhovorů

Přehled respondentů polostrukturovaného rozhovoru je uveden v následující tabulce.

Škola	Funkce	Celková doba praxe/ funkce metodika
Střední průmyslová škola	Školní metodik prevence 1 (ŠMP1)	27/12
Všeobecně vzdělávací škola	Školní metodik prevence 2 (ŠMP2)	3/1
Střední odborná škola	Školní metodik prevence 3 (ŠMP3)	Rozhovor odmítl
Pedagogicko-psychologická poradna	Obvodní metodik prevence	20/8

Tabulka 5: Přehled reakcí respondentů rozhovorů
(Zdroj: Výzkum autorky práce)

1. Co považujete dle Vašich zkušeností za hlavní cíle primární prevence rizikového chování u žáků středních škol v důležitých tématech dneška?

ŠMP1: Co nejširší začlenění každého žáka do studentského, žákovského, dětského kolektivu ve spolupráci s rodinou.

ŠMP2: My nezveme žádnou všeobecnou primární prevenci, a za hlavní cíl považujeme posílení sebedůvěry, pocitu sebehodnoty, aby studenti dokázali sami zhodnotit a třeba říct ne. Zveme si různé programy, třeba o time-managementu, o prevenci sexuálního násilí, drog a o duševním zdraví. Máme několik focusů z „Nevypusť duši“.

OMP: Já myslím, že je to zkresleno mou pracovní pozicí, protože se setkávám nejvíce s řešením rizikového chování ve smyslu šikany. Jinak, co se týká studentů, kteří

se obrací na naši instituci, tak si myslím, že se setkáváme s **projevy rizikového chování ve smyslu suicidiálních myšlenek nebo sebepoškozování** nebo různých psychických onemocnění... Byť třeba poruchy příjmu potravy nevyšly ve Vašem výzkumu jako nějak významné, domnívám se, že společně s tématy suicidiálního chování jsou extrémně podceňovaná v rámci prevence. Samozřejmě je, řekněme, diskutabilní, jakým způsobem to uchopit, aby se nám zároveň prevence nestala návodnou pro studenty, ale určitá tematizace toho, jak se chovat v případě, že třeba někdo z mých kamarádů vykazuje určité známky tohoto chování, si myslím, a je na místě, aby taková osvěta probíhala. Z pozice obvodního metodika prevence vím, že teď dochází ke vzdělávání pedagogů středních škol, aby uměli s těmi tématy zacházet.

2. Domníváte se, že státní politika prevence pod záštitou MŠMT je dostačující a využívá správné nástroje? Proč?

ŠMP1: *Není dostatečná, inkluze je přece úplně jasným důkazem, jak se to dělat nemá.*

ŠMP2: *Hmm, dostačující... Já si myslím, že vždycky by je mohli podpořit ještě víc. Mně připadá, že školy mají volnost a spousta programů má akreditace. Ale bohužel je spousta neziskových organizací, které akreditaci nemají. To mi připadá jako problém.*

OMP: *Já si myslím, že ten základní záměr rámcový poměrně široký je a nechává se otevřené pole tomu, aby byl neustále rozšiřován.*

Jiná věc je časová kapacita školních metodiků prevence na to vůbec s těmi tématy pracovat, a potom samozřejmě i jejich kvalifikace v jednotlivých dílčích odborných tématech. Tam si myslím, že jsou velké, řekněme minimálně finanční a časové rezervy ve smyslu podpory práce školních metodiků prevence.

3. Jaké rizikové chování u svých žáků řešíte nejčastěji? Charakterizujte typického žáka s tímto chováním.

ŠMP1: **Záškoláctví neboli absenci**, která je často z důvodu, že už chtějí pracovat a pracují, nebo **ztratili zájem o zvolený obor** a odkládají řešení.

ŠMP2: Některá témata tady otvírají (žáci) třeba jenom na individuálních konzultacích, ale co řešíme jako školské poradenské pracoviště **nejčastěji, tak to je absence ve škole**. Potom z toho ústí studijní neúspěchy. Typicky bych řekla, že je to **studentka, třetí, čtvrtý ročník**, často má s tím spojené nějaké **psychické obtíže, úzkosti**.

OMP: Já teda opravdu s ohledem na mou zkušenost z posledních let **vnímám téma suicidiálního chování studentů jako podceněné**.

Výzkum ukázal, že více než polovina žáků (54 % odpovědí průměrně, 50 % muži, 59 % dívky) čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu, se vědomě **neúčastnila výuky bez zjevného závažného důvodu** (nahodilé záškoláctví). Průměrně tak ročně zanedbali 11 vyučovacích hodin (medián 7 vyučovacích hodin), tedy přibližně 1,5 dne výuky.

4. Můžete tento závěr nějak okomentovat? Má Vaše škola nějaké nástroje pro předcházení záškoláctví? Pokud ano, jaké to jsou?
--

ŠMP1: U nás je průměrná nedocházka 58 omluvených hodin za pololetí, což jsou **v podstatě dva týdny výuky**. Dlouhodobý **trend** je, že **se to mírně zvyšuje**. Co proti tomu můžeme dělat? Nic, protože žáci jsou plnoletí anebo jsou neplnoletí a využívají toleranci a benevolenci svých zákonných zástupců.

ŠMP2: No, předcházení... třídní učitelé se snaží opravdu poznávat žáky, trávit s nimi čas a většinou, když se něco takového už vyskytne, tak **dokážeme vypátrat tu příčinu**. Znají rodinnou situaci, ale úplně ucelená prevence to asi není. Spíš pak řešíme, když se to vyskytne. **Oslovuje se ten student a rodina** a individuálně se to snažíme řešit, nějak ho podpořit.

OMP: Jsem osobně přesvědčená, že co se středoškolské populace týká, je to určitým způsobem v normě, vnímám, že ti studenti potřebují si nějakým způsobem osahávat

realitu. *Vnímám záškoláctví jako výrazně větší problém u dětí s povinnou školní docházkou, kdy u určitého procenta populace dochází k velmi výraznému zanedbávání školní docházky, které je potom řešeno ve spolupráci s OSPODem. U středoškolských studentů, i s ohledem na to, že vlastně studium jako takové je dobrovolné, tak se spíš jedná, řekněme, o nějakou experimentaci s trávením času. Samozřejmě nevylučuji, že se setkáváme i se studenty, kteří opravdu potom v důsledku toho školu opustí, protože se nejedná jenom o jednorázové záškoláctví nebo nějakou experimentaci, ale skutečně vzdávají svou povinnost plnit školní docházku. K tomu jistě dojít může, ale osobně si nemyslím, že by se to mělo stát těžištěm prevence středoškolského studia anebo rizikového chování středoškolského.*

Výzkum ukázal, že přibližně polovina žáků (nepříliš signifikantně více muži než ženy) čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu, soustavně odkládá své školní povinnosti anebo se jim vyhýbá („prokrastinuje“).

5. *Věnuje se Vaše škola nějak problematice prokrastinace (soustavnému - "chorobnému" odkládání povinností)? Pokud ano, jakým způsobem?*

*ŠMP1: Problematika **prokrastinace se objevuje u všech věkových skupin obyvatelstva, takže je to jak na straně žáků, tak na straně učitelů. Jak s tím bojovat? Motivovat je a odměňovat to, že když někdo něco splní řádně v termínu, a ten, který to nesplní, je nějakým způsobem sankcionován.***

*ŠMP2: Je to teda téma, sami o tom vědí, že s tím mají problém. Už se to vyskytlo. Já jsem v prvních ročnících měla seminář o učení, o tom, jak se učit. A tam to hned říkali, že si na to sednou a pak zase dělají něco jiného. Takže jsme letos se na to podívali a pozvali jsme Prevalis, to je preventivní organizace, a ti mají **program „Odložím, co můžu“**. Pak jsme ještě – už i v minulých letech – měli tady i paní z korporátního prostředí taky na přednášku.*

*OMP: **Prokrastinace... je to skutečnost, se kterou se zejména se vzrůstajícím věkem osoby potýkají, takže je to téma, se kterým je dobře, aby se studenti učili pracovat.***

Myslím si, že na středních školách, ať už v náhledu na situaci, i ve strategiích zvládání (je dobře), aby k tomu studenti byli vedeni, což tedy na gymnáziích děje v rámci určitých přípravných kurzů, kdy se studenti učí, jak se vůbec učit, jak zvládat zátěž. Tam bývá pracováno i s tímto tématem.

(Ohledně možnosti opuštění střední školy v důsledku nezvládnutí školních povinností) si myslím, že se to stává, ale nebude to nějak masový jev, bude to v řádech jednotek. To si myslím, že ano.

Podle výzkumu má zkušenost s alkoholem většina žáků čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu (kolem 80 %, přibližně shodně muži i ženy), přičemž nadpoloviční většina respondentů konzumuje i tvrdý alkohol (kombinace pivo, víno, destiláty, resp. pivo, destiláty anebo víno, destiláty). Naproti tomu pouze 20 % respondentů pravidelně kouří (muži v 19,6 % v průměru 9 cigaret denně, ženy v 20,8 % v průměru 6 cigaret denně).

6. *Jak byste ohodnotil/a závažnost problému zneužívání nikotinu a alkoholu mezi žáky? Akcentujete nějak toto téma v preventivních programech, popř. považujete za nutné, aby byly programy zaměřovány na žáky specificky podle pohlaví? Máte za to, že preventivní politiky a doporučení MŠMT jsou v tomto smyslu dostačující?*

*ŠMP1: Tak teď budu mluvit málo profesionálně. Nepřeceňoval bych to, **myslím si, že generačně to není výrazně horší.** Pokud jde o cigarety, tam bych skoro řekl, že u studentů to klesá. Pokud jde o alkohol, myslím si, že se nechovají nápadně hůře než generace naše. **Daleko větší fenomén a problém jsou jakékoliv další nelegální drogy, kde v naší generaci nabídka drog byla téměř nulová a dnes ta nabídka je velmi rozšířená.** Ve všech klubech, diskotékách ta nabídka existuje. Tady pomůže jedině velmi striktní výchova v rodině a inspirativní prostředí ve školách. (Preventivní programy, politiky a doporučení MŠMT). Jako doplnění rodinné výchovy to fungovat může. Bez fungující rodiny to bude mít velmi nízké procento úspěšnosti.*

ŠMP2: *V prvním ročníku máme na to program „(Ne)piju s rozumem“. Tam se snažíme oslovit ten alkohol, na prevenci kouření, myslím, žádný speciální program nemáme. Samozřejmě vidíme studenty, že jdou kousek od školy kouřit, ale to je mimo výuku, tak to příliš neřešíme. Spíš kde se to objevuje, jsou školní akce, ples, a tak. Ještě v biologii člověka to probírají taky. Já jsem i byla na hodině, kde i propočítávali, že je to rizikovější v nižším věku a ohledně toho alkoholu, věnují se tomu. Efekt nevím, jestli to nějaký má.*

OMP: *To, že dochází v populaci ke snížení (konzumace) alkoholu, tedy ke snížení kouření, se vysvětluje nárůstem jiného závislostního chování jako hráčství a podobně, takže ta závislost na počítačích bývá dávána do souvislosti s poklesem užívání návykových látek.*

Podle výzkumu má přibližně 5 % žáků čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu (podíl shodný mezi muži i ženami) zkušenost se šikanou anebo kyberšikanou, současně však žáci poměrně důrazně odmítají, že by se někdy jednání majícího charakter šikany anebo kyberšikany účastnili, agresivní a šikanózní chování připouští pouze každý desátý žák.

<p>7. <i>Můžete tento závěr nějak okomentovat? Považujete šikanu mezi staršími žáky za jev marginální, málo četný anebo obvyklý? Má Vaše škola nějaké nástroje pro předcházení šikaně, popř. akcentujete nějak toto téma v preventivních programech?</i></p>
--

ŠMP1: *Mám s tím zkušenost. Mnozí nerozumí pojmu kyberšikana, přesto o něm mluví. Mnozí se jí nevědomky dopouštějí a jsou jednotlivci, kteří ji dělají záměrně, dlouhodobě, trvale a sledují tím nějaký cíl. Zabránit kyberšikaně v praxi podle mého názoru a mé zkušenosti není možné. Máme zkušenost i s kyberšikanou učitelů. Nedohledáte toho, kdo to psal, policie je v tom docela efektivní, ale je to na dlouho, takže je to velmi nebezpečný jev, který je v nástrojích žáků bohužel schopný velmi negativních jevů.*

*ŠMP2: Proti učitelům? Tak o tom jsem se nedoslechla, vím, že se tady v minulosti řešil nějaký případ kyberšikany mezi studenty, něco si posílali v nějakých skupinách. Tehdy se to řešilo i přes paní ředitelku, a nějak to jako ustalo. O konkrétních případech zprávy nemáme, nicméně letos tady máme pro druhý nebo pro třetí ročník **(program, kdy) přijdou z e-Bezpečí, to se věnuje právě prevenci rizikového chování na internetu, závislosti na telefonech, na sociálních sítích.** Přímou šikanu jsme tady neřešili, že by to dostoupilo až do toho stádia, kdy (probíhá) vyšetřování a tak.*

*OMP: Má zkušenost se šikanou anebo kyberšikanou... je to výsledek, který pravděpodobně neodpovídá realitě a **může být zkreslený i zadáváním (tím), že byl zadáván výzkum učitelem, a že tam nemusí být taková míra důvěry.** Ve výzkumech mapujících zkušenosti se šikanou, případně kyberšikanou se opravdu procento dětí, které s tím mají zkušenost, je výrazně, řádově vyšší. Tam bych řekla, že to musí být ovlivněno způsobem toho výzkumu.*

6.4 Dílčí shrnutí polostrukturovaných rozhovorů

Dílčí závěry kvalitativního šetření provedeného pomocí polostrukturovaných rozhovorů s preventisty rizikového chování jednak závěry dotazníkového šetření potvrzují, jednak doplňují o konkrétní praktické zkušenosti jednotlivých respondentů. **Klíčové myšlenky byly při rozboru odpovědí respondentů zvýrazněny tučně.** K doplňující výzkumné otázce, jaké rizikové faktory považují u adolescentů za nejpalčivější, školní metodici prevence uvedli záškoláctví/absenci a z toho vyplývající problémy v podobě studijních neúspěchů, psychických obtíží a úzkostí. Obvodní metodička prevence potom připomněla problematiku suicidiálního chování žáků (poznámala však, že se jedná o závěr, který je do značné míry ovlivněn její pracovní agendou). Školní metodici prevence rovněž připustili, že faktická prevence tohoto jevu je velmi složitá. Jednak proto, že i když absence může u jednotlivců dosahovat i poměrně vysokých čísel (až desítky hodin za pololetí), obvykle se jedná o drobné prohřešky, na které školní řády pamatují pouze menšími sankcemi. Dále proto, že ve zkoumané věkové kohortě je řada žáků již svéprávných, jednají za sebe právně sami (tzn. neúčast ve škole si sami omlouvají, a to často bez vědomí rodičů), případně je v záškoláctví mlčky anebo aktivně podporují sami rodinní příslušníci.

Související problematika prokrastinace je potom ze strany školských metodiků prevence vnímána (dle chápání autorky výzkumu) jako stále palčivější téma, které je potřeba řešit. Na druhou stranu, vysloveně systematická práce s žáky v tomto kontextu prozatím není příliš obvyklá. Střední školy se snaží téma podporovat různými semináři externích subjektů anebo obvyklými nástroji motivace, popřípadě sankcemi.

Co se týče konzumace alkoholu, cigaret a drog, připouštějí školní metodici prevence, že se jedná o všudypřítomný fenomén, nicméně vzhledem k již zmíněné vyspělosti (a právní dospělosti) žáků to není téma, které by dle jejich názoru měla škola (jinde než na školních akcích) řešit jinak než všeobecnou edukací. Ohledně konzumace legálních drog, metodici poukazují na to, že hlavním problémem je nedostatečná prevence v rodině, vysoká dostupnost a společenská tolerance užívání návykových látek (včetně drog, zejména měkkých) a obecně benevolentní přístup společnosti k závislostnímu chování (např. *netolismus*, patologické hráčství apod.)¹³⁶, což koreluje s výzkumnou studií *ESPAD*.¹³⁷

Přítomným, ale velmi obtížně řešitelným problémem je i pro školské metodiky prevence šikana a také kyberšikana. Respondenti kvalitativního průzkumu se shodli v tom, že zabránit šikaně (a zejména v kyberprostoru) není v současné době prakticky možné, a to platí bohužel i o kyberšikaně učitelů. Metodici prevence upozornili na to, že toto rizikové chování se obtížně vyhledává, velmi špatně posuzuje a postihuje a je přímo podmíněné stávajícím trendem přenášení soukromého života na internet, do sociálních sítí, na mobilní telefony apod. Obvodní metodička prevence upozornila, že výsledky výzkumu jsou vzhledem k jiným známým šetřením značně nízké a je tedy pravděpodobné, že respondenti kvantitativního výzkumu k těmto otázkám nepodávali zcela pravdivé odpovědi.

Co se potom týče problematiky preventivních programů a cílů primární prevence rizikového chování u žáků středních škol, metodici se shodují na tom, že prevence by měla vést k co nejširšímu začlenění každého žáka do kolektivu, vytváření pocitů sebedůvěry,

---

¹³⁶ NEŠPORA, K. et al. *Jak překonat hazard. Prevence, krátká intervence a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3

¹³⁷ *ESPAD 2015. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

sebehodnoty a zdravých návyků v rizikových oblastech (např. prevence zneužívání návykových látek, sexuálního násilí, péče o duševní zdraví, suicidiální stavy).

Ohledně dalších doplňujících výzkumných otázek pak výzkum doložil, že školy předcházejí rizikovému chování žáků jednak plošnou prevencí (nejrůznějšími cílenými tematickými programy ve výše vyjmenovaných oblastech), jednak individuální prací s jednotlivými žáky, kteří některé z rizikových chování anebo jejich faktorů vykazují, a to v rámci sekundární prevence. Rizikové chování jednotlivců školy řeší v závislosti na jeho typu. Používána je široká paleta metod a nástrojů sekundární prevence, které reflektují závažnost a další významné faktory rizikového chování. Zatímco v případě záškoláctví zpravidla preventisté postupují ve spolupráci s třídními učiteli, vedením školy, rodiči, odborníky a dalšími osobami za účelem zvýšení motivace žáka, v případě jiných typů rizikového chování (jako je například šikana nebo kyberšikana) se zaměřují především na potírání nežádoucího jednání, odstraňování negativních důsledků a facilitaci komunikace mezi zúčastněnými osobami.

V některých případech školy přistupují ke konkrétnímu rizikovému chování spíše benevolentně, to se týká například konzumace legálních drog (alkohol nebo tabák) mimo prostory školy, škola za ně nenesou odpovědnost. Žáci jsou školou vnímáni jako v podstatě dospělí lidé, takže některým patologickým jevům v jejich chování je pochopitelně věnováno poněkud méně pozornosti (hledí se k jejich zodpovědnosti za sebe sama) než jiným.

7 Arteterapie a dramaterapie jako nástroj prevence – návrh na akreditaci kurzu

Výzkumné šetření mezi středoškoláky odhalilo skupinu tolerovaného a praktikovaného rizikového chování, které lze v rámci minimálního programu prevence snižovat nabídkou volnočasové aktivity v rámci nespécifické prevence, například zážitkovou pedagogikou ve formě programu či kurzu. Možností a metod je nepřehledné množství, pro volbu arteterapie spolu s dramaterapií hovoří jejich charakter založený na sociálním učení a hře. Tyto umožní jednotlivci i skupině pomocí různých sociálních rolí získat i reálný návod, jak řešit krizové životní situace, podívat se na problém zvenčí, jednat jako. Hlavní myšlenky, hodnoty a cíle předkládaného celoročního kurzu pro středoškoláky korelují s minimálním programem prevence na dotčených středních školách. Atraktivita projektové metody může zdůraznit osobní postoje, zodpovědnost mladistvých k dané problematice a podpořit přímou participaci žáka jeho aktivním zapojením. Získané teoretické vědomosti a následné řešení aktuálních problémů i problémů společnosti jako celku mohou účastníci smysluplně propojit s praxí života. Úzká vzájemná komunikace a kooperace umožní globální pohled, ucelenost a mezioborové propojení. Právě propojení tvorby a verbalizace na estetickém díle může ukázat a rozkrýt negativní i pozitivní pocity adolescentů. Pomocí tvorby artefaktů ve skupině lze nalézat emoční stabilitu či kompenzovat osobní nedostatky. Kontextualizace díla uzavírá celý tematický okruh v ucelený příběh.¹³⁸ Lektor zde plní funkci partnera.

Náplní předkládaného kurzu je celoroční setkávání žáků v programu *Projektová keramika a dramatika pro středoškoláky* a je kombinací arteterapie a psychodramatu. Součástí každého setkání bude nácvik různých relaxačních technik. Lze využít prvky jógy, pilates, meditaci, jež umějí účinně bojovat se stresem, mírnit napětí a přinášet úlevu, jako vhodná alternativa ke zneužívání psychoaktivních látek. K meditaci lze využít relaxační hudbu, zvuky přírody, mluvené slovo, např. nahrávky zdarma na www.drnespor.eu ve formátu *.mp3.¹³⁹ Po vzájemné dohodě lze pozvat odborníka na danou tematiku či osobnost z praxe k besedě, přednášce či diskusnímu fóru.

---

¹³⁸ LHOTOVÁ, M. a E. PEROUT. *Arteterapie v souvislostech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1272-0

¹³⁹ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8

Návrh na akreditaci vzdělávacího programu, kurzu podle vyhlášky MŠMT č. 176/2009 Sb., jež je součástí přílohy C této práce, obsahuje základní identifikační ukazatele, jakými jsou organizační rámec, specifikace odbornosti lektora, plán práce členěný na ucelené kapitoly v průběhu celého školního roku, technické požadavky a materiální zabezpečení, předpokládanou nákladovou hladinu, maximální počet účastníků a jejich finanční zatížení, plnění klíčových kompetencí a určení kompetenčního minima ve vzdělávací jednotce. Před započítáním práce se musí provést analýzy úkolové, tematické, analýza budoucího pracoviště, především z důvodů rozfázování kurzu na jednotky a jejich vzájemnou propojenost a návaznost. Získání akreditace je zárukou kvality nabízeného programu.¹⁴⁰

Plán projektu je v organizačním rámci členěn vždy na dvouhodinová setkání jedenkrát týdně a probíhat může v kterékoli instituci disponující keramickou dílnou, tj. ve škole, školním klubu, *Domě dětí a mládeže* apod. Všechny aktivity jsou výslednicí kooperace celé skupiny, reflektování jejích zájmů, nápadů a myšlenek. Struktura členění v rámci měsíce se bude vždy opakovat, jen použité metody a výstupy budou různé.

První dvouhodina v měsíci bude věnována organizačnímu a realizačnímu plánování, shromažďování materiálů ke zvolenému tématu. Ten, který bude akceptován při většinové diskusi, bude následně realizován. Zde je na místě členění skupiny do dvojic či podskupin, rozdělení práce, tvorba seznamu potřebných materiálů, práce s databází, návštěva knihovny či specializované organizace.

Druhá dvouhodina bude obsahovat výtvarné ztvárnění náčrtu předpokládaného kolektivního díla, rozklad získaných literárních a obrazových předloh, společnou tvorbu deníku k tématu, fotografií z postupné realizace, vedení kroniky úspěchů formou literárního záznamu a připravovanými popiskami k dílu. V této fázi budou zařazovány asociace a psychodrama, hraní rolí, pantomimické či komické sekce, zápisy dialogů postav, jejich přednes.

Třetí dvouhodina bude samostatná tvorba z keramické či šamotové hlíny, modelování s návrhem barevné vizualizace hotového díla.

Čtvrtá dvouhodina bude věnována dotváření, glazování, barvení, zlacení, doplnění vhodných efektů a následné přípravě instalace s vysvětlujícími komentáři, popiskami. Následuje závěrečná reflexe měsíční aktivity, rekapitulace úspěchů a neúspěchů, vzájemné

---

¹⁴⁰ MŠMT.AKR–*Metodický manuál*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/zadost-o-akreditaci-a-pokyny-k-vyplneni>

naslouchání, diskuse formou argumentačního řetězce.¹⁴¹ Na závěr může proběhnout instalace výstavy díla v budově školy, ve vestibulu, na chodbě apod., kterou lze podpořit i realizačními fotografiemi. Celý projekt tak může mít výchovně motivační přesah pro ostatní žáky školy.

7.1 Variabilita témat kurzu

Projekt zatím nebyl realizován a je ve fázi příprav, může být využit v rámci zájmových volnočasových aktivit středních škol či v *Domě dětí a mládeže* jako kroužek. Témata jsou navržena tak, aby reflektovala výsledky výzkumu mezi středoškoláky a podpořila primární prevenci. Žáci mohou svými postoji změnit jak samotné téma, tak i sociálně aktivizační hry, přijít s vlastním realizačním řešením, navrhnout jiné pojetí i jiné zajímavější téma.

Září: *Téma: Lidské ctnosti a neřesti.* Použití kolektivní hry *Hádej, kdo jsem?* Představení sebe sama, autoportrét, lze využít přirovnání a napodobení, pantomimu či dramatizaci, výtvarné ztvárnění, práci s fotografií, koláží. Inspirovat se lze 7 smrtelnými hříchy či barokním sochařem Matyášem B. Braunem a jeho alegorickými ztvárněními ctností a neřestí – ctnostmi jako štedrostí, střídmostí, cudností, nadějí, upřímností, moudrostí, pílí, láskou, spravedlností, statečností, vírou a trpělivostí nebo neřestmi: hněvem, lstivostí, zoufalstvím, lakomstvím, leností, závistí, lehkomyšlností, smilstvem, pýchou, obžerstvím, pomluvou, podvodem.¹⁴² Cílem je adaptace a zapojování neprůbojných či nových spolužáků do kolektivu, vyhledávání společných témat, vnímání problémů a jejich identifikace v klíčových životních situacích apod.

V návrhu tvorba na téma „Ošidná a proměnlivá maska dobra a zla.“

Říjen: *Téma: Tabakismus.* Společné vytváření antireklamních plakátů. Vyhledávání, mapování a fotografování reklam na tabákové výrobky v ulicích, obchodech, metru.

V návrhu tvorba na téma „Alegorické ztvárnění částí těla kuřáka poškozených kouřením“.

---

¹⁴¹ MACHKOVÁ, E. *Projekty dramatické výchovy pro středoškoláky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0093-2

¹⁴² WIKIPEDIE. [online]. [cit.2019-03-24]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Matyáš_Bernard_Braun

Listopad: *Téma: Drogové závislosti.* Návčik aktivního odmítání, např. využití techniky *Porouchaná gramodeska*, *Převleky závislosti* či technika *Semafor*.¹⁴³ Lze přizvat odborníka na besedu nebo využít *peer programu*. V návrhu je společné natočení krátkého filmu k problematice rizikového chování v oblasti drogových závislostí dle vlastního vymyšleného scénáře, komplexní dramatické ztvárnění, včetně sestavení dialogů, scény, kostýmů a výtvarné podpory vlastním filmovým plakátem. Po sestříhání lze snímek přihlásit jako žákovskou práci na *Antifetfest film*, jenž prezentuje filmy natočené žáky základních a středních škol k problematice rizikového chování dětí a mládeže. V letošním roce se působnost *Antifetfest filmu* rozšířila na celou republiku a soutěžit zde mohou filmy s danou tematikou v délce 10 minut. Soutěž probíhá od dubna do září, nejprve obvodním, pak přes krajské kolo k celorepublikovému kolu.¹⁴⁴

V návrhu tvorba na téma „Lidské tělo v zajetí abstinčních příznaků.“

Prosinec: *Téma: Agresivita a extremistické hrozby.* Zde lze využít hru *Spolucestující ve vlaku*, budeme cestovat Evropou s rozličnými spolucestujícími (např. voják z afgánské mise, arcibiskup, romská dívka, hudebník s kytarou, bezdomovec, cizinec a další) a rozvíjet dialogy. Zpětnou vazbou lze rozebírat situace, s kým ve skutečnosti nechtějí cestovat a proč, s kým naopak ano, jak se zachovat v podobné situaci, jak zklidnit napětí. Prohlubuje se význam komunikace gesty, tónem hlasu, výměnou rolí účastníků navozuje se soucítění, empatii a respekt k jinakosti.¹⁴⁵

V návrhu tvorba na téma „Etnický mišmaš ve vlakovém kupé“.

Leden: *Téma: Výživa a zdravý životní styl.* Podpora kritického myšlení výběrem z televizních programů a jiných médií v průběhu celého měsíce. Sledování a zápis postřehů a analýza programů o zdraví, jídle, soutěžích krásy, plastických operacích apod. Následně společný rozbor kontroverzních ukázek a témat, vhodná je zde beseda s významnou osobností, jež prodělala toto onemocnění.

V návrhu ironie na téma „Panenka Barbie a Ken.“

---

¹⁴³ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby.* Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8

¹⁴⁴ ANTIFETFEST FILM. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://2019.antifetfest.cz/>

¹⁴⁵ AUTORSKÝ TÝM. *Zavádění preventivních opatření proti rizikovému chování ve škole – metodika.* 1. vyd. Praha: NÚV, 2012. ISBN 978-80-87652-69-5

Únor, březen: *Téma: Bezdomovectví a osamělost.* U těchto témat je vhodné využít adaptační program *Ostrov trosečníků* od autorky Petry Stonišové. Význam hry *Na trosečníka* vede v přeneseném významu k pochopení a porozumění situacím, jež vedou k vyloučení jedince ze společnosti, k osamělosti a bezdomovectví, k boji o přežití, problematice zpětného začlenění, sociálnímu úskalí pro jednotlivce i společnost. Cílem je podpořit sociální kompetence účastníků ve vztahových a osobnostních charakteristikách a stmelování kolektivu. Lze se seznámit se statistikou bezdomovectví v naší vlasti, získat informace a navštívit charitativní organizaci např. Armádu spásy apod.¹⁴⁶

V návrhu tvorba na téma „Postava chaplinovského tuláka.“

Duben: *Téma: Rizikové adrenalinové sporty, rizikové chování v dopravě.* Lze využít psaní detektivního příběhu či soudničky, sloupku do novin, vztahujícímu se k rizikovému sportu či dopravě, např. metodou *Záhada* či *Příběhy na pokračování*.¹⁴⁷

V návrhu tvorba na téma „Autonehoda.“

Květen: *Téma: Alkoholismus a domácí násilí.*¹⁴⁸ Využití moderní pohádky – např. kniha: *Neboj, neboj! Jsem strach.*,¹⁴⁹ jež pracuje se čtyřmi nejstaršími emocemi světa – hněv, smutek, strach a radost. Nebo lze využít příběhu z reálného života, kompletně smyšleného příběhu, vedení tajného deníku pijana, či scénky a živých obrazů, alegorií.

V návrhu tvorba na téma „Kolektivní práce čtyř nejstarších emocí.“

Červen: *Téma: Co nám kurz dal a co vzal?* Shrnutí práce sumativní evaluací, sebereflexí, vlastními ukázkami ze zápisníků a postřehů z kurzu, lze ztvárnit dramatizací např. témata vzájemného poznávání a obohacování.

V návrhu tvorba na téma „Jak se dnes vidím já“ (nálady a pocity čitelné z tváře).

---

¹⁴⁶ AUTORSKÝ TÝM. *Zavádění preventivních opatření proti rizikovému chování ve škole – metodika*. 1. vyd. Praha: NÚV, 2012. ISBN 978-80-87652-69-5

¹⁴⁷ PETTY, G. *Moderní vyučování*. 6. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4

¹⁴⁸ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8

¹⁴⁹ REZKOVÁ, M. *Neboj, neboj! Jsem strach*. 1. vyd. Praha: Studio YINACHI, 2017. ISBN 978-80-906930-1-2

Na základě vyhodnocení a společného rozhodování stanovit, zda v kurzu pokračovat, ano či ne. V úvahu připadá eventuální příprava námětů pro spolupráci na další školní rok, např. zajímavá témata: chorobné nakupování, stalking, noční můry a fobie, syndrom CAN, zneužívání vitaminových doplňků a steroidů, počítačové hry, mobilní telefony, teroristická hrozba, genderová politika, etnocentrismus aj.

7.2 Dílčí shrnutí připraveného volnočasového kurzu

Protože pouze preventivní apel na rizikové chování není odborníky ani učiteli hodnocen jako účinný, je nutné oslovit adolescenty neotřelými aktivitami, které budou akceptovány. Aktivity, jež vedou k podpoře a změnám ve stereotypech chování, odbourávají předsudky vůči menšinám či jiným etnikům, pramenící především z výchovy v rodinách. Rizikové chování české mládeže je společností vnímáno často slaběji a tolerantněji, než ve skutečnosti je. Modely chování dospělé populace, rodičů i vliv masmédií významně ovlivňují postoje mladistvých, bohužel mnohdy negativně. Předkládaná volnočasová aktivita v podobě kroužku *Projektové keramiky a dramatiky pro středoškoláky* zahrnuje nejen možnost seznámit se s nepoznanými sociálními situacemi a jevy, a tím umožnit mladistvým zvýšit připravenost čelit rizikovým situacím, ale i podívat se na problematiku rizikových situací jiným úhlem pohledu. Možnost vyzkoušet si samostatné zapojení do aktivního řešení problému podpořené uměleckou tvorbou rukama, vede k praktické zkušenosti spojené s řešením krizových situací, k sebepojetí a k určité formě seberealizace. Výstupem kurzu může absolvent získat potřebu zapojit se do studentských a školních aktivit, do práce v parlamentu školy či do preventivních peer programů a být nápomocen k řešení rizikového chování či těžkých životních situací svých spolužáků. Získané dovednosti mohou být motivací a základem výběru budoucí profesionalizace absolventů.

Závěr

Předložená diplomová práce se zabývala tématem rizikového chování adolescentů na prahu dospělosti (věková kohorta 18–19 let) a úlohou primární prevence v boji s těmito riziky.

Cílem práce bylo identifikovat, zjistit a popsat nejčastější druhy rizikového chování rozšířeného mezi středoškoláky, vyhodnotit jejich afinitu, resp. toleranci k těmto rizikům. Dalším z cílů diplomové práce bylo zjistit postoje škol prostřednictvím odborného personálu (školních metodiků prevence) k vybraným nejčastějším druhům rizikového chování a vyhodnotit možné způsoby ochrany adolescentů, např. formou preventivních programů, a třetím cílem bylo takový program připravit a navrhnout.

Teoretická část vymezuje adolescentní věk, dělí rizikové chování na kategorie, které přibližuje. V další kapitole jsou pak analyzovány a strukturovány druhy prevence i jejich legislativní ukotvení.

Empirická část seznamuje s cíli výzkumného šetření, metodami výzkumu, vymezuje výzkumný vzorek, metody a nástroje pro sběr dat – dotazníky a rozhovory s metodiky prevence. Dotazníkové šetření (kvantitativní část výzkumu) vedené u 276 středoškoláků ve třech různých středních školách bylo následně pro vyšší přehlednost vyjádřeno statisticky (pomocí grafů, průměrných hodnot a jejich interpretace); dialogy se třemi metodiky prevence (kvalitativní část výzkumu) jsou přeepsané a strukturované podle výzkumných otázek definovaných v úvodu empirické části.

Kvantitativní část výzkumu reflektovala první cíl šetření prostřednictvím základní výzkumné otázky *Které typy rizikového chování jsou nejrozšířenější mezi žáky vybraných středních škol?* a doplňující výzkumné otázky, která vyhodnocovala nejbližší důvěrné osoby respondentů *Kdo je pro současné středoškoláky tou nejbližší důvěryhodnou osobou?* Kvalitativní část výzkumu, jež měla splnit druhý cíl práce, představila polostrukturované rozhovory s pedagogy příslušných středních škol a vedle validace a doplnění kvantitativního výzkumu se věnovala i dalším doplňujícím výzkumným otázkám *Jak jednotlivé školy předcházejí rizikovému chování žáků, mají cílené programy prevence?, Jakým způsobem škola řeší projevy rizikového chování u jednotlivců? a Které rizikové faktory považují metodici prevence u mladistvých za nejpálčivější?*

Nejrozšířenějším rizikovým chováním žáků středních škol, kteří byli respondenty dotazníkového šetření, je podle výsledků šetření (spíše drobné) záškoláctví, pravidelně

se vyskytuje rovněž prokrastinace, vědomé vyhýbání se povinností (školním i mimoškolním). Tento závěr potvrzují i dotazovaní školní metodici prevence, záškoláctví/absenci a z toho vyplývající problémy v podobě studijních neúspěchů, psychických obtíží a úzkostí vnímají jako nejčastější a současně nejvýznamnější druh rizikového chování mládeže. Školní metodici prevence rovněž připustili, že faktická prevence tohoto jevu je velmi složitá, především proto, že řada žáků je již svéprávných a omlouvají své absence sami, případně je v záškoláctví podporují sami rodinní příslušníci.

Významným problémem je také alkoholismus a nikotinismus. Školní metodici prevence v této souvislosti uvedli, že se jedná o všudypřítomný fenomén, který je spojen s nedostatečnou prevencí v rodině, vysokou dostupností a společenskou tolerancí užívání návykových látek. Značně rozšířená je nahodilá až občasná konzumace nelegálních drog, podle zjištění výzkumu je nejčastěji užívanou drogou marihuana. V těchto výsledcích reflektuje výzkum výsledky výzkumu *ESPAD* 2015.

Přítomným, obtížně řešitelným problémem je šikana a kyberšikana. Ačkoliv každý dvacátý žák přiznává, že byl obětí šikany, současně respondenti většinou odmítají, že by jejich chování vykazovalo vnější znaky agrese a šikany (to přiznává pouze každý desátý žák). Školští metodici se shodli na tom, že zabránit šikaně (a zejména v kyberprostoru) není v současné době možné, a to platí bohužel i o kyberšikaně učitelů.

V rámci kvantitativního výzkumu byly rovněž zkoumány vazby mezi nejčastějšími druhy rizikového chování. Bylo zjištěno, že se zvýšeným počtem zameškaných hodin koreluje rizikové chování dospívajících v ostatních sledovaných projevech – u žáků s nejvyšším počtem zameškaných hodin (20–50) byl zjištěn nejvyšší procentní podíl konzumace alkoholu (včetně destilátů), užívání marihuany (občas či pravidelně) a pokusného užívání jiných drog. U těchto žáků se také oproti průměru více než dvojnásobně často projevuje agresivní a šikanózní chování, naproti tomu jsou tyto osoby pouze v minimálním počtu případů samy objektem agrese anebo šikany. Dle výsledků výzkumu diplomantky právě žáci, kteří častěji zanedbávají školu, v nadprůměrném množství případů zkoušejí své možnosti a hranice v jiných oblastech rizikového chování dospívajících.

Kvantitativní dotazníkové šetření ukázalo, že nejvýznamnější důvěryhodnou osobou pro zkoumané adolescenty na prahu dospělosti jsou především kamarádi a přátelé, blízcí rodinní příslušníci (zejména matka a otec) a partneři respondentů, kteří mohou být oporou

v těžkých životních situacích a vytvářet pozitivní motivaci vůči vzniku a rozvoji rizikového chování.

V doplňujících výzkumných otázkách pak výzkum doložil, že školy předcházejí rizikovému chování žáků jednak plošnou prevencí (nejrůznějšími cílenými tematickými programy ve výše vyjmenovaných oblastech), jednak individuální prací s jednotlivými žáky s rizikovým chováním. Používána je široká paleta metod a nástrojů prevence, které reflektují závažnost rizikového chování, na druhou stranu, v některých případech školy přistupují ke konkrétnímu rizikovému chování spíše benevolentně (to se týká například konzumace alkoholu nebo tabáku mimo prostory školy).

Poslední část diplomové práce plní třetí cíl výzkumného šetření tvoří návrh kurzu, volnočasové aktivity ve formě arteterapie a dramaterapie, která by mohla pomoci nastavit žádoucí vzorce chování adolescentů, a tím přispět k narušení stereotypů svázaných s rizikovým chováním.

Výzkumné šetření naplnilo stanovené cíle a odpovědělo na všechny výzkumné otázky. Tento typ šetření prováděný v rámci jedné urbánní části města mezi žáky stejné věkové kohorty může být nástrojem mapování různých druhů rizikového chování rozšířeného mezi žáky, a reagovat na ně ještě před tím, než se tyto zjevně projeví. Školnímu poradenskému pracovišti může být informačním zdrojem pro včasnou aplikaci cílených preventivních programů.

Seznam použitých informačních zdrojů

- AUTORSKÝ TÝM. *Zavádění preventivních opatření proti rizikovému chování ve škole – metodika*. 1. vyd. Praha: NÚV, 2012. ISBN 978-80-87652-69-5
- BENDL, S., HANUŠOVÁ, J. a M. LINKOVÁ. *Žák s problémovým chováním. Cesta institucionální pomoci*. 1. vyd. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-703-3
- BENDL, S. *Školní kázeň, metody a strategie*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-80-3
- CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8
- COHEN, R. M. *Nejčastější psychické poruchy v klinické praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN: 80-7178-497-4
- ČERNÁ, A. et all. *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4577-0
- FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, s.r.o., 2006. ISBN 80-86723-22-4
- FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3
- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. 1. vyd. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.
- HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN
- HELUS, Z. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-406-6
- HRABAL, V. st. a V. HRABAL ml. *Diagnostika. Pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0319-5
- HRČKA, M. *Základy sociologie*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-85850-68-0.
- JEDLIČKA, R. et all. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5447-5
- KABÍČEK, P., CSÉMY, L. a J. HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence. VII. odborný seminář*. 1. vyd. Praha: Cevap, 2006. ISBN 80-86963-02-0
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Dovedu to pochopit? Hrozby neonacismu*. 1. vyd. Praha: Varianty, Člověk v tísní, o.p.s., 2008. ISBN 978-80-86961-54-5

- KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3474-3
- LÁTALOVÁ, K., KAMARÁDOVÁ, D. a J. PRAŠKO. *Suicidialita u psychických poruch*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-4305-9
- LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J. a K. HELLEBRANDOVÁ. *Sborník studií. Děti a jejich problémy*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005. ISBN 80-239-4482-7
- LHOTOVÁ, M. a E. PEROUT. *Arteterapie v souvislostech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1272-0
- MACHKOVÁ, E. *Projekty dramatické výchovy pro středoškoláky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0093-2
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5309-6
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2015. ISBN 978-80-247-5309-6
- MATOUŠEK, O. a A. MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8
- MIOVSKÝ, M. et all. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7
- MORAVCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J. et all. *Delikvence mládeže. Trendy a souvislosti*. 1. vyd. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3
- MÜLLER, O. et all. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4172-7
- NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011, 4. vyd. ISBN 978-80-7367-908-8
- NEŠPOR, K. et all. *Jak překonat hazard. Prevence, krátká intervence a léčba*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0009-3
- NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. et all. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4042-3
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. 6. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4
- REZKOVÁ, M. *Neboj, neboj! Jsem strach*. 1. vyd. Praha: Studio YINACHI, 2017. ISBN 978-80-906930-1-2
- SKUTIL, M. *Základy pedagogického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

TRPIŠOVSKÁ, D. a M. VACÍNOVÁ. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-30-3

VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D. a M. FARKOVÁ. *Psychologie*. 2. rozšířené vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie, dětství a dospívání*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2846-2

VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7

Periodika

ARNETT, J. J. Adolescent Storm and Stress, Reconsidered. *American Psychologist*, 1999. Vol. 54, no. 5.

DAŇKOVÁ, Z. Pomalé cesty do dospělosti. *Psychologie dnes*. 2017, č. 4, roč. 23. ISSN 1212-9607

HAVLÍK, K. Kdo zvládne v sedmnácti řídit auto? *Psychologie dnes*. 2017, č. 12, roč. 17. ISSN 1212-9607

PYŠNÁKOVÁ, M. „Konformní nekonformisté“ – konceptualizace současné podoby mainstreamové mládeže a její relevance pro sociologii mládeže. *Sociální studia*. 2009. č. 3 str. 57–76. ISSN 1214-813X

TOMANOVÁ, J. Ortorexie – skryté nebezpečí. *Školní poradenství v praxi*. 2018. roč. 4, č. 3. ISSN 2336-3436

TOMANOVÁ, J. a M. ČERNÝ. Aktuální formy poruch příjmu potravy – Adonisův komplex. *Školní poradenství v praxi*. 2018. roč. 4, č. 3. ISSN 2336-3436

Ostatní a internetové zdroje

ANTIFETFEST FILM. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://2019.antifetfest.cz/>

Česko ztratilo významnou památku. *Zpravy.tiscali.cz* [online]. [cit. 2018-11-1]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/cesko-ztratilo-vyznamnou-pamatku-dreveny-kostel-v-trinci-lehl-popelem-301015>

ČSÚ – ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snatky-a-rozvody-1950-2016#>.

ČŠI. *Rizikové jevy ve školách podle zjištění České školní inspekce*. Informační bulletin 2016. [online]. [cit.2019-03-24]. Dostupné z: http://www.csicr.cz/html/BulletinCSI_duben/resources/_pdfs_/de4d36fe442eccc9fa00e1802681434c_27.pdf

ESPAD 2015. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf

HRDINOVÁ, R. IDNES zprávy. [online]. [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zaskolactvi-neomluvene-hodiny-deti-zs-ss-ceska-skolni-inspekce.A190410_135819_domaci_niv

Id, ego a superego. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <https://sigmund-freud.webnode.cz/teorie/id-ego-superego/>

KALMAN, M. et al. *HBSC – Česká republika – 2010. Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků*. [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: https://hbcs.cz/wp-content/uploads/2018/09/narodni_zprava_zdravi_ziv_styl.pdf

KOPECKÝ, K. *Národní výzkum kyberšikany českých učitelů*. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/sites/default/files/users/10/vyzkumnazprava.pdf>

METODICKÉ DOKUMENTY (DOPORUČENÍ A POKYNY) 2013-2019. MŠMT [online]. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

MŠMT. *AKR – Metodický manuál*. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/zadost-o-akreditaci-a-pokyny-k-vyplneni>

NSPPRC – Národní strategie primární prevence u rizikového chování u dětí a mládeže 2013-2018. MŠMT [online]. [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>.

PŘIBIL, M. *Děti se mstí učitelům, na internetu je vulgárně hodnotí*. Novinky. cz. [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/192126-deti-se-msti-ucitelum-na-internetu-je-vulgarne-hodnoti.html>

ÚZIS – ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. [online]. [cit. 2018-10-31]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/publikace/zemreli-2016>

WIKIPEDIE. [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Maty%C3%A1%C5%A1_Bernard_Braun

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*. 10. 11. 2004. ISSN 1211-1244.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj počtu zemřelých sebevraždou – diagnóza X60–X84	26
Tabulka 2: Projevy šikany	34
Tabulka 3: Nejbližší osoby respondentů	83
Tabulka 4: Komparace výskytu vybraných projevů rizikového chování podle počtu zameškaných hodin.....	85
Tabulka 5: Přehled reakcí respondentů rozhovorů	87

Seznam obrázků

Obrázek 1: Tradiční a moderní dělení období adolescence.....	11
Obrázek 2: Schéma suicidiálního chování.....	25

Seznam grafů

Graf 1: Podíly respondentů podle pohlaví podle škol	51
Graf 2: Poměr respondentů podle pohlaví za všechny školy.....	52
Graf 3: Poměr validních a nevalidních výstupů výzkumu	52
Graf 4: Otázka 1	54
Graf 5: Otázka 2	54
Graf 6: Otázka 3*	55
Graf 7: Otázka 29*	55
Graf 8: Otázka 4*	56
Graf 9: Otázka 5	57
Graf 10: Otázka 6	58
Graf 11: Otázka 7*	59
Graf 12: Otázka 8*	60
Graf 13: Otázka 9	60
Graf 14: Otázka 10	61
Graf 15: Otázka 11*	62
Graf 16: Otázka 12	62
Graf 17: Otázka 13*	63
Graf 18: Otázka 21	64

Graf 19: Otázka 22	65
Graf 20: Otázka 14*	66
Graf 21: Otázka 23*	66
Graf 22: Otázka 15*	67
Graf 23: Otázka 16	68
Graf 24: Otázka 17	68
Graf 25: Otázka 18	69
Graf 26: Otázka 19	70
Graf 27: Otázka 20	70
Graf 28: Otázka 24	71
Graf 29: Otázka 25*	72
Graf 30: Otázka 26	73
Graf 31: Otázka 27	74
Graf 32: Otázka 28*	74
Graf 33: Otázka 39	75
Graf 34: Otázka 40	76
Graf 35: Otázka 30	77
Graf 36: Otázka 31	78
Graf 37: Otázka 32	78
Graf 38: Otázka 33	79
Graf 39: Otázka 34	80
Graf 40: Otázka 35	80
Graf 41: Otázka 36	81
Graf 42: Otázka 37	81
Graf 43: Otázka 38	82
Graf 44: Nejbližší člověk.....	83

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník	I
Příloha B – Polostrukturovaný rozhovor	III
Příloha C – Návrh na akreditaci kurzu	XII

Příloha A – Dotazník

DOTAZNÍK

Vážení,

obracíme se na Vás s žádostí o vyplnění předloženého dotazníku, který slouží k průzkumu rizikového chování mládeže. Zajímají nás Vaše osobní zkušenosti, názory a pocity související s projevy rizikového chování mládeže ve škole i mimo ni. Odpovídejte, prosím, výběrem míry souhlasu s následujícími tvrzeními, skutečně pravdivě. Vždy zakroužkujte jen jednu možnost. **Dotazník je anonymní – NEPODEPISUJTE JEJ!** Vyplněný dotazník vložte do obálky a zalepte. Pedagogové, ani jiní pracovníci Vaší školy, nebudou mít k dotazníkům přístup. **Obálka bude rozlepena a dotazníky vyhodnocovány mimo prostředí Vaší školy osobou, která nemá k Vaší škole žádnou vazbu, slouží pouze pro studijní účely studentů Pedagogické fakulty UK.**

Děkujeme Vám za spolupráci!

A. Vyjádřete, prosím, míru souhlasu s následujícími výroky:

Odpovězte, prosím, na škále od 1 do 5: 1 – Rozhodně souhlasím, 2 – Souhlasím, 3 – Ani souhlas, ani nesouhlas, 4 – Nesouhlasím, 5 – Rozhodně nesouhlasím.

U otázek označených hvězdičkou, prosím, odpovězte na škále Souhlasím (Ano), Nesouhlasím (Ne).

V každém řádku zakroužkujte, prosím, pouze jedno číslo (slovo), které nejvíce odpovídá Vašemu názoru.

		Rozhodně souhlasím	Souhlasím	Ani souhlas, ani nesouhlas	Nesouhlasím	Rozhodně nesouhlasím
1	Stravuji se vyváženě, můj jídelníček je zdravý.	1	2	3	4	5
2	Neuchyluji se k extrémům spojeným s výživou.	1	2	3	4	5
3*	K udržení tělesné hmotnosti často držím diety.		Ano		Ne	
4*	Mám osobní zkušenost s ventilováním emocí, problémů, formou sebepoškození (řezání, píchání, vytrhávání vlasů či pálení cigaretou apod.).		Ano		Ne	
5	Stává se mi, že se mé myšlenky stáčejí k možnosti řešit aktuální či dlouhodobý problém sebevraždou.	1	2	3	4	5
6	Myslím si, že trpím nepřiměřeným strachem z lidí, věcí, zvířat a situací.	1	2	3	4	5
7*	Jsem členem vrstevnické skupiny, jejíž některé aktivity se pohybují na hraně zákona.		Ano		Ne	
8*	Měl(a) jsem již pohlavní styk. Při odpovědi Ne neodpovídejte na otázky 9 a 10.		Ano		Ne	
9	Chráním se před pohlavně přenositelnými nemocemi použitím kondomu.	1	2	3	4	5
10	Střídám své sexuální partnery častěji než moji vrstevníci.	1	2	3	4	5
11*	Přijal(a) jsem finanční částku či hmotný dar nebo jiný prospěch spojený se sexuální protislužbou.		Ano		Ne	
12	Navštěvuji komunitu osob, náboženskou skupinu sdílející alternativní vyznání.	1	2	3	4	5
13*	Stalo se mi, že jsem se vědomě neúčastnil(a) výuky bez zjevného závažného důvodu. V případě odpovědi ano, připište na řádek přibližný počet hodin v letošním školním roce:		Ano		Ne	
14*	Opatřuji si peníze, věci, pomoci drobných krádeží.		Ano		Ne	
15*	V průběhu studia na SŠ jsem se stal(a) obětí šikany, kyberšikany.		Ano		Ne	
16	Stalo se mi, že některé mé chování bylo vnímáno okolím jako projev agrese.	1	2	3	4	5
17	Stalo se mi, že některé mé chování bylo vnímáno okolím jako projev šikany, kyberšikany.	1	2	3	4	5
18	K osobám s odlišnou kulturou chovám silné antipatie.	1	2	3	4	5
19	K osobám s odlišnou rasou chovám silné antipatie.	1	2	3	4	5
20	K osobám s odlišným původem, náboženským přesvědčením chovám silné antipatie.	1	2	3	4	5
21	Záměrně odkládám plnění svých školních i mimoškolních povinností na nejzazší čas.	1	2	3	4	5
22	Mnohdy hledám způsob, jak se jim vyhnout zcela.	1	2	3	4	5
23*	Dopustil(a) či dopouštím se úmyslného poškození cizích věcí či majetku včetně graffiti.		Ano		Ne	
24	Rád(a) přijímám výzvu v podobě adrenalinových sportů či jiných adrenalinových aktivit.	1	2	3	4	5

OTOČTE na druhou stranu!

		Rozhodně souhlasím	Souhlasím	Ani souhlas, ani nesouhlas	Nesouhlasím	Rozhodně nesouhlasím
25 *	Řídil(a) jsem dopravní prostředek bez řidičského oprávnění.		Ano		Ne	
26	Mám řidičské oprávnění a při řízení často překračuji dopravní předpisy. <i>Vyplní pouze držitelé řidičského průkazu.</i>	1	2	3	4	5
27	Občas využívám léčiva k řešení problémů (bolest, stres, nespavost apod.)	1	2	3	4	5
28*	Pravidelně kouřím. <i>V případě odpovědi ano, připište na řádek počet vykouřených cigaret za den: .....</i>		Ano		Ne	
29 *	Investuji peníze do potravinových doplňků, zvyšujících svalový korpus či zvyšující výkonnost.		Ano		Ne	
30	Hrají rád(a) počítačové hry.	1	2	3	4	5
31	Hrají rád(a) hrací automaty.	1	2	3	4	5
32	Absence mobilního telefonu je pro mě nepřijatelná.	1	2	3	4	5
33	Stálý kontakt s chytrým telefonem mě naplňuje určitou sebejistotou.	1	2	3	4	5
34	Prostředí okolí školy (domova) disponuje dostatkem bezpečných míst, kde mohu trávit volný čas.	1	2	3	4	5
35	Ve volném čase se pohybuji v nebezpečném či rizikovém prostředí.	1	2	3	4	5
36	Ve své škole se cítím dostatečně bezpečně.	1	2	3	4	5
37	Domnívám se, že škola zajišťuje dostatek smysluplných preventivních programů v rámci primární prevence rizikového chování mládeže.	1	2	3	4	5
38	Preventivní programy, kterých jsem se zúčastnil(a), mě obohatily o nové poznatky.	1	2	3	4	5

Příslušnou volbu, prosím, označte křížkem, na příslušný řádek doplňte druh, množství.

39	Piji alkohol:	☐ Nepiji alkohol ☐ Pivo ☐ Víno ☐ Destiláty	Na řádek připište množství alkoholu za týden Pivo: ..... Víno: ..... Destiláty: .....
40	Z nelegálních látek mám zkušenost s: <i>Označte, prosím, typ látky a ve stejném řádku četnost užití.</i>	☐ Žádnou ☐ Marihuanou → ☐ Jednou ☐ Občas ☐ Pravidelně ☐ Pervitinem → ☐ Jednou ☐ Občas ☐ Pravidelně ☐ Kokainem → ☐ Jednou ☐ Občas ☐ Pravidelně ☐ Extází → ☐ Jednou ☐ Občas ☐ Pravidelně ☐ Těkavými látkami → ☐ Jednou ☐ Občas ☐ Pravidelně ☐ Jinými → <i>Na řádek, prosím, napište druh látky (látek):</i>	

B. Uvedte své pohlaví:

Zakroužkujte odpověď.

Žena	Muž
------	-----

C. Můj nejbližší člověk:

Do rámečku vepište jednu osobu, na kterou byste se v případě problému s důvěrou obrátil(a). **Nepište** jméno, pouze např.: matka, teta, dědeček, přítel, kamarádka, učitel, výchovný poradce, pracovník linky důvěry apod.

DĚKUJEME ZA VYPLNĚNÍ DOTAZNÍKU!

Příloha B – Polostrukturovaný rozhovor

Otázky k polostrukturovanému rozhovoru s preventisty

1. *Co považujete dle Vašich zkušeností za hlavní cíle primární prevence rizikového chování u žáků středních škol v důležitých tématech dneška?*
2. *Domníváte se, že státní politika prevence pod záštitou MŠMT je dostačující a využívá správné nástroje? Proč?*
3. *Jaké rizikové chování u svých žáků řešíte nejvíce? Charakterizujte typického žáka s tímto chováním.*

Výzkum ukázal, že více než polovina žáků (54 % odpovědí průměrně, 50 % muži, 59 % dívky) třetích ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu, se vědomě neúčastnila výuky bez zjevného závažného důvodu (nahodilé záškoláctví). Průměrně tak ročně zanedbali 11 vyučovacích hodin (medián 7 vyučovacích hodin), tedy přibližně 1,5 dne výuky.

4. *Můžete tento závěr nějak okomentovat? Má Vaše škola nějaké nástroje pro předcházení záškoláctví? Pokud ano, jaké to jsou?*

Výzkum ukázal, že přibližně polovina žáků (nepříliš výrazně více muži než ženy) čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu, soustavně odkládá své školní povinnosti anebo se jim vyhýbá („prokrastinuje“).

5. *Věnuje se Vaše škola nějak problematice prokrastinace (soustavnému – „chorobnému“ odkládání povinností)? Pokud ano, jakým způsobem?*

Podle výzkumu má zkušenost s alkoholem většina žáků čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu (kolem 80 %, přibližně shodně muži i ženy), přičemž nadpoloviční většina respondentů konzumuje i tvrdý alkohol (kombinace pivo, víno, destiláty, resp. pivo, destiláty anebo víno, destiláty). Naproti tomu pouze 20 % respondentů pravidelně kouří (muži v 19,6 % v průměru 9 cigaret denně, ženy v 20,8 % v průměru 6 cigaret denně).

6. *Jak byste ohodnotil/a závažnost problému zneužívání nikotinu a alkoholu mezi žáky? Akcentujete nějak toto téma v preventivních programech, popř. považujete za nutné, aby byly programy zaměřovány na žáky specificky podle pohlaví? Máte za to, že preventivní politiky a doporučení MŠMT jsou v tomto smyslu dostačující?*

Podle výzkumu má přibližně 5 % žáků čtvrtých ročníků středních škol, které se zúčastnily výzkumu (podíl shodný mezi muži i ženami) zkušenost se šikanou anebo kyberšikanou,

současně však žáci poměrně důrazně odmítají, že by se někdy jednání majícího charakter šikany anebo kyberšikany účastnili, agresivní a šikanózní chování připouští pouze každý desátý žák.

7. *Můžete tento závěr nějak okomentovat? Považujete šikanu mezi staršími žáky za jev marginální, málo četný anebo obvyklý? Má Vaše škola nějaké nástroje pro předcházení šikaně, popř. akcentujete nějak toto téma v preventivních programech?*

Preventista 1

Tazatelka: Je to anonymní rozhovor, to znamená, není poznat ani, jestli jde o muže nebo ženu. Chtěla bych se zeptat, co považujete podle Vašich zkušeností za hlavní cíle primární prevence rizikového chování u žáků středních škol?

Preventista: Co nejširší začlenění každého žáka do studentského, žakovského, dětského kolektivu ve spolupráci s rodinou.

Tazatelka: Domníváte se, že státní politika prevence pod záštitou MŠMT je dostačující?

Preventista: Není dostatečná, inkluze je přece úplně jasným důkazem, jak se to dělat nemá.

Tazatelka: Jaké rizikové chování u svých žáků řešíte nejčastěji?

Preventista: Záškoláctví neboli absenci, která je často z důvodu, že už chtějí pracovat a pracují, nebo ztratili zájem o zvolený obor a odkládají řešení, že by přestoupili na jiný obor anebo studium opustili.

Tazatelka: Výzkum ukázal ... Můžete tento závěr nějak okomentovat, má Vaše škola více nebo méně než těch hodin?

Preventista: Na střední škole u nás je průměrná nedocházka 58 omluvených hodin za pololetí, což jsou v podstatě dva týdny výuky. Dlouhodobý trend je, že se to mírně zvyšuje. Co proti tomu můžeme dělat? Nic, protože žáci jsou plnoletí, ze zákona se tedy mohou omlouvat sami, anebo jsou nepnoletí a využívají toleranci a benevolenci svých zákonných zástupců, kteří jim vše omluví.

Tazatelka: Výzkum ukázal ... Jak se věnujete problematice prokrastinace?

Preventista: Problematika prokrastinace se objevuje u všech věkových skupin obyvatelstva, takže je to jak na straně žáků, tak na straně učitelů. Jak s tím bojovat? No, motivovat je k tomu a odměňovat to, že když někdo něco vyplní a splní řádně v termínu, tak je odměněn, a ten, který to nesplní, tak ten je nějakým způsobem sankcionován.

Tazatelka: Děkuji. Výzkum ukázal ... Jak byste ohodnotil závažnost problému zneužívání nikotinu a alkoholu žáky?

Preventista: Tak teď budu mluvit málo profesionálně. Nepřeceňoval bych to, myslím si, že generačně to není výrazně horší, pokud jde o cigarety, tam bych skoro řekl, že u mužů to klesá, u studentů to klesá. Pokud jde o alkohol, myslím si, že se nechovají nápadně hůře než generace naše. Co si myslím, že je daleko větší fenomén a problém, a to jsou jakékoliv další, chcete-li nelegální drogy, kde v naší generaci, teď mluví padesátník, kdy ta nabídka drog byla minimální, téměř nulová, a dneska ta nabídka je velmi rozšířená. Ve všech klubech, diskotékách, studenti potvrdí, že ta nabídka existuje. Takže tady pomůže jediné velmi striktní výchova v rodině a inspirativní prostředí ve školách.

Tazatelka: Považujete za nutné ... specializované programy prevence?

Preventista: Jako doplnění rodinné výchovy to fungovat může.

Tazatelka: Ale samostatně ne?

Preventista: Bez fungující rodiny (chtěl jsem říct bez úplné rodiny, ale ona v 50 % u našich žáků není), tak řeknu bez fungující rodiny to bude mít velmi nízké procento úspěšnosti.

Tazatelka: Děkuji, a ještě poslední otázka. Zase podle výzkumu ... šikana/kyberšikana. Můžete tento závěr nějak okomentovat, máte s tím svoji zkušenost?

Preventista: Mám s tím zkušenost. Mnozí nerozumí pojmu kyberšikana, přesto o něm mluví. Mnozí se jí nevědomky dopouštějí a jsou jednotlivci, kteří ji dělají záměrně, dlouhodobě, trvale a sledují tím nějaký cíl. Zabránit kyberšikaně v praxi podle mého názoru a mé zkušenosti není možné.

Tazatelka: Není možné... Máte i zkušenost s kyberšikanou učitelů?

Preventista: Ano, máme. Nedohledáte toho, kdo psal, policie je v tom docela efektivní, ale je to na dlouho, takže je to velmi nebezpečný jev, který je v nástrojích žáků bohužel schopný velmi negativních jevů.

Tazatelka: Děkuji Vám za rozhovor.

Preventista 2

Tazatelka: Dobrý den, ...

Preventista: Dobrý den.

Tazatelka: Mohu se Vás zeptat k výzkumu do diplomové práce na preventivní programy a prevenci ve Vaší škole. Co považujete podle Vašich zkušeností za hlavní cíle primární prevence rizikového chování u žáků středních škol v důležitých tématech dneška?

Preventista: Ano. Tak, vlastně ta naše koncepce... my tedy nezveme žádnou úplně tu všeobecnou primární prevenci a za ten jako hlavní cíl považujeme asi jako posílení nějaké jako sebedůvěry, nějakého pocitu jako sebehodnoty, aby pak ty studenti dokázali sami zhodnotit a prostě třeba říct ne. Jo, a zveme si pak úplně různé programy, třeba (tady jsem i četla) o time managementu, taky o prevenci jako nějakého sexuálního násilí, taky jako prevence drog a o duševním zdravím máme jako několik focusů z Nevypust' duši, na to taky klademe docela důraz.

Tazatelka: Děkuji! Myslíte si, domníváte se, že státní politika prevence pod záštitou *MŠMT* je dostačující a využívá správné nástroje?

Preventista: Hmm, no, dostačující... Tak já si myslím, že asi vždycky by mohli to podpořit ještě víc. Mně připadá jako, že běží to asi docela dobře, ty školy mají, myslím si, volnost a spousta programů má ty akreditace, který může ta škola jako zvat. Ale bohužel jako je spousta neziskových organizací, který tu akreditaci jakoby nemaj', a tím pádem potom pro ty školy vlastně je to nedostupný, jako že je spousta těch programů, a vlastně pak ty školy si je nepozvou, protože nemaj' z čeho to jako zaplatit. To mi připadá jako, to mi připadá, problém.

Tazatelka: Jaké rizikové chování u svých žáků řešíte nejčastěji? Charakterizujte takového typického studenta, co tak jako asi dělá?

Preventista: Hmm, jako některý témata tady otvírají třeba jenom na těch individuálních konzultacích, ale co bych řekla, že řešíme třeba jako to školský poradenský pracoviště nejčastěji, tak to je jako absence ve škole a potom z toho jako ústí nějaký studijní jako neúspěchy a typicky bych řekla teď, že je to jako studentka, jako spíš dívka, třeba třetí, čtvrtý ročník, a často jako že má třeba s tím spojený nějaký psychický obtíže, jako nějaký úzkosti, pak sem třeba jako už ani nechce chodit, tak to řešíme asi nejčastěji.

Tazatelka: Děkuji. Ten výzkum v těch středních školách ukázal ... Můžete tento závěr nějak okomentovat, má Vaše škola nějaké nástroje proti tomu předcházení záškoláctví?

Preventista: No, předcházení samozřejmě... jako ty třídní učitelé se snaží opravdu tady jako poznávat ty žáky, trávit s nimi čas a většinou, když se něco takového už vyskytne, tak... dokážeme často jako vypátrat vlastně tu příčinu, že oni třeba jako znají tu rodinnou situaci, ale úplně nějaká ucelená prevence to asi jakoby není, no... spíš pak řešíme, když se to vyskytne, že se oslovuje ten student a ta rodina a individuálně se to snažíme jako řešit, nějak ho podpořit, no.

Tazatelka: Děkuji. Další, co výzkum ukázal ... Věnuje se Vaše škola nějaké, nějakým způsobem prokrastinaci, abyste je donutili k té práci a odevzdávání?

Preventista: Je to teda téma, které oni... jako sami o tom vědí, že s tím mají problém. Už se to vyskytlo... i já jsem v prvních ročnících měla jako takový seminář o učení, o tom, jak se učit. A tam to hnedka jako říkali, ale že prostě si třeba na to sednou a pak zas dělaj' něco jinýho. Takže jsme letos jako poprvý se na to nějak podívali a pozvali jsme vlastně Prevalis, to je preventivní organizace, a ti mají vyloženě program *Odložím, co můžu*. Tak letos jsme je poprvé pozvali a chtěli bychom i dál, a pak jsme ještě vlastně – to už i v minulých letech – přes takové známosti měli tady jako i paní z korporátního prostředí taky na přednášku o tom. Takže snažíme se to zařazovat, no, protože vážně... hlavně teda oni pořád, že jo, na mobilu jsou, i v hodinách, tak to je další téma.

Tazatelka: Dále z toho výzkumu výzkum ... Jak byste ohodnotila závažnost problému toho zneužívání nikotinu a alkoholu mezi žáky, akcentujete to v nějakých speciálních programech nebo myslíte, že se toho z Vašeho pohledu vyskytuje málo?

Preventista: No, v prvním ročníku máme na to program, ale nevzpomenu si, od koho – vlastně *(Ne)piju s rozumem*. Takže, tam se snažíme oslovit jako ten alkohol, na prevenci toho kouření, myslím, úplně žádný speciální program nemáme. Jako samozřejmě vidíme tady studenty, že jdou kousek od školy jako kouřit, ale tak to je třeba mimo výuku, tak to příliš jako neřešíme. Spíš kde se to objevuje, jsou jako školní akce, ples, a tak, takže to se řeší většinou, že ti učitelé vlastně nějak s těma studentama promluví spíš v tom jako, nedělejte to na těch školních akcích, když... to co oni dělají ve volném čase, to si nedělám žádný iluze, že prostě...

Tazatelka: Ano, ano, ano... je to na všech školách, přesně tak. Podle toho výzkumu...

Preventista: ... a pardon, ještě v biologii to probírají taky... no, v biologii člověka, tak vyloženě, já jsem i byla na hodině někde, kde nějak i propočítávali, že je to rizikovější v nižším věku a ohledně toho alkoholu, věnujou se tomu. Efekt nevím, jestli to nějaký má.

Tazatelka: Poslední otázka, přibližně 5 % žáků ... Můžete to nějak okomentovat? Máte tedy s tím nějaké zkušenosti, jak byste to okomentovala? Máte zkušenosti i s tím třeba, že by byla kyberšikana proti učitelům?

Preventista: Proti učitelům? Tak o tom jsem se nedoslechla, vím, že se tady v minulosti řešil nějaký případ jako kyberšikany mezi studenty, že nějak si něco posílali v nějakých skupinách, a to tehdy pak se řešilo i přes paní ředitelku, a nějak to jako ustalo. Ale... takže o konkrétních případech jako zprávy nemáme, nicméně letos tady máme, nevím ale pro kolikátý – pro druhý nebo pro třetí ročník, vlastně přijdou z e-Bezpečí, to se vlastně věnuje jako právě prevenci nějakýho toho rizikovýho chování právě na internetu, takže sem přijdou udělat na to jako program. A vlastně i ti závislost na těch telefonech, na těch sociálních sítích, no. A jinak, přímo jako šikanu jsme tady jako taky neřešili, že by to dostoupilo až do toho stádia, kdy vyšetřování a tak, spíš docela jakoby chodí už v těch začátcích, když se třeba někdo cítí trochu vystrčený z toho kolektivu, tak třeba přijde za třídním anebo i za mnou, a to potom se nějak řeší, prostě na nějaký třídnický hodině.

Tazatelka: Velice Vám děkuji za Váš čas a za rozhovor.

Preventista: Není zač, není zač.

Preventista 3

Preventista požádal o možnost vést rozhovor od poslední otázky k první otázce. Tazatelka tomuto požadavku vyhověla.

Preventista: Má zkušenost se šikanou anebo kyberšikanou... tak je to výsledek, který jako, bavíme se, pravděpodobně neodpovídá realitě a může být zkreslený jakoby z mého pohledu pravděpodobně i tím zadáváním, že třeba jako byl zadáván ten výzkum učiteli, a že tam nemusí být taková míra důvěry, protože ve výzkumech mapujících vlastně zkušenosti se šikanou, případně kyberšikanou se opravdu jakoby to procento těch dětí, které s tím mají zkušenost, je výrazně vyšší, řádově vyšší. Takže tam bych řekla, že to musí být jakoby ovlivnění způsobem toho výzkumu.

Jinak to, že dochází v populaci ke snížení alkoholu, teda ke snížení užívání kouření, se vyskytuje, teda se vysvětluje vlastně nárůstem zase jiného závislostního chování jako hráčství a podobně, takže jako ta závislost na počítačích bývá dávána do souvislosti s užíváním, jako s poklesem užívání návykových látek, no.

Tazatelka: Ano.

Preventista: Prokrastinace, no... je to, zase bych řekla, že je to skutečnost, se kterou se zejména jako se vzrůstajícím věkem jako osoby potýkají, takže je to nějaké téma, se kterým je dobře, aby se studenti učili pracovat. Myslím si, že na těch středních školách, ať už jako v náhledu na situaci, i ve strategiích jako zvládání, aby k tomu studenti byli vedeni, což teda na gymnáziích se děje v rámci určitých přípravných kurzů, kdy se studenti učí vůbec jak se učit, jak zvládat zátěž, tak bývá pracováno i s tímto tématem.

Tazatelka: Myslíte, že to může dovést prostě až k tomu, že musí opustit tu školu, že se to stává, takové případy, že prostě...?

Preventista: Určitě si myslím, že se to stává, ale nebude to jako nějaký masový jev, bude to v řádech jednotek. To si myslím, že ano.

Tazatelka: To záškoláctví. Myslíte si, že jedna a půl dne výuky, že to je nějaký takový vysoký číslo nebo?

Preventista: Víte, tam bych řekla, že, předpokládám, to je za rok, jeden a půl dne výuky.

Tazatelka: Ano, ano.

Preventista: A tam jsem osobně jako přesvědčená, že co se jako středoškolské populace týká, tam je to vlastně určitým způsobem jakoby v normě, jo, že vnímám, že ti studenti potřebují si nějakým způsobem osahávat tu realitu a vnímám záškoláctví jako výrazně větší problém u dětí s povinnou školní docházkou, kdy u určitého procenta populace dochází teda jako k velmi výraznému zanedbávání školní docházky, které je teda potom řešeno ve spolupráci s OSPODem. U těch středoškolských studentů, i s ohledem na to, že vlastně už to studium jako takové je dobrovolné, tak se tam spíš jedná, řekněme, o nějakou jakoby experimentaci s trávením času. Takže z tohoto pohledu... Ale samozřejmě nevylučuji, že se setkáváme i se studenty, kteří opravdu potom v důsledku toho školu opustí, protože se nejedná jenom o jednorázové záškoláctví nebo nějakou experimentaci, ale skutečně potom vzdávají vlastně tu svou povinnost plnit školní docházku. K tomu jistě dojít může, ale osobně si nemyslím, že by se to mělo stát jakoby těžištěm prevence středoškolského studia anebo rizikového chování středoškolského, to si nemyslím, že ne.

A naopak, byť třeba ty poruchy příjmu potravy nevyšly zase v tom Vašem výzkumu jako nějakým způsobem významné, tak se domnívám, že společně třeba jako s tématy i suicidiálního chování jsou to témata, která jsou extrémně podceňovaná v rámci té prevence a samozřejmě je jako, řekněme jako, diskutabilní, jakým způsobem to uchopit, aby nám zároveň ta prevence se pak nestala návodnou pro ty studenty, ale vůbec určitá jakoby tematizace vlastně toho, jak se chovat v případě, že třeba někdo z mých kamarádů vykazuje určité známky tohohle chování, tak to si myslím, že ta osvěta je na místě, aby probíhala, a vím, že teda z pozice krajského metodika prevence teď dochází vlastně ke vzdělávání pedagogů středních škol, aby uměli s těmi tematy zacházet, takže tohle určitě vnímám... K těm Vaším otázkám, jestli teda můžeme...

Tazatelka: Jaký tedy ten žák nejčastěji k Vám přichází, jak jste za poslední dobu řešila, jaké druhy se Vám opakovaly... toho rizika?

Preventista: Já myslím, že je to jakoby zkresleno tou mou pracovní pozicí, protože já se setkávám nejvíce s řešením vlastně rizikového chování ve smyslu šikany, ale je to dané tou mojí pracovní pozicí, prostě se na mě obrací metodici prevence... ze škol, kteří chtějí vlastně s řešením takových situací na školách pomoci. Protože to je určitě jako, co se týká

mě. Jinak, co se týká, řekněme, studentů, kteří se obracejí na naši instituci, tak tam pak si myslím, že se setkáváme s projevy jakoby rizikového chování ve smyslu těch suicidiálních myšlenek nebo sebepoškozování nebo jako různých psychických onemocnění...

Tazatelka: Myslíte si, že to Ministerstvo školství, ty nástroje, které nastavilo k té prevenci, jsou dostatečné, že je široká možnost, jakým způsobem s těmi studenty, žáky pracovat?

Preventista: Já si myslím, že jakoby ten základní záměr rámcový, ten poměrně široký je a nechává se otevřené pole tomu, aby byl neustále rozšiřován. Jiná věc je kapacita školních metodiků prevence časová na to vůbec jako s těmi tématy pracovat a potom samozřejmě i kvalifikace jakoby těch školních metodiků prevence v těch jednotlivých dílčích odborných tématech. Takže tam, si myslím, že jsou velké, řekněme minimálně, finanční rezervy a časové rezervy ve smyslu podpory práce prostě těch školních metodiků prevence na školách, no.

Tazatelka: A poslední tedy otázka – co Vy považujete, z Vašeho pohledu, za úplně nejdůležitější v té prevenci dělat?

Preventista: A teď myslíte ve vztahu k těm středoškolským projektům?

Tazatelka: Ano, ano.

Preventista: Hmm, tak tam já teda vopravdu jako s ohledem na mou zkušenost z posledních let vnímám to téma suicidiálního jakoby chování studentů jako podceněné a mám to tak jako...

Tazatelka: Já Vám velice děkuji za rozhovor.

Příloha C – Návrh na akreditaci zájmového kurzu (projektová etapa)

Instituce:

Identifikační číslo:

Kontakt:

Statutární zástupce:

Název kurzu: Projektová keramika a dramatika pro středoškoláky

Terminologie: neformální vzdělávání

Organizační forma: zájmová volnočasová aktivita /žáci středních škol/

Téma: keramika

Cílová skupina: žáci středních škol

Vstupní předpoklady: žák je zdravý, má zájem o kolektivní vytváření

Lektor: pedagog volného času

Vedoucí oddělení: vedoucí výtvarných kurzů

Prostorové vybavení – místnost (zázemí): keramická dílna

Rozsah: září 2019 – červen 2020

Organizační rámec: úterý, 16:00–17:30 hod.

Cena kurzu: 1 600, – Kč za pololetí nebo 3 000, – Kč za školní rok

/snaha o získání grantu z fondů Magistrátu hl. města či městské části/

Materiálové vybavení: keramická hlína, pomůcky k vytváření, stojánky, sušárna, elektrická keramická pec, PC

Materiálové vybavení účastníků (v průběhu kurzu z vlastních prostředků): tužky, pastelky, nůžky, lepidlo

Cíle: Výchovně vzdělávacím cílem je aktivní trávení volného času mládeže při kolektivním umělecko-řemeslném tvoření. Společná práce je koncipována do celoměsíčních projektů k zadanému tématu. Témata se odvíjejí od společensky rizikových faktorů života mládeže.

Oblasti rozvoje kompetencí: K učení, k řešení problémů, komunikativní, personální a sociální, občanské, k plánování a organizování práce. Odborné znalosti a dovednosti a měkké kompetence.

Výstupy, odborné kompetence (získané, rozvinuté) = profil absolventa (ověřitelné výsledky vzdělávání):

- Získání vědomostí o požadavcích hygieny a bezpečnosti práce
- Rozvoj volných vlastností, pozornosti, trpělivosti, výdrže k dokončení činnosti apod.
- Poznávání nového kolektivu, vzájemná pomoc ve věkově heterogenním kolektivu.
- Zlepšení hrubé i jemné motoriky
- Možnost aktivního trávení volného času, dodržování požadavků psychohygieny jako formy prevence sociálně patologických jevů a rizikového chování
- Rozšíření znalostí o možnostech uměleckého vytváření, nabídce materiálů při práci s keramickými hlínami, zpracování vlastních nápadů a fantazií
- Soutěžení, porovnávání sil v dovednostech, dodržení zásad fair-play, práce v týmu
- Schopnost stanovení reálných cílů
- Schopnost sebereflexe a (auto)evaluace, podpora sebevědomí a možnosti prezentace výsledků práce týmu

Vyučovací jazyk: český

Metody výuky: *Slovní* (výklad, vypravování, popis, přednáška, beseda, dialog), *názorně demonstrační* (pozorování, předvádění, experiment, exkurze), *praktické* (vlastní pracovní činnost, experimentace, společné řešení problémů).

Didaktické pomůcky a prostředky, zdroje: Knihy s keramickou tematikou, návody pracovních postupů, bezpečnostní certifikáty keramických materiálů.

Technické prostředky (e-learning): Tablety (PC) k popisu výrobků a vyhledávání obrazových motivů a informací. Fotoaparát k zdokumentování postupů a výsledků práce.

Způsob ověření získaných znalostí a dovedností: Úspěšně dokončené projekty.

Povinná dokumentace: Deník o průběhu vzdělávání v elektronické formě (úvodní bezpečnostně-technické školení účastníků, datum výuky, hodinový rozsah výuky, konkrétní obsah výuky, rozdělení na teoretickou a praktickou výuku, přítomnost účastníků, jméno a podpis lektora), projekt kurzu, dokumenty vtaahující se k provozu instituce (např. provozní řád instituce, dokumentace k bezpečnosti práce a požární ochraně).

Evaluace kurzu: Zhodnocení provádí účastníci spolu s lektorem v závěru každého zájmového bloku, lektor provádí autoevaluaci po jeho skončení. Na závěr celého kurzu lektor zhodnotí práci celé skupiny a písemnou zprávu zaznamená v Deníku. Závěrečná autoevaluace lektora je důležitá pro nastavení kurzu pro další školní rok.

Měsíční harmonogram činností kurzu Projektová keramika pro středoškoláky

Měsíc	Stručný popis
září	Seznámení se s kolektivem a s náplní kroužku. Poučení o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Diskuze a návrh témat. Téma měsíce zahrnuje čtyři dvouhodinové bloky obsahující návrh (náčrt) projektu, vytváření, glazování a zdobení, sestavení do celku, popis + vymyšlení příběhu, fotodokumentaci, výstavu na chodbě v budově školy. 1. Téma – Lidské ctnosti a neřesti
říjen	2. Téma – Tabakismus
listopad	3. Téma – Drogové závislosti
prosinec	4. Téma – Agresivita a extremistické hrozby
leden	5. Téma – Výživa a zdravý životní styl
únor, březen	6. Téma – Bezdomovectví a osamělost
duben	8. Téma – Rizikové adrenalinové sporty, rizikové chování v dopravě
květen	9. Téma – Alkoholismus a domácí násilí
červen	10. Téma – Co nám kurz dal a co vzal? Shrnutí práce v kurzu, možnosti dalšího rozvoje, zajímavá inspirativní témata

Pedagog

_____

jméno

_____

podpis

Vedoucí oddělení

_____

jméno

_____

podpis

Ředitel

_____

jméno

_____

podpis